

Feiten & Cijfers

Gezelschapsdierensector 2015

Feiten & Cijfers

Gezelschapsdierensector 2015

Augustus 2015

HAS Hogeschool, HAS Kennistransfer & Bedrijfsopleidingen, Den Bosch
Faculteit Diergeneeskunde, Utrecht

In opdracht van het Ministerie van Economische Zaken, 's Gravenhage

Rijksoverheid

Voorwoord	5
Lijst van definities in dit rapport	6
Samenvatting	7
1. Gezelschapsdieren in Nederland	8
1.1. Ontwikkeling bevolking en gezelschapsdieren	8
1.1.1 Aantal inwoners	8
1.1.2 Leeftijdsopbouw	8
1.1.3 Huishoudens	8
1.1.4 Aantal gezelschapsdieren	8
1.2. De hond en zijn eigenaar	9
1.2.1 Aantal honden	9
1.2.2 Rashonden	9
1.2.3 Herkomst	9
1.3. De kat en zijn eigenaar	10
1.3.1 Aantal katten	10
1.3.2 Raskatten	10
1.3.3 Zwerfkatten	11
1.3.4 Herkomst	11
1.4. Bijzondere gezelschapsdieren	11
1.5. Sterftecijfers en levensverwachting gezelschapsdieren	12
2. Fokkers en kwekers	13
2.1. Bedrijfsmatige en niet-bedrijfsmatige fokkers	13
2.2. Hondenfokkers	13
2.3. Kattenfokkers	14
2.4. Fokkers/kwekers bijzondere gezelschapsdieren	14
2.4.1 Konijnen en knaagdieren	14
2.4.2 Fretten	15
2.4.3 Vogels	15
2.4.4 Reptielen en amfibieën	16
2.4.5 Vissen	16
3. Opleidingen	18
3.1. Opleidingen	18
3.1.1 MBO	18
3.1.2 HBO	18
3.1.3 WO	18
3.2. Cursussen	19
3.2.1 Algemene cursussen	19
3.2.2 Gedragstherapie en kynologisch instructeur	19
4. Handel	20
4.1. Bedrijven en handel in dieren en dierbenodigdheden	20
4.1.1 De handel in (bijzondere) gezelschapsdieren	20
4.1.2 Illegale en malafide dierenhandel	21
4.1.3 Detailhandel en supermarkten	24
4.1.4 Internethandel van dieren	24
4.2. Dierenbeurzen en tentoonstellingen	26

4.3.	Dierenverhuur.....	27
4.4.	Werkgelegenheid sector dieren en dierbenodigdheden.....	27
5.	Diensten.....	28
5.1.	Maatschappelijke dienstverlening.....	28
5.1.1	Verenigingen en organisaties van gezelschapsdieren.....	28
5.1.2	Dierenbeschermingorganisaties.....	28
5.1.3	Opvang en herplaatsing gezelschapsdieren.....	28
5.1.4	Opvang bijzondere gezelschapsdieren.....	30
5.1.5	Zwerfdieren uit het buitenland.....	32
5.1.6	Proefdierherplaatsing.....	32
5.1.7	Dierenambulance-organisaties.....	32
5.1.8	Publieksboerderijen.....	33
5.1.9	Blindengeleide- en hulphonden.....	34
5.2.	Zakelijke dienstverlening.....	34
5.2.1	Dierenartspraktijken.....	34
5.2.2	Dierfysiotherapie.....	35
5.2.3	Dierenverzekeringen.....	35
5.2.4	Dierenpensions.....	36
5.2.5	Trimsalons.....	36
5.2.6	Hondenuitlaat services.....	36
5.2.7	Gedragstherapie en training.....	36
5.2.8	Hondensport.....	36
5.2.9	Hondenscholen.....	37
5.2.10	Elektronische registratie van dieren en databanken.....	37
5.2.11	Dierencrematoria.....	37
6.	Economische kengetallen.....	38
6.1.	Kosten gezelschapsdieren (aanschaf, verzorging, dierenarts).....	38
6.2.	Kosten opvang gezelschapsdieren.....	39
6.3.	Omzet fokkers hond en kat.....	39
6.4.	Omzet dieren, dierbenodigdheden en diervoeding.....	40
6.5.	Omzet diensten gezelschapsdieren.....	41
6.5.1	Dierenverzekering.....	41
6.5.2	Hondentraining.....	41
6.5.3	Dierenpensions.....	41
6.5.4	Gemiddeld aantal dieren en behandelingen bij de dierenarts.....	41
6.6.	Economische waarde gezelschapsdierensector.....	41
7.	Ontbrekende gegevens.....	42
	Referenties.....	43
	Bijlagen.....	46
	Rasverenigingen en liefhebbersverenigingen per diersoort.....	47
	Verenigingen en organisaties in de gezelschapsdierensector.....	50
	Dierenbeschermingsorganisaties.....	52
	Overkoepelende organisaties voor dierenopvang en -herplaatsing.....	53
	Dierenbeurzen, tentoonstellingen en wedstrijden.....	54
	Databanken voor registratie gezelschapsdieren.....	56
	Nederlandse dierencrematoria en begraafplaatsen.....	57
	Meeegenomen kosten voor berekening aanschaf en jaarlijkse verzorging van huisdieren.....	58

Voorwoord

Gezelschapsdieren spelen een belangrijke rol in de Nederlandse samenleving en worden steeds vaker beschouwd als lid van het gezin. Ze hebben een aantoonbare positieve invloed op het geestelijk en lichamelijk welbevinden van eigenaren en zijn belangrijk voor onder andere de ontwikkeling van kinderen en het welbevinden van ouderen. Honden worden steeds vaker ingezet als hulphond of als signaleringshond bij epileptische en suikerziekte patiënten. Bij andere diersoorten kan een rustgevend effect optreden, zoals een aquarium in een wachtkamer.

Deze derde uitgave van het rapport 'Feiten en Cijfers van de Gezelschapsdierensector' is in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken geactualiseerd en uitgebreid. De vermelde informatie is afkomstig van organisaties in de sector, diverse onderzoeksrapporten en websites. Ten opzichte van 2011 wordt in dit rapport meer aandacht gegeven aan dierenwelzijnsaspecten en heeft uitbreiding plaatsgevonden met informatie over zwerfkatten, (een aantal) bijzondere gezelschapsdieren, gehouden roofvogels, zwerfdierbemiddeling, proefdierherplaatsing, dierfysiotherapie, dierencrematoria, hondenuitlaatservices, hondensport en hondenscholen.

Het rapport is opgesteld door HAS Hogeschool Den Bosch en de Faculteit Diergeneeskunde in Utrecht met ondersteuning van een adviesgroep met externe deskundigen. Met de verzamelde informatie kan een goed beeld verkregen worden over de aard, de omvang en de economische betekenis van de gezelschapsdierensector in Nederland waarmee onderbouwd beleid ontwikkeld kan worden.

Ter verbetering van de leesbaarheid is voorin dit rapport een definitielijst opgenomen waarin de gehanteerde definities worden toegelicht.

Om in een eventueel volgende uitgave de informatie completer te kunnen opnemen, zijn aanvullingen, op- en aanmerkingen van harte welkom.

De Werkgroep 'Feiten en Cijfers'

Mevr. ing. B.A.C. van Heijst (HAS Hogeschool)

Mevr. ir. ing. M.A.C. de Kort (HAS Hogeschool)

Dhr. dr. ing. P.A.M. Overgaauw (Universiteit Utrecht)

Mevr. dr. C.M. Vinke (Universiteit Utrecht)

Mevr. drs. M.H.C. Beekmans (Universiteit Utrecht)

Adviesgroep van externe deskundigen

Dhr. K.J. Hieselaar (Nederlandse Voedingsindustrie Gezelschapsdieren, NVG)

Mevr. C. Haverlag (Landelijk Informatiecentrum Gezelschapsdieren, LICG),

Mevr. drs. E. von Jessen (Landelijke Dierenbescherming)

Mevr. drs. F. Kiestra (Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde)

Dhr. drs. G. Hofstra (Vereniging Landelijke Organisatie Dibevo)

Lijst van definities in dit rapport

Bedrijfsmatige fokker/kweker:

Indien de activiteiten als fokker of kweker van gezelschapsdieren met een zekere omvang en regelmaat worden uitgeoefend waardoor het door de belastingdienst als bedrijfsmatig wordt gekenmerkt.

Bijzondere gezelschapsdieren:

Alle dieren die als gezelschapsdier worden gehouden m.u.v. hond, kat, paard en landbouwhuisdieren.

Fretteur:

Iemand die konijnen en ratten wegvangt (schade- of overlastbestrijding) met behulp van fretten (buidels en netten).

Gezelschapsdieren:

Honden, katten en bijzondere gezelschapsdieren. (Paarden/pony's en inheemse diersoorten die onder de Flora- en Faunawet vallen, worden niet in dit rapport meegenomen).

Illegale handel:

Handel in strijd met de gestelde verboden en geboden van de nationale en internationale (natuur- en soortbeschermings) wetten.

Kruisingen:

Honden voortgekomen door het kruisen van verschillende rassen (in volksmond bastaards genoemd).

Look-a-likes (honden):

Honden (al of niet gekruist) lijkende op rashonden maar zonder stamboom (papieren).

Maatschappelijke dienstverlening:

Dienstverlening met een ideële grondslag.

Malafide handel:

Indien een handelaar niet illegaal heeft gehandeld, in strijd met de natuur- en soortbeschermingswetten, maar indien de handel uiteindelijk wel plaatsvindt door economische of fiscale delicten, bedreiging, afpersing, fraude, vervalsing, omkoping, heling, diefstal, overtredingen ten aanzien van gezondheid en welzijn van de dieren, enzovoorts en waarbij deze rechtsschendingen opzettelijk zijn begaan om voor zichzelf concurrentievoordeel te behalen.

Niet-bedrijfsmatige fokkers/kwekers:

Fokker of kweker van gezelschapsdieren die zich niet herkent in de indicaties die de overheid stelt om als bedrijfsmatig beschouwd te worden.

Rashond:

Hond van een bepaald ras met stamboom(papieren) afgegeven door de Raad van Beheer op kynologisch gebied in Nederland, of door een andere erkende instantie.

Zakelijke dienstverlening:

Dienstverlening ten behoeve van de verzorging en het houden van gezelschapsdieren of het ondersteunen daarvan.

Samenvatting

In 2014 is in Nederland het totaal aantal gezelschapsdieren t.o.v. 2010 met ruim 12% toegenomen en bedraagt ca. 33,4 miljoen dieren. Voor de toename zijn vooral konijnen, zang- en siervogels en reptielen verantwoordelijk. Het aantal katten nam met 10% af terwijl de hondenpopulatie gelijk bleef. Er worden momenteel ca. 2,6 miljoen katten, 1,5 miljoen honden, 0,2 miljoen fretten, 1,2 miljoen konijnen, 0,5 miljoen knaagdieren, 3,9 miljoen zang- en siervogels, 5 miljoen postduiven, 0,65 miljoen reptielen en ca. 18 miljoen aquarium- en vijvervissen als huisdier gehouden. Het percentage gezinnen dat een huisdier bezit ligt rond de 59%. In 18% van de huishoudens is een hond en in 23% een kat aanwezig.

De herkomst van honden verschuift steeds meer naar niet-rashonden. Van de 150.000 pups per jaar zijn er minimaal 26.000 uit het buitenland afkomstig. Ondanks de verplichte identificatie en registratie van pups sinds 2013 blijken er in 2014 zo'n 19.000 pups niet geregistreerd te zijn (afkomstig uit binnen- of buitenland).

Van de kittens is slechts 3% nog een raskat, een daling ten opzichte van 10 jaar geleden toen nog 5% werd gerapporteerd. De vele leden van fokkers- en liefhebbersverenigingen van diverse diersoorten zijn vooral hobbymatig werkzaam. Iets meer dan 600 leden zijn als bedrijfsmatig geregistreerd.

Het aantal studenten in het onderwijs met disciplines aangaande de gezelschapsdierensector is constant voor het MBO en het WO, terwijl een lichte groei aanwezig is voor het HBO (4%). Daarnaast professionaliseert de sector zich in sterke mate door het grote aantal cursussen voor de verschillende sectoren.

De aantallen in beslag genomen dieren en diersoorten geven inzicht in overtredingen en/of het handhavingssucces in het kader van de Wet Dieren (en deels Flora en Faunawet). Het aantal inbeslagnames laat de laatste jaren een sterke toename zien. In 2014 werd naar aanleiding van inspecties door de Landelijke Inspectiedienst Dierenbescherming 1.678 gezelschapsdieren in beslag genomen (vnl. Wet Dieren). In het kader van een realistische benadering moet het aantal in-beslag-names wel gezien worden in het licht van het totaal aantal gezelschapsdieren in Nederland.

De internethandel van dieren laat nog steeds grote aantallen advertenties met veel dieren zien. Een kort aanvullend onderzoek leverde meer dan 8.000 nieuwe advertenties in één week op waarin 20.500 dieren werden aangeboden. Vogels werden het meeste geteld, direct gevolgd door pups (honden) en konijnen.

Het aantal opgevangen dieren door de ca. 200 centra in Nederland bedraagt jaarlijks vele tienduizenden honden en katten en ca. 20.000 bijzondere gezelschapsdieren. De laatste vier jaar is wel een afname van 20% te zien voor het aantal opgevangen honden als katten. Zo'n 20-50% van de asioldieren (m.n. honden en katten) wordt herplaatst via internet. Het geschatte aantal bijzondere gezelschapsdieren dat jaarlijks wordt opgevangen is 282 dieren per jaar per opvangcentrum. Vergelijkbare aantallen dieren worden opgevangen (aangenomen of achtergelaten) op kinderboerderijen (200 – 300 per jaar per kinderboerderij). Een relatief groot aantal voor een instituut dat geen opvangfunctie heeft. Ook hier moet het aantal opvangdieren gezien worden in het licht van het totaal aantal gezelschapsdieren in Nederland.

Het aantal meldingen over vermiste en gevonden dieren bedraagt meer dan 70.000 per jaar. Het percentage dat hiervan wordt opgelost is circa 52%. In 2013 werden meer dan 8.500 zwerfhonden vanuit het buitenland naar Nederland gebracht via zwerfdierorganisaties. Het aantal meldingen voor de dierenambulances in Nederland ligt rond de 465.000 per jaar, waarbij ca. 177.000 dieren worden geholpen.

Naast de aanschafkosten van huisdieren liggen de gemiddelde jaarlijkse kosten voor voeding en verzorging bij de meeste huisdieren rond de € 550. In totaal wordt in Nederland jaarlijks bijna € 2 miljard hieraan besteed. Dat is een daling van 6% ten opzichte van 2010. De economische betekenis van de gezelschapsdierensector in Nederland wordt geschat op ruim € 3 miljard en blijft daarmee gelijk ten opzichte van voorgaande jaren. De sector verschaft werkgelegenheid aan ongeveer 80.000 fte. De gezelschapsdierensector in Nederland is daarmee een belangrijke economische factor.

Gezelschapsdieren in Nederland

Om een indruk te geven van de aantallen gezelschapsdieren in relatie tot de bevolking in Nederland worden in dit hoofdstuk cijfers besproken zoals inwonersaantallen, opbouw huishoudens, aantal gezelschapsdieren, aantallen gezelschapsdieren in huishoudens en de opbouw van de populaties honden, katten en bijzondere gezelschapsdieren.

1.1. Ontwikkeling bevolking en gezelschapsdieren

1.1.1 Aantal inwoners

Nederland had in augustus 2014 ruim 16,8 miljoen inwoners. Er worden dagelijks gemiddeld 480 kinderen geboren. Daar staat tegenover dat er dagelijks 385 mensen overlijden. Verder vestigen zich gemiddeld 490 migranten per dag in Nederland, terwijl er 395 emigranten vertrekken. Op jaarbasis groeit de bevolking van Nederland met gemiddeld 190 personen per dag.¹³

1.1.2 Leeftijdopbouw

Evenals in 2010 zien we nog steeds dat de leeftijdopbouw van de bevolking in Nederland aan het veranderen is. Nog altijd groeit de groep 65-plussers en daalt het aantal mensen onder de 20 jaar. De gemiddelde levensverwachting voor een vrouw bedroeg 83,3 jaar en voor een man 79,9 jaar in 2014. Deze waarden zijn nog altijd licht stijgend.¹³

1.1.3 Huishoudens

Nog altijd laat het aantal eenpersoonshuishoudens een duidelijk stijging zien. Op 1 januari 2014 telde Nederland 7,6 miljoen huishoudens waarvan 2,8 miljoen eenpersoonshuishoudens. Het aantal eenpersoonshuishoudens is met 5% gestegen ten opzicht van 2010. Verwacht wordt dat dit blijft stijgen en in 2030 ca. 41% van het totaal aantal huishoudens uit eenpersoonshuishoudens zal bestaan. Het gemiddelde gezin bestaat uit 2,2 personen, dit aantal is al geruime tijd dalend.¹³ Het aantal huishoudens met een gezelschapsdier wordt geschat op 59%.⁶⁹

1.1.4 Aantal gezelschapsdieren

Elk jaar worden 7.500 huishoudens gevraagd naar het honden- en/of kattenbezit en de wijzigingen ten opzichte van het voorgaande jaar. De resultaten zijn representatief voor de Nederlandse bevolking en het onderzoek werd uitgevoerd door MarketResponse in opdracht van de Nederlandse Voedingsindustrie Gezelschapsdieren (branchevereniging van petfoodfabrikanten- en importeurs in Nederland, NVG). Met ingang van 2015 zal de NVG, samen met Dibevo (De brancheorganisatie van ondernemingen in de gezelschapsdierensector), op dezelfde wijze naast honden en katten ook het bezit van andere huisdieren meten, zoals konijnen, hamsters, cavia's, paarden, vogels, reptielen, amfibieën en vissen.⁶⁸

In totaal zijn in Nederland ca. 33,4 miljoen gezelschapsdieren aanwezig (Tabel 1.1). Vergeleken met 2010 is het aantal gezelschapsdieren in vier jaar tijd gestegen met 12,5%. Indien naar de afzonderlijke diergroepen wordt gekeken, valt op dat de hondenpopulatie gelijk is gebleven en het aantal katten 10% is gedaald. Opvallend is verder de sterke toename in het aantal reptielen, zang- en siervogels, aquariumvissen en konijnen. Het aantal knaagdieren laat juist weer een daling zien (-42%).

Tabel 1.1.: Aantal gezelschapsdieren in Nederland in miljoenen^{20,66,68}

Diersoort/groep	2010	2014	t.o.v. 2010
Katten	2,9 ¹	2,6 ^{1,2}	-10%
Honden	1,5 ¹	1,5 ^{1,2}	+/-
Konijnen	0,94 ²	1,2 ²	+ 28%
Knaagdieren	0,86 ²	0,5 ²	- 42%
Zang- en siervogels	2 ²	3,9 ²	+ 95%
Postduiven	5 ⁴	5 ^{2,3}	+/-
Reptielen	0,25 ²	0,65 ²	+ 160%
Vijervissen	9,6 ²	9 ²	- 6%
Aquariumvissen	6,6 ²	9 ²	+ 36%
Totaal	29,7	33,4	+12,5%

¹NVG, ²Dibevo, ³NPO

Tabel 1.2.: Gemiddeld aantal huisdieren per soort in huishoudens met gezelschapsdieren²⁰

Diercategorie	2010	2014
Hond	1,2	1,2
Kat	1,7	1,7
Konijn	2,0	2,3
Knaagdieren	2,0	1,9
Zang- en siervogels	4,1	6,4
Sierduiven	n.b.	22,4
Postduiven	60-100	80
Overig/reptielen	7,0	8,0
Aquariumvissen	10,6	13,6
Vijervissen	17,5	17,4

In 2014 werden er in Nederland 1,5 miljoen honden en 2,6 miljoen katten als gezelschapsdier gehouden. Al deze honden en katten leven in 36 procent van de Nederlandse huishoudens. Bijna één op de vijf huishoudens heeft een hond in huis en in bijna een kwart van de huishoudens leeft één of meerdere katten.¹⁷ De meeste huishoudens met honden hebben één hond (81%). Bij katten is het houden van meerdere exemplaren gebruikelijker (46% van de huishoudens). Houders van overige diercategorieën hebben vaker meer dan één dier (Tabel 1.2). Hierbij kan het gaan om meerdere vissen, knaagdieren of vogels.²⁰

1.2. De hond en zijn eigenaar

1.2.1 Aantal honden

In Nederland werden in 2014 ongeveer 1,5 miljoen honden gehouden door 18% van de huishoudens. Dat is iets minder dan de 19% in 2011. Het totaal aantal honden is de afgelopen jaren stabiel gebleven (Tabel 1.3). Van de honden is 41% ouder dan acht jaar. De meeste honden worden gehouden in gezinnen met kinderen. Hondenbezitters wonen relatief vaak in het buitengebied. Er worden meer kruisingen dan rashonden gehouden.⁶⁸

1.2.2 Rashonden

In Tabel 1.3 is te zien dat de totale hondenpopulatie de laatste jaren zich rond de 1,5 miljoen honden bevindt. Het aantal honden met stamboom neemt af en het aantal niet-rashonden stijgt overeenkomstig.

In totaal staan ca. 370 hondenrassen vermeld op de internationale FCI-lijst (Fédération Cynologique Internationale). In 2014 zijn pups van 260 verschillende rassen ingeschreven in het Nederlandse hondenstamboek. De top drie van populairste hondenrassen is al bijna 10 jaar lang gelijk: nummer één is de Labrador Retriever, gevolgd door de Duitse Herder en de Golden Retriever. De nummers 4 en 5 zijn de Berner Sennenhond en de Franse bulldog.⁸²

1.2.3 Herkomst

Bij een gemiddelde levensduur van 10 jaar voor de hond⁸³ zijn jaarlijks 150.000 dieren nodig als vervanging van de populatie. In huidig rapport is voor de eerste keer het aantal geïmporteerde zwerfdieren opgenomen (Hoofdstuk 5.1.5), een aantal van 8.670 honden⁶⁸. Het totaal aantal pups neemt af. De herkomst van honden verschuift naar meer rashonden zonder stamboom, ook wel look-a-likes genoemd, en kruisingen (Tabel 1.3). Georganiseerde fokkers in Nederland zijn verantwoordelijk voor 40% van de nieu-

Tabel 1.3.: Hondenpopulatie in Nederland ^{68,82}

Hond	2010	2012	2014	t.o.v. 2012
Totale populatie ¹	1.493.000	1.570.000	1.500.000	- 4%
Rashond met stamboom ¹	552.000	581.000	480.000	- 13%
Overig + zonder stamboom ²	941.000	989.000	1.020.000	+ 3%
Pups	2010	2012	2014	t.o.v. 2012
Totaal ³	149.000	157.000	141.000 ⁵	
Rashond ⁴	41.000	38.550	36.400	-6%
Overig ²	108.000	118.450	105.600	-4%

¹NVG, ²Berekend op basis van totale populatie en aantal rashonden, ³Berekend op basis van gemiddelde levensduur van 10 jaar, ⁴RvB, ⁵Totaal benodigde aanwas minus import zwerfdieren buitenland

we pups, zowel met (25%)⁸² als zonder stamboomcertificaat (14%)¹¹⁴. De overige 60% van de pups is afkomstig van particulieren en de puppyhandel (internet- en dierenhandelaren).

Vanaf 1 april 2013 dienen pups, die in Nederland zijn geboren of geïmporteerd, te worden gechipt en geregistreerd (Identificatie en Registratieplicht: I&R). Deze regelgeving is niet van toepassing op oudere, of eerder geïmporteerde honden. In 2014 zijn er 122.534 unieke chipnummers geregistreerd in de centrale database verdeeld over 96.357 geboortemeldingen (waaronder alle honden met een stamboom) en 26.400 importmeldingen waarvan 6.400 volwassen (zwerf)dieren⁸⁷. Zodra de cijfers over het jaar 2015 bekend zijn, kan het effect van de vernieuwde chip- en registratieregeling gemeten worden. Dat betekent dat ca. 125.000 honden per jaar zijn te traceren en er ongeveer 25.000 pups niet geregistreerd zijn. Dat kunnen buitenlandse pups zijn die zonder registratie de grens zijn overgebracht (zie ook Hoofdstuk 4) of dieren die in Nederland zijn gefokt, maar niet zijn aangemeld. Uit een recent kwalitatief onderzoek² onder (potentiële) hondenbezitters naar de identificatie en registratie van honden, bleek dat het publiek nog niet bekend is met het verplichte karakter van I&R voor pups. Ook bleek de bereidheid tot I&R in de toekomst laag.

1.3. De kat en zijn eigenaar

1.3.1 Aantal katten

Het aantal katten in Nederland, 2,6 miljoen in 2014, laat een daling zien van 10% ten opzichte van 2010 en 4% ten opzichte van 2012 (Tabel 1.4). Ook het aantal huishoudens waarin één of meerdere katten aanwezig zijn nam af van 34% in 2010 naar 23% in 2014. Van de katten is 46% ouder dan acht jaar. De meeste katten worden gehouden in gezinnen met kinderen. In het noorden van het land is de penetratiegraad (percentage huishoudens dat een kat bezit) het hoogst. De meeste katten in aantallen wonen in de Randstad.⁶⁸

1.3.2 Raskatten

Het aantal katten in Nederland met een stamboom wordt jaarlijks gemeten in het MarketResponse onderzoek (zie Tabel 1.4). Deze groep laat de laatste jaren een daling zien. In 2014 werden ongeveer 6.900 raskittens gefokt, een afname van 5% t.o.v. 2012. In totaal zijn 44 kattenrassen erkend door de FIFé (Fédération Internationale Féline) die in vier categorieën worden verdeeld. Daarnaast zijn er 5 rassen voorlopig erkend. Van de huiskat zijn de langharige en de kortharige huiskat erkend⁸⁴. De top drie van populairste raskatten wereldwijd wordt gevormd door respectievelijk de Exotic, de Pers en als derde de Main Coon¹⁰¹. In Nederland zijn dat Maine Coon, Ragdoll, Noorse boskat, Brits korshaar en Oosters korshaar (waaronder de Siamees)^{61, 67}.

Tabel 1.4.: Kattenpopulatie in Nederland

Kat	2010	2012	2014	t.o.v. 2012
Totale populatie ¹	2.877.000	2.724.000	2.615.000	- 4%
Met stamboom ¹	233.000	191.000	182.000	- 5%
Kat overig	2.787.000	2.533.000	2.433.000	- 4%
Kittens	2010	2012	2014	t.o.v. 2012
Totaal	279.000 ²	264.500	255.000	- 4%
Met stamboom	8.800 ³	7.215 ⁴	6.875 ⁴	- 5%
Overig	287.200	257.285	248.125	- 4%

¹NVG, ²Berekend op basis van gem. leeftijd van 10,3 jaar, ³Geschat op basis van informatie afkomstig van kattenverenigingen,

⁴Berekend op basis van katten met stamboom.

1.3.3 Zwerfkatten

Zwerfkatten lijken een probleem te vormen in Nederland. Zwerfkatten kunnen enerzijds overlast geven, oorzaak zijn van gezondheidsproblemen bij de mens en impact hebben op de inheemse fauna. Anderzijds is er sprake van een welzijnsprobleem voor de zwerfkatten zelf, door hun vaak slechte gezondheidstoestand (ziekte en verwondingen) en gebrek aan voedsel. Zwerfkatten zijn (in)direct afkomstig van huiskatten die mede door onverantwoord huisdierbezit op straat belanden. Het totaal aantal zwerfkatten in Nederland is moeilijk te achterhalen. Het aantal zwerfkatten dat nu in Nederland rondloopt wordt, op basis van een grove extrapolatie van de in wetenschappelijke literatuur aanwezige aantallen⁷¹, geschat tussen de 135.000 tot 1.200.000 zwerfkatten. Er is een aantal organisaties dat zwerfkatten (op) vangt. Naast de opvang van katten in asielen worden zwerfkatten door onder andere de Landelijke Dierenbescherming in speciale TNR-projecten (Trap-vangen, Neuter-castratie, Return-terugzetten) gevangen en na castratie weer teruggeplaatst op de plek van vangst of waar mogelijk herplaatst (in 2012 waren dat 8.666 katten en kittens (op)gevangen en na castratie weer 3.943 dieren teruggezet)⁹⁸. De Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging schat dat er jaarlijks 8.000 tot 13.500 verwilderde katten worden doodgeschoten.

1.3.4 Herkomst

Berekend kan worden dat een kleine 3% van de kittens afkomstig is van fokkers en de overige 97% van particulieren of uit het asiel⁶⁸.

1.4. Bijzondere gezelschapsdieren

Het totaal aantal bijzondere gezelschapsdieren staat vermeld in hoofdstuk 1.1.4 Aantal gezelschapsdieren, Tabel 1.1. In onderstaande tabel wordt de penetratie van bijzondere gezelschapsdieren in Nederland weergegeven, welke is onderzocht door TNS NIPO door een steekproef te nemen bij ruim 800 huishoudens. Bedacht moet worden dat meerdere diersoorten binnen een gezin kunnen worden gehouden (overlap van de vermelde percentages).¹⁰³

Met ingang van 2015 zal door de NVG-Dibevo, behalve het bezit van honden en katten, ook de aantallen andere huisdieren gemeten worden zoals konijnen, hamsters, cavia's, vissen, vogels en reptielen¹⁷.

Tabel 1.5.: Penetratie bijzondere gezelschapsdieren (%) bij onderzochte huishoudens (n=816)¹⁰³

	2009	2011	2014 (n=816)
Konijnen	7	6	5
Knaagdieren	6	4	4
Zang- of siervogels	8	7	8
Duiven	1	1	1
Reptielen en amfibieën	1	1	1
Aquariumvissen	9	9	10
Vijfervissen	8	7	7
Diversen	1	1	1

Fokkers en kwekers

Fokkers en kwekers van gezelschapsdieren worden in Nederland onderverdeeld in bedrijfsmatige en niet-bedrijfsmatige fokkers/kwekers. Een fokker of kweker is bedrijfsmatig bezig als deze de activiteiten met gezelschapsdieren met een zekere omvang en regelmaat uitoefent. De overheid geeft indicaties welke activiteiten als bedrijfsmatig beschouwd worden. Deze indicaties hoeven niet allemaal van toepassing te zijn. De indicaties worden weergegeven op www.rvo.nl/88. Niet-bedrijfsmatige fokkers/kwekers herkennen zich niet in de indicaties die de overheid geeft om activiteiten als bedrijfsmatig te beschouwen.

Geschat wordt dat er momenteel 20.000 tot 30.000 fretten in Nederland worden gehouden. In 2004 bedroeg dit aantal volgens de Landelijke Dierenbescherming zo'n 40.000 à 50.000 fretten (inclusief de fretten van fretteurs)²³. In 2013 lag het gemiddelde aantal gehouden fretten op 3,1 (inclusief hobbymatige fokkers, exclusief opvangcentra). Geschat wordt dat het gemiddeld aantal fretten bij een eigenaar 2 à 3 dieren bedraagt. Zowel het aantal huishoudens met fretten als het aantal fretten per huishouden lijkt afgenomen te zijn.³⁶

1.5. Sterftecijfers en levensverwachting gezelschapsdieren

Op basis van recentere literatuurgegevens is voor een aantal diersoorten in Tabel 1.6 de ondergrens en bovengrens van hun levensverwachting aangegeven. Bij onderzoek naar oorzaken van vroegtijdig overlijden bij een aantal als gezelschapsdier gehouden zoogdiersoorten (konijn, cavia, fret en rat) in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken werden binnen 24 uur na overlijden secties uitgevoerd door de afdeling pathologie van faculteit Diergeneeskunde⁴³. De leeftijdsgrenzen voor onderzochte dieren was tussen 6 en 36 maanden voor konijnen, cavia's en fretten en tussen 4 en 12 maanden voor ratten. Uit het onderzoek bleek dat 71% van de konijnen was overleden aan infectieuze oorzaken (m.n. parasitair); 60% van de cavia's bleek overleden ten gevolge van niet infectieuze aandoeningen. Voor rat en fret waren de resultaten minder duidelijk.

Omtrent dit onderwerp is alleen het rapport van Caneel et al.¹¹ beschikbaar gevonden dat trachtte vroegtijdige sterfte onder bijzondere gezelschapsdieren in Nederland in kaart te brengen middels telefonische interviews aan eigenaren over o.a. de sterfteleeftijd van hun huisdieren (steekproef van n=802)¹¹. Cavia's en hamsters scoorden hier beneden de 50% vroegtijdige sterfte, overige soorten (zie Tabel 1.6) scoorden tussen 65 – 100%¹¹. Kant-

tekeningen bij dit onderzoek zijn: 1) van veel soorten werd de ondergrens van de (literaire) levensverwachting als kantelpunt voor vroegtijdige sterfte werd genomen (bias hoge mortaliteit), 2) er is geen rekening gehouden met genetische afwijkingen of gezondheidsklachten in rassen of kweekvariëteiten (bias hoge mortaliteit), 3) goede cijfers van gehouden populaties zijn niet beschikbaar, dus de cijfers worden veelal gebaseerd op natuurlijke populaties (mogelijk zijn er grote verschillen), en 4) aangenomen (literaire) levensverwachtingen zouden op basis van meer recente literatuur anders zijn (Tabel 1.6). Daarnaast kan ook worden bediscussieerd welke de definities of welke criteria gehanteerd moeten worden voor welke soort voor een bruikbare bepaling van de gemiddelde levensduur of levensverwachting; die discussie valt echter buiten het kader van dit rapport. Het feit dat dit het enige Nederlandse rapport is omtrent sterfteleeftijden van (bijzondere) gezelschapsdieren benadrukt echter wel dat het onderwerp mortaliteit bij gezelschapsdieren nog veel onderbouwing behoeft.

Ter vergelijking: de levensverwachting van een hond in Nederland is 9,8 jaar; voor een kat 10,3 jaar⁸³. Uit een Frans onderzoek naar honden en katten bleek dat 18% van de honden en 50% van de katten op een leeftijd jonger dan 8 jaar stierf⁶². Voor katten werd door de auteurs gesuggereerd dat *het vrij rond lopen* een belangrijke oorzaak kon zijn van vroegtijdige sterfte.

Tabel 1.6: Gegevens over de gemiddelde levensverwachting (ondergrens-bovengrens) op basis van recente literatuur¹⁶

Diersoort	Gemiddelde levensverwachting op basis van recente literatuur (ondergrens-bovengrens)
Konijn	8-12 jaar
Cavia	5-8 jaar
Hamsters	1,5-2 jaar
Muizen	2-3 jaar
Ratten	2,5-4 jaar
Grasparkieten	10-15 jaar
Kanaries	15-20 jaar
Goudvissen aquaria*	6-7 jaar
Goudvissen vijvers*	n.b.

* Koikarpers kunnen ouder dan 80 jaar worden. Goudvissen kunnen ook ouder dan 40 jaar worden, alhoewel dit in vijvers en aquaria zelden bereikt wordt.

2.1. Bedrijfsmatige en niet-bedrijfsmatige fokkers

Tot 1 juli 2014 was alleen registratie vereist voor bedrijfsmatige houders van honden en katten volgens Het Honden en Kattenbesluit (HKB). Daarbij moesten houders aangeven of ze pension, asiel, fokker, dierspecialzaak, handelaar of overige activiteiten uitoefenden. Op 1 juli 2014 waren er 1.013 bedrijfsmatige houders van honden en katten geregistreerd, waarvan 404 bedrijfsmatige fokkers. Na 1 juli 2014 dienen volgens het Besluit houders van dieren niet alleen bedrijfsmatige houders van honden en katten, maar bedrijfsmatige houders van *alle* gezelschapsdieren zich te laten registreren bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.

De RVO verzorgt het omzetten van de registraties vanuit het HKB naar registraties zoals bedoeld in het Besluit houders van dieren. Daarbij worden tevens verschillende activiteiten geregistreerd zoals het verkopen, ten verkoop in voorraad houden, afleveren, opvangen of fokken/kweken van gezelschapsdieren.

In het kader van het nieuwe besluit waren er medio april 2015 2.001 bedrijfsmatige activiteiten gemeld, verdeeld over verschillende dierklassen. Inmiddels zijn er 774 bedrijfsmatige houders van gezelschapsdieren geregistreerd bij RVO.nl, waarvan 638 hebben aangegeven dat er bedrijfsmatig gefokt wordt met de dieren in kwestie, waarvan 230 met honden en katten (Tabel 2.1). Onder het oude besluit (HKB) staan nog 1.013 adressen van professionele houders van honden en katten geregistreerd. Bedacht moet worden dat er (nog) overlap kan bestaan tussen de twee registratievormen⁸⁸.

Voor alle diersoorten geldt dat een bedrijfsmatige houder een bewijs van vakbekwaamheid dient te bezitten. Voor de bedrijfsmatige houder van *bijzondere* gezelschapsdieren was voorheen geen bewijs van vakbekwaamheid nodig. Daarvoor is een overgangperiode van 5 jaar ingesteld (i.e. die bedrijfsmatige houder moet voor 1 juli 2020 het bewijs krijgen).⁸⁸

Buiten de registratie volgens het Besluit houders van dieren vallen de niet-bedrijfsmatige fokkers. Uit persoonlijk contact met een aantal fokkers- en liefhebbersverenigingen in het kader van de actualisatie van dit

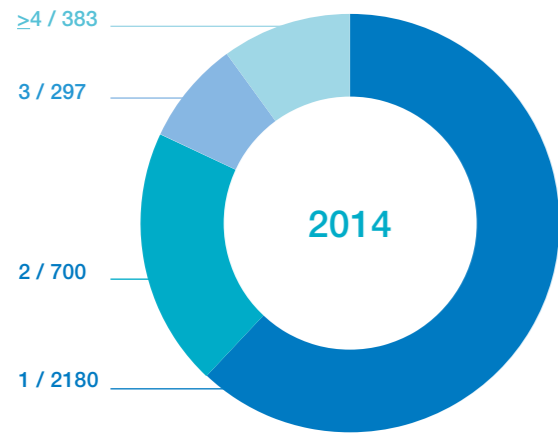
rapport is echter gebleken dat voor sommige fokkers en kwekers de grens tussen niet-bedrijfsmatig en bedrijfsmatig, zoals aangegeven door RVO, als diffuus wordt ervaren in de praktijk. Dan kan er voor worden gekozen om niet als bedrijfsmatig te registreren, zodat er geen rekening hoeft te worden gehouden met de voorwaarden voor bedrijfsmatige fokkers¹¹⁸.

Tabel 2.1.: Aantal bedrijfsmatige fokkers van verschillende dierklassen in Nederland die geregistreerd zijn bij RVO sinds 1 juli 2014 in het kader van 'Besluit houders van dieren'⁸⁸

Dierklasse	Aantal bedrijfsmatige fokkers
Honden	167
Katten	63
Overige zoogdieren	136
Vogels	119
Reptielen en amfibieën	112
Vissen	41
Totaal	638

2.2. Hondenfokkers

In 2014 waren er 3.560 fokkers aangesloten bij de Raad van Beheer op Kynologisch gebied (RvB). De RvB verzorgt de stamboomregistratie van pups die met een stamboom gefokt worden. De aangesloten fokkers fokken voornamelijk voor hobbydoeleinden. In 2014 zijn ongeveer 36.000 pups met stamboom geboren⁸⁰. Deze pups zijn geboren bij 3.560 fokkers en waren verdeeld over 7.033 nesten. In Grafiek 2.1 is een overzicht te vinden van het aantal nesten per fokker per jaar (N.B.: dit geldt alleen voor fokkers van rashonden met stamboom). Ruim 60% van de fokkers (2.180) heeft in 2014 één nest gefokt. Slechts 150 fokkers (4%) fokte in 2014 vijf of meer nesten. De gemiddelde nestgrootte van een nest rashonden met stamboom bedraagt 5,4 pups. Er zijn geen gegevens beschikbaar over fokkers die niet zijn aangesloten bij de RvB.

Grafiek 2.1: aantal fokkers ingedeeld op aantal nesten per jaar (2014).

2.3. Kattenfokkers

In het kader van dit rapport zijn de 14 Nederlandse (ras)kattenverenigingen aangeschreven. Een betrouwbaar cijfer over het aantal kattenfokkers in Nederland is echter niet bekend, omdat de meeste verenigingen geen informatie aanleverden in verband met de privacy van de leden en bedrijfsgevoelige informatie. Een aantal kattenfokkersverenigingen heeft benadrukt dat hun leden hobbymatig fokker zijn. Er zijn geen gegevens beschikbaar over het aantal fokkers in Nederland dat niet is aangesloten bij een (ras)kattenvereniging. Ook is het niet bekend of er in Nederland commerciële kattenfokkers zonder stamboom actief zijn.

2.4. Fokkers/kwekers bijzondere gezelschapsdieren

Hieronder zijn de gegevens gerapporteerd van responderende liefhebbersverenigingen en clubs ten aanzien van het onderwerp kweken en fokken van bijzondere gezelschapsdieren.

2.4.1 Konijnen en knaagdieren

De overkoepelende verenigingen en stichtingen betreffende bijzondere zoogdieren (konijnen, knaagdieren en fretten) staan in bijlage 1. KLN (Klein-dier Liefhebbers Nederland) is een bond die sinds 2009 bestaat d.m.v. een fusie van de oudere bonden NHDB (Nederlandse Bond van Hoender-, Dwerghoender-, Sier- en Watervogelhouders) en NKB (Nederlandse Konijnen, Cavia en Knagerliefhebbers Bond). Hierin zijn lokale kleindierverenigingen en landelijke speciaalclubs verenigd. In totaal zijn er 294

plaatselijke verenigingen en 61 speciaalclubs in Nederland. De speciaalclubs voor zoogdieren zijn met name toegespitst op konijnen (20 clubs). Er is 1 speciaalclub voor cavia's en 1 voor kleine knaagdieren. Overige speciaalclubs betreffen vogels.⁴⁵

Er zijn ongeveer 7.500 leden ingeschreven bij KLN, waarbij wordt vermeld dat nagenoeg alle leden hobbymatig fokken. Hiervan zijn ongeveer 3.800 leden fokker van konijnen, 150 van cavia's, en 100 van kleine knaagdieren. Alleen konijnen worden gemerkt (tatoeage in het oor) en geregistreerd bij KLN. Het aantal gemerkte raskonijnen bij KLN is sinds 2010 gedaald van 47.645 naar 41.401 konijnen in 2014 (Tabel 2.2)⁴⁶.

Gefokte dieren door leden van KLN worden onderling als fokmateriaal verkocht, maar ook aan kennissen en/of andere liefhebbers, aan huis of op tentoonstellingen. Overtollige dieren worden aan handelaren verkocht. Zelden worden konijnen en knaagdieren geëxporteerd, maar exacte aantallen zijn niet bekend. Volgens eigen zeggen gebeurt import van fokmateriaal wel in geringe mate met als doel om nieuwe rassen in Nederland te (her)introduceren of om het ras te verbeteren. De schatting van KLN is dat het om minder dan 200 dieren (konijnen, knaagdieren en vogels samen) per jaar gaat. Dat is minder dan 0,1% van de totale jaarlijkse aanwas van geregistreerde konijnen en vogels.⁴⁷

De top 3 konijnenrassen zijn stevast de Vlaamse reus, de Nederlandse Hangoor Dwerghoender (NHD) en de Kleurdwerg (gegevens van 2010 tot 2013). Daarvan worden jaarlijks per ras rond de 5.000 dieren gemerkt bij KLN. De andere rassen worden tussen enkele tientallen tot ongeveer 2.000-3.000 per jaar per ras gefokt.⁴⁵ Van cavia's en andere knaagdieren is geen beeld, omdat deze dieren niet worden gemerkt.

Tabel 2.2.: Overzicht jaarlijks gemerkte raskonijnen bij de KLN⁴⁶

	2010	2011	2012	2013	2014
Aantal konijnen	47.645	46.303	44.361	42.950	41.401
Aantal rassen	56	56	61	62	64

2.4.2 Fretten

Er staan zes organisaties ingeschreven bij de KvK die actief zijn op het gebied van de fret (zie ook bijlage 1). Zij richten zich op voorlichting over en opvang van fretten. Frettenvereniging Frettig Gestoord heeft 300-350 leden. De Vereniging Frettenfokkers Nederland heeft alleen fokkers als lid. Momenteel zijn er 4 fokkers bij hen aangesloten. De overige organisaties zijn stichtingen en hebben geen leden. Voor fokkers van fretten geldt eveneens dat de meeste fokkers hiermee hobbymatig bezig zijn. Er zijn 12 hobbyfokkers die zichzelf 'frettery' noemen en die bij elkaar gemiddeld ca. 42 tot 53 nesten per jaar fokken (spreiding: 1 tot 10 nesten per fokker per jaar). Er zijn twee bedrijfsmatige fokkers (handelaren) van fretten waarvan geschat wordt dat zij elk 10 nesten per jaar hebben. De incidentele fokkers (ongeorganiseerde houders) hebben geschat in totaal jaarlijks ca. 20 nesten. Daarnaast zijn er fretteurs (jagers met fretten) die hobbymatig fokken die gezamenlijk ca. 100 nesten per jaar fokken⁴⁸. Een gemiddeld nest van fretten heeft 6 tot 8 pups. Daarmee kan geschat worden dat er jaarlijks ongeveer 1.200 - 1.300 fretten worden gefokt.

2.4.3 Vogels

Hoendervogels en sier(water)vogels

Van de 61 speciaalclubs die lid zijn van de KLN zijn er 39 clubs voor vogels. Het merendeel is toegespitst op (dwerghoenders (37 clubs). Er is 1 speciaalclub voor siervogels (bijv. duiven, kleine fazantachtigen, e.d.) en 1 voor watervogels (eenden, zwanen en ganzen). Deze verenigingen en clubs richten zich voornamelijk op hoendervogels (m.n. fazantachtigen) en sierwatervogels, welke vanwege hun grootte soms ook 'parkvogels' worden genoemd⁴⁹. Van de leden van KLN zijn ongeveer 3.800 hobbymatig fokkers van (dwerghoenders (kippen en kriekippen), 100 van siervogels (overige fazantachtigen, sierduiven, e.d.) en 100 van watervogels (zwanen, eenden, ganzen). Minder dan 5 leden fokken beroepsmatig (gewone) fazanten. De meest populaire vogelsoorten zijn kwartels, lachduiven en fazanten, maar de aantallen zijn niet bekend (i.v.m. registraties van pootringen i.p.v. individuele markerings).⁴⁵

Het is niet bekend hoeveel hoendervogels en sier(water)vogels worden gehouden door de leden van KLN, maar wel wordt het aantal uitgegeven ringen jaarlijks geregistreerd (2014: 217.354 pootringen). (Ringplicht geldt alleen voor Europese vogels, vogels van de CITES A-lijst en vogels die deelnemen aan tentoonstellingen.) Het totaal aantal uitgegeven pootringen door KLN blijft constant de afgelopen jaren.⁴⁵ Deze ringen zijn voor grotere sier-vogels zoals sier(water)vogels en fazantachtigen. Daarbij kan vermeld worden dat er altijd meer ringen worden ingekocht dan daadwerkelijk gebruikt. Overtollige dieren worden voor een lage prijs aan medefokkers, liefhebbers of handelaren verkocht. Export van gefokte vogels door leden van KLN gebeurt zelden, maar wel vaker in vergelijking met konijnen en knaagdieren. De exacte aantallen zijn niet bekend. Volgens eigen zeggen gebeurt import van fokmateriaal wel in geringe mate met als doel om nieuwe rassen in Nederland te (her)introduceren of om het ras te verbeteren. De schatting van de KLN is dat het om minder dan 200 dieren (konijnen, knaagdieren en vogels samen) per jaar gaat. Dat is minder dan 0,1% van de totale jaarlijkse aanwas van geregistreerde konijnen en vogels. Let wel, deze cijfers betreffen alleen vogels van KLN leden (en mogelijk indirect betrokken personen).⁴⁷

Voliërevogels

In Nederland worden door liefhebbers bijzondere vogelsoorten gekweekt, variërend van Europese kanaries tot kromsnavel en exotische vogels. De Nederlandse Bond van Vogelliefhebbers (NBW), de Algemene Nederlandse Bond van Vogelhouders (ANBW), de Belangenbehartiging Europese Cultuurvogel (BEC) en de Parkieten Sociëteit (PS) zijn de grootste organisaties op het gebied van voliërevogels die ook ringen uitgeven (grote schatting: 1,5 - 2 miljoen per jaar)^{3,9}. Deze vier bonden zijn aangesloten bij de overkoepelende organisatie Confédération Ornithologique Mondiale (COM). Ringplicht geldt alleen voor Europese vogels, vogels van de CITES A-lijst en vogels die deelnemen aan tentoonstellingen.

Postduiven

Een grote groep gezelschapsdieren wordt gevormd door de postduiven met ca. 5 miljoen dieren. De Nederlandse Postduiven Organisatie (NPO) is een van de grootste vogel-gerelateerde organisaties van Nederland met 20.000 leden. De leden zijn verdeeld over 750 kleine verenigingen verspreid over twaalf afdelingen, die samenwerken in één nationale bond. De gemiddelde leeftijd van de leden ligt boven de 60 jaar wat een indicatie is dat deze duivensport vergrijsd. Gemiddeld heeft een duivenhouder ca. 80 duiven. De exacte nieuwe aanwas is niet te geven, maar jaarlijks worden 1,0 miljoen nieuwe ringen uitgegeven voor nieuwe dieren. Jaarlijks neemt de bestaande populatie met één miljoen dieren af door overlijden, aanvallen tijdens hun vlucht en wegvliegen.⁶⁶ In Nederland zijn honderden commerciële postduivenhouders die duiven fokken voor de verkoop naar landen binnen en buiten de EU¹⁹.

Roofvogels

De NOVO (Nationaal Overleg Valkerij Organisaties) is een overkoepelende organisatie waar 3 valkeniersverenigingen bij zijn aangesloten (bijlage 1). Er is 1 onafhankelijke vereniging. Wilde Europese roofvogels vallen onder de Flora- en Faunawet en voor beschermde inheemse en uitheemse vogelsoorten in bijlage A van de basisverordening (EG nr. 338/97) geldt een registratieplicht; deze vogels mogen alleen gehouden worden als er een bezitsontheffing is verleend. Een roofvogel mag men zonder registratieplicht houden wanneer deze in gevangenschap is gefokt en voorzien is van een gesloten pootring. In Nederland mag er gejaagd worden met twee roofvogelsoorten: de havik en de slechtvalk, waarvoor een ontheffing (valkeniers- of jachtakte) nodig is om te mogen jagen. De numerus fixus van 200 jachtaktes wordt nagenoeg bereikt. Er worden meer dan 80 verschillende

soorten roofvogels in Nederland gehouden door particulieren en/of valkeniers (exclusief roofvogels in dierentuinen en -parken)¹⁰⁰. Aangezien er geen registratieplicht geldt, is ook niet bekend hoeveel roofvogels er in Nederland gehouden worden door beroepsvalkeniers (met en zonder jachtakte) en hobbyisten. Er wordt geschat dat door leden van de drie verenigingen die aangesloten zijn bij de NOVO in totaal ca. 300 haviken en 200 slechtvalken worden gehouden. Dit zijn echter alleen de vogels waarmee gejaagd wordt.⁶²

Van de 51 valkeniersbedrijven zijn er 4 die fokken (waarvan 1 staat aangegeven als 'groot broedcentrum')¹⁰⁰, maar hier worden hobbymatige fokkers (bijv. zelfstandige valkeniers) buiten beschouwing gelaten. Binnen de NOVO zijn er ca. 25 leden die roofvogels fokken⁶². Van de ongeveer 85 gehouden roofvogelsoorten in Nederland is bekend dat er van 51 soorten broedparen zijn bij particuliere fokkers of in broedcentra van valkeniers (exclusief dierentuinen en -parken)¹⁰⁰. Het is niet bekend hoeveel roofvogels er jaarlijks worden gefokt (i.v.m. geen registratieplicht). Roofvogels worden via verschillende kanalen verkocht: dierentuinen, vogelparken, valkeniers, internet en beurzen in binnen en buitenland zijn genoemde verkooppunten^{62,100}.

2.4.4 Reptielen en amfibieën

De Samenwerkende Aquarium- en Terrarium Organisaties (SATO) hebben momenteel ca. 4.850 leden die zijn ingeschreven bij 8 verenigingen (bijlage 1). Ze zijn niet gericht op kweek, maar vooral op informatievoorziening. Daarnaast is er nog een aantal onafhankelijke verenigingen, waarvan de ledenaantallen onbekend zijn. De dekkingsgraad van verenigingen voor herpetenhouders in Nederland is waarschijnlijk erg laag (geschat wordt dat slechts 3% van de houders lid is van een vereniging)¹⁹. Houders van reptielen kunnen 1 tot meer dan 100 dieren per lid hebben. Het gemiddelde aantal gehouden dieren is onbekend bij verenigingen. Amfibieën worden in grotere aantallen gehouden: genoemd werd 10 tot meer dan 1.500 dieren, met een schatting van 75 dieren per lid.⁹⁰

Veel gehouden herpetensoorten zijn schildpadden (Griekse landschildpad, geelwangschildpad, geelbukschildpad), hagedissen (luipaardgekko en baardagame), slangen (boa constrictor, koningspython, rode rattenslang) en salamanders (zwaardstaartsalamander, watersalamanders, ribbensalamanders).⁹⁰ Van amfibieën zoals kikkers en padden zijn geen gegevens bekend.

Een deel van de leden van terrarium- en aquariumverenigingen probeert met de aanwezige dieren (hobbymatig) te kweken, maar het is niet bekend hoeveel leden hoeveel dieren kweken. Van schildpadden zijn van één vereniging gegevens beschikbaar. Er zijn ca. 50 kwekers van schildpadden geregistreerd bij de Nederlands-Belgische Schildpadden Vereniging (NBSV)⁶³. In 2014 waren er 850 nakweekdieren (67 soorten) en 50 unieke kweekdieren, t.o.v. 895 nakweekdieren en 55 unieke kweekdieren in 2012^{63,90}. Niet alle leden geven echter hun nakweek aan. Daarnaast gaf de salamandervereniging aan dat er in 2014 ca. 4.000 dieren gefokt werden (nakweek). Verdere gegevens over herpeten zijn niet bekend. Bij nakweek kan het geschatte aantal gehouden dieren per fokker oplopen in honderdtallen. Gefokte herpeten worden binnen verenigingen aan andere liefhebbers verkocht of geruild (websites, verenigingsbladen, persoonlijke contacten), via internet (Facebook, Marktplaats, e-mail, websites) en via reptielenbeurzen.⁹⁰ Er vindt import en export binnen en buiten de Europese Unie plaats van dieren, maar het is niet bekend in welke aantallen.

2.4.5 Vissen

De lijst van overkoepelende verenigingen en stichtingen betreffende vissen omvat (sub)tropische zoetwatervissen, koudwatervissen (m.n. vijvervissen) en ((sub)tropische) zoutwatervissen (bijlage 1). Bij SATO (Samenwerkende Aquarium- en Terrarium Organisaties) zijn 3 aquariumverenigingen aangesloten (Nederlandse Bond Aqua Terra, Poecilia en Vereniging Killifish Nederland) met 2.387 leden (overlap van leden tussen deze verenigingen is mogelijk)⁹⁰. Voor koikarpers zijn twee grote verenigingen in Nederland actief (bijlage 1). De meeste liefhebbers zijn niet gericht op commerciële kweek. Buiten het gezelschapsaquarium is er wel degelijk een gerichtheid op kweek¹⁹.

Aquariumvissen

Er worden globaal vier type aquaria onderscheiden afhankelijk van het zoutgehalte en de temperatuur van het water. Het meest gehouden aquariumtype in Nederland is het zoetwateraquarium, waarin met name de goudvis, maar ook de kardinaal tetra en de gewone guppy de meest gehouden soorten zijn⁹⁰. Dit geeft overigens geen inzicht in het (veel bredere) assortiment van een aquariumspecialzaak, waar 1.000 verschillende soorten als jaarassortiment geen uitzondering hoeft te zijn¹⁹. Tevens wordt met goudvissen, guppies en Platy's veel gefokt. Goudvissen (variëteiten) worden ook in buitenvijvers gehouden. Houders van tropische zoetwatervissen hebben een tiental tot honderden vissen. Dit kan oplopen tot over duizend vissen per lid wanneer er nakweek is. Koudwater- en zoutwatervissen worden vaak in kleinere aantallen gehouden, tien tot tientallen (honderdtallen bij kweek) voor koudwatervissen en tien tot dertig (honderdtallen bij kweek) voor tropische zoutwatervissen.⁹⁰

Gekweekte vissen worden binnen verenigingen aan andere liefhebbers verkocht of geruild (websites, verenigingsbladen, persoonlijke contacten), via internet (Facebook, Marktplaats, e-mail, websites) en via beurzen. Soms wordt ook verkocht aan dierentuinen en groothandelaren. Aquariumvissen worden geïmporteerd en geëxporteerd naar binnen en buiten de Europese Unie voor kweek, houderij en handelsdoeleinden.^{18,90}

Vijvervissen

Er zijn twee type visvijvers, de natuurlijke vijver en de koivijver. In de natuurlijke vijvers worden veel verschillende vissoorten gehouden, waaronder verschillende karperachtigen (bijv. goudvisvariëteiten, windes, voorns), steuren, (zonne)baarzen en stekelbaarzen. Soms zijn deze vijvers ook bedoeld om (sier)watervogels te huisvesten (bijv. mandarijneenden, Hollandse kwakers). Er zijn geen betrouwbare gegevens bekend over de aantallen vissen die gehouden worden in natuurlijke vijvers.⁹⁰

Koivijvers zijn speciaal aangelegde vijvers omdat karpers de bodem omwoelen voor voedsel en daarmee eventuele planten beschadigen. Om die reden hebben koivijvers geen beplanting en het water wordt met complexe filterinstallaties onderhouden. De Nishikigoi Vereniging Nederland (NVN) schat dat hun 4.000 leden gezamenlijk zo'n 60.000 tot 80.000 koi houden (gemiddeld 15 tot 20 per lid). Er zijn maximaal 10 beroepsmatige kwekers van koi in Nederland. De NVN heeft geen leden die bedrijfsmatig fokken. Er zijn geen cijfers bekend van import en export van koi. De vissen worden voornamelijk via gespecialiseerde koidealers verkocht (>70% van de omzet), maar ook via tuincentra en het internet. De populariteit van koi is in de jaren negentig toegenomen, maar de laatste drie jaren is er een afname zichtbaar. De NVN verwacht dat het aantal huishoudens met een koivijver zal stabiliseren in de komende jaren.⁷²

Opleidingen

Voor mensen die werkzaam willen zijn in de gezelschapsdierensector worden diverse opleidingen aangeboden. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de dagopleidingen en cursussen binnen Nederland.

3.1. Opleidingen

Dagopleidingen in de gezelschapsdierensector zijn te volgen op MBO, HBO en WO niveau.

3.1.1 MBO

In 2013 stonden 514.500 studenten ingeschreven voor een MBO-opleiding. Hiervan volgde ruim 5,6% een opleiding in de sector 'groen', waaronder ook de gezelschapsdieren vallen. Dit aantal is slechts 1% lager dan in 2010. Deze 29.000 studenten volgen een opleiding aan een Agrarisch Opleidingscentrum (AOC) via de Beroepsopleidende (20.911) of Beroepsbegeleidende Leerweg (7.300). Daarnaast bestaat een groep van 789 overige studenten die een alternatief traject volgen. Het MBO kent vier niveaus, waarbinnen steeds een bijpassende opleiding bestaat gerelateerd aan de gezelschapsdierensector. Van alle MBO-studenten volgt de meerderheid een niveau-4 opleiding. In 2012 werkten in het MBO 52.456 medewerkers bij een regionaal opleidingscentrum (ROC), een AOC of vakinstelling, samen 41.720 fte.⁶⁰

3.1.2 HBO

In 2014 stonden 446.000 studenten ingeschreven bij de Nederlandse HBO-opleidingen (Tabel 3.1). Het aantal inschrijvingen ligt 7% hoger dan in 2010. Op HBO-niveau zijn twee opleidingen die in relatie staan tot de gezelschapsdierensector. Allereerst de opleiding 'Dier- en Veehouderij' die op vier hogescholen wordt aangeboden. Daarnaast biedt Hogeschool Van Hall Larenstein ook de opleiding Diermanagement aan. In 3.1 zijn de inschrijvingsaantallen per hogeschool, per opleiding weergegeven. Het aantal studenten is 4% toegenomen t.o.v. 2010.

Tabel 3.1.: Aantal inschrijvingen Agrarische Hogescholen³⁹

Sector	Opleiding	2010	2011	2012	2013	2014
HAS Hogeschool	b dier- en veehouderij	448	413	391	380	347
In Holland	b dier- en veehouderij	100	100	106	123	124
Van Hall Larenstein	b dier- en veehouderij	458	452	442	433	452
Van Hall Larenstein	b diermanagement	747	761	741	764	738
CAH Vilentum	ad dier- en veehouderij	47	41	27	16	25
CAH Vilentum	b dier- en veehouderij	530	548	592	632	729
Totaal		2.330	2.315	2.299	2.348	2.415

Tabel 3.2.: Aanmeldingen opleiding Diergeneeskunde (numerus fixus: 225)³¹

Sector	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Aanmeldingen	618	722	765	724	849	667

De opleiding Dier- en Veehouderij wordt gevolgd door 0,38% van de HBO studenten. De opleiding Diermanagement wordt gevolgd door 0,17% van de HBO studenten. Na vijf jaar opleiding in 2008 heeft 61% van het totaal aantal studenten Dier- en Veehouderij een diploma behaald tegenover het landelijk gemiddelde van 52%. Van de opleiding Diermanagement heeft na vijf jaar opleiding in 2008 55% van de studenten een diploma behaald.

In het HBO-onderwijs waren in 2012 in totaal ongeveer 43.000 personen werkzaam, overeenkomend met 32.000 fte. Voor scholen met de opleiding Dier- en Veehouderij ligt het aantal op ca. 480 fte docerend personeel (exclusief Hogeschool InHolland).³⁹

3.1.3 WO

In totaal studeerden in het Wetenschappelijk Onderwijs in 2013-2014 ongeveer 250.000 studenten¹². Met betrekking tot gezelschapsdieren zijn er twee instellingen die diergerichte opleidingen op WO-niveau verzorgen. Dit zijn de Universiteit van Utrecht (Faculteit Diergeneeskunde) en de Wageningen University (WU). Aan de Faculteit Diergeneeskunde kan de opleiding Diergeneeskunde gevolgd worden. Deze opleiding heeft in totaal ongeveer 1.400 studenten³¹. Het is een 'numerus fixus'-opleiding. Dit houdt in dat een vastgesteld aantal studenten per jaar (225) aan de opleiding mag beginnen. Jaarlijks melden zich echter een veel hoger aantal studenten aan voor de opleiding. In Tabel 3.2 is een overzicht van het aantal aanmeldingen voor de opleiding Diergeneeskunde van de afgelopen zes jaar weergegeven. Het aantal aanmeldingen was in het jaar 2012 opvallend hoog ten opzicht van voorgaande jaren. Veel uitgelote studenten wijken uit naar België naar de Universiteit van Gent (Faculteit Diergeneeskunde).

Van alle eerstejaars diergeneeskundestudenten in Utrecht, gaat 89% door naar het tweede studiejaar (lichting 2011). Van degenen die door gaan naar het tweede studiejaar, haalt in Utrecht 80% binnen vier jaar zijn diploma (lichting 2008).¹⁰⁵ Er worden geen gegevens gerapporteerd over het aandeel gezelschapsdierendifferentiatie binnen deze opleiding.

Aan de Wageningen University kan één master en één bachelor worden gevolgd waarin gezelschapsdieren aan bod komen. Er zijn geen gegevens bekend over het aandeel gezelschapsdieren binnen deze opleiding. In Tabel 3.3 zijn de opleidingen met aantal *inschrijvingen* per jaar vanaf 2011 weergegeven (i.e. geen numerus fixus).

Tabel 3.3.: Aanmeldingen opleidingen Dierwetenschappen WU¹²⁴

Opleiding Dierwetenschappen WU	2011	2012	2013	2014
BSc Dierwetenschappen	111	90	129	110
MSc Animal Sciences	121	158	158	151
Cumulatief totaal BSc en MSc	132	248	287	261

Binnen beide opleidingen staan niet de verschillende diersoorten, maar de verschillende disciplines centraal. In verschillende vakken worden disciplines (bijvoorbeeld diervoeding, -gezondheid & -gedrag, fysiologie, genetica, duurzame dierhouderij, ziekteverspreiding en -controle) behandeld en aan de hand van diverse diersoorten uitgelegd en soms vergeleken. In groepsopdrachten, individuele opdrachten en de thesis kunnen studenten zelf een keuze maken voor een diersoort, zowel tijdens de bachelor- als tijdens de masteropleiding¹²⁴. In 2014 is aan 106 eerstejaars studenten gevraagd naar welke diersoorten hun interesse uitging in een open vraag; 16 interesseerden zich uitsluitend voor huisdieren (waaronder vogels), 6 voor huis- en die-rentuindieren, 25 voor huisdieren en landbouwhuisdieren, en 59 noemden huisdieren niet bij deze vraag. Het is niet bekend hoeveel studenten uiteindelijk een functie vinden die gericht is op gezelschapsdieren.¹²⁴

3.2. Cursussen

In Nederland zijn diverse aanbieders van theoretische cursussen op het gebied van diervverzorging actief. De aangeboden cursussen variëren sterk van niveau, zo kunnen ze de kennis over een hobby verbreden tot professioneel opleiden voor de sector. De cursussen worden aangeboden voor zeer veel verschillende sectoren zoals diergeneeskunde/paraveterinair, kynologie, dierfysiotherapie, kinderboerderij, dierenspecialzaak, proefdieren en dierenambulance.

3.2.1 Algemene cursussen

Cursuscentrum Diervverzorging Barneveld wordt beschouwd als de grootste aanbieder in de gezelschapsdierensector. Zij bieden ruim 100 cursussen aan en hebben in 2014 voor 1.300 cursisten een opleiding verzorgd¹⁵. Dit aantal is lager dan in 2010, toen er 1.500 cursisten werden opgeleid. De meest populaire cursussen bij deze opleider waren Paraveterinair (en Na-

scholing paraveterinair), Gedrag van honden en katten en Hondtrimmen. Naast het Cursuscentrum Diervverzorging Barneveld zijn het Huisdier Kennis Instituut (HKI) en de Leidse Onderwijs Instellingen (LOI) de grotere aanbieders op cursusgebied. Op het gebied van diervverzorging biedt het HKI twee vakopleidingen en diverse specialisatiecursussen aan, de populairste opleiding bij het HKI is de cursus Hondtrimmen. Het HKI is een van de weinige instanties die ook opleidingen aanbiedt gericht op niet-zoogdieren als huisdier. In 2014 heeft HKI voor ca. 300 cursisten een opleiding verzorgd²⁰. Bij de LOI worden vier MBO opleidingen aangeboden en twee cursussen.

3.2.2 Gedragstherapie en kynologisch instructeur

Naast bovengenoemde grotere aanbieders van cursussen in de gezelschapsdierenbranche zijn er ook een aantal meer gespecialiseerde aanbieders, al dan niet CRKBO geregistreerd (Centraal Register Kort Beroepsonderwijs), op het gebied van gedrag van honden, katten, konijnen en papegaaien. Martin Gaus Academie, Landelijke Dierenbescherming, Dogvision en Cursuscentrum Diervverzorging Barneveld hebben een opleiding gedragstherapeut voor honden en Kynologisch instructeur. Per jaar worden er ongeveer 137 Kynologisch instructeurs en 71 gedragstherapeuten voor honden door hen opgeleid^{15,27,57}. Martin Gaus Academie, Cursuscentrum Barneveld en Tinley bieden de opleiding gedragstherapeut voor katten aan, waar ongeveer 55 therapeuten per jaar worden opgeleid^{15,58}. Martin Gaus Academie en Tinley hebben beide de opleiding gedragstherapie voor konijnen en Tinley is de enige aanbieder in Nederland van de opleiding gedrags-therapie voor papegaaien.²⁴

Handel

De handel in dieren is een eeuwenoud fenomeen dat zeer waarschijnlijk en gelijktijdig is ontstaan met het houden van bepaalde diersoorten. Toch is er veel veranderd, zeker de laatste decennia. De huidige vraagmarkt naar bijzondere diersoorten is aanzienlijk veranderd ten aanzien van onder andere het houdersprofiel, de omvang, maar ook de diversiteit aan beschikbare en gehouden diersoorten. De keuze voor bepaalde gezelschapsdieren heeft zich ook als trendgevoelig ontpopt, waarbij in golven bepaalde diersoorten favoriet worden op de markt naar aanleiding van een populaire commercial of film, sociale media en de oneindige mogelijkheden op internet om aanbod te vinden en hypes te volgen.

4.1. Bedrijven en handel in dieren en dierbenodigdheden

4.1.1 De handel in (bijzondere) gezelschapsdieren

De handel in honden en katten vindt vooral plaats door fokkers en handelaren (zie hoofdstuk 2 Fokkers en kwekers en 4.1.4 Internethandel van dieren). Deze dieren worden nog sporadisch in dierenwinkels verkocht. Daarnaast is er de handel van bijzondere gezelschapsdieren die specialisten kent en plaatsvindt op maximaal drie distributieniveaus. Specialismen kunnen worden onderscheiden op basis van de diersoorten waarin wordt gehandeld, zoals de vogel-, reptielen- en amfibieën- (plus eventueel geleedpotigen), vissen- en zoogdierenhandel. Soms zijn er binnen deze specialismen weer specifiekere specialismen per familiegroep (bijvoorbeeld loop- of watervogels, tropische, koudwater-, zoet/zoutwater- of vijvissen). Specialismen voor de betreffende diergroep zijn vrij strikt (verschillende handelsnetwerken en verschillende expertisen), maar enige soortcombinaties kunnen soms geconstateerd worden indien de landen van herkomst of de aanvoerroutes dezelfde zijn of elkaar overlappen. Minder soort specifieke kennis leidt echter ook vaak tot minder lucratieve handel door o.a. hogere mortaliteit. Een uitstapje zal daarom niet ondoordacht plaatsvinden, althans niet in de meer professionelere takken van de handel¹¹⁷. Hierna worden de drie distributieniveaus besproken (voor verdere uitleg over organisatiestructuren en werkwijze zie voorts Vinke, 2001)^{117,119}.

Importeurs, exporteurs en groothandel

Het eerste distributieniveau is die van de betrekkelijk kleine groep van 30 tot 50 importeurs/exporteurs c.q. groothandels¹²¹ verdeeld over 20 op het gebied van vissen⁷⁵, 20 van vogels¹⁹, 2 grote en een aantal kleine van reptielen en amfibieën⁷⁶ en 15 van bijzondere zoogdieren¹⁹.

De groothandelaren houden zich bezig met het invoeren, uitvoeren en doorvoeren van handelsdieren. De aantallen dieren waarin men per zending of transactie handelt lopen, afhankelijk van de diersoort, in honderd- of duizendtallen (alleen zeer kostbare diersoorten worden per stuk geleverd). Importeurs/exporteurs moeten zorg dragen voor het tijdig aanvragen en beschikbaar zijn van de juiste papieren (i.e. CITES import- of exportvergunningen en gezondheidsverklaringen). Tevens onderhouden zij contacten met leveranciers in andere landen en organiseren de (lucht)transporten van de dieren. Nederland is op dit gebied mede een belangrijke schakel door o.a. de diervriendelijke faciliteiten van het dierenhotel op luchthaven

Schiphol. Van overheidswege is TRACES in het leven geroepen⁶⁹. TRACES staat voor Trade Control and Expert System en het is een web-applicatie die de veterinaire bevoegde autoriteiten in alle EU-lidstaten en landen buiten de EU met elkaar verbindt. Met het systeem kunnen o.a. zendingen met dieren worden getraceerd en doorgemeld, elektronisch gezondheidscertificaten aangemaakt en kan er sneller worden opgetreden bij gevaren voor de diergezondheid (bijvoorbeeld dierziekte-uitbraken), de volksgezondheid of dierenwelzijn.

Voor siervissen, waarvan een aanzienlijk deel niet onder CITES valt, moeten andere bronnen worden gebruikt om inzicht te krijgen in de omvang. Geschat wordt dat er rond de 3.000 zendingen Nederland binnen komen⁶⁹. Deze zendingen kunnen qua dierenaantallen zeer omvangrijk zijn.

Volgens onderzoek van het Ministerie van Economische zaken worden per jaar ongeveer 18 miljoen siervissen ingevoerd in Nederland (kenmerk kamerbrief DGA-DAD / 13201631). Een deel daarvan is bestemd voor weder export, maar ook in Nederland worden siervissen gekweekt. Tevens kan siervis Europa binnenkomen via andere vliegvelden en vervolgens naar Nederland worden doorgevoerd. Uit een onderzoek bij 5 van de grootste importeurs/exporteurs blijkt dat ongeveer de 85% van de waarde van de importen weer wordt geëxporteerd⁷⁶. Volgens dit onderzoek van Ploeg is de gemiddelde bruto winstmarge bij import export ongeveer 58%. Dat betekent dat dus ca. 55% van de import weer wordt geëxporteerd. Ofwel, 45% is de werkelijke import voor de Nederlandse markt. Op internationaal niveau staan de import- en exportomvang (winkelwaarde: \$ 2.2 biljoen wereldwijd), handel, transport en marktaandeel (Nederland heeft 8% marktaandeel van de Europese import) uitgebreid beschreven in het OFI rapport⁶⁵.

De mortaliteit bij visimporten is in het algemeen zeer gering te noemen; maximaal enkele procenten⁷⁶. Gemiddeld wordt in dit rapport een waarde van 2,12% uitval in de combinatie van transport en quarantaine aangegeven. Dat betekent dat de totale aantallen voor de verkoop in dierenspecialzaken (incl. tuincentra met een afdeling dier) neerkomen op 43% van 18 miljoen, ofwel bijna 8 miljoen vissen. Met dit als uitgangspunt en het feit dat er ongeveer 1.000 verkooppunten (aquarium-/dierenspecialzaken/tuincentra) zijn met siervissen in het assortiment is een *gemiddelde* verkoop van ca. 8.000 siervissen per verkooppunt per jaar een goede inschatting die eerder aan de lage dan aan de hoge kant is. Uit het onderzoek van Ploeg⁷⁶

is gebleken dat de CBS-waarden met betrekking tot de handel in siervissen vaak sterk afwijken van de werkelijkheid (onderschatting). Het is echter niet duidelijk waar de EZ gegevens vandaan komen zodat hiervoor niet is gecompenseerd voor de door Ploeg⁷⁶ geconstateerde onderschatting. Het heeft vermoedelijk te maken met het feit dat het CBS nummers voor consumptie- en siervis door elkaar hanteert. Uit deze cijfers wordt duidelijk dat het aantal gehouden siervissen in Nederland een veelvoud van de genoemde bijna 8 miljoen zal zijn (vermoedelijk 30 tot 50 miljoen). Dat komt niet overeen met de aantallen uit het TNS NIPO rapport 2014, maar het aantal vissen in een aquarium of vijver lijken door de eigenaar vaak veel te laag te worden ingeschat¹⁹.

Detailhandel

Het derde distributieniveau staat in direct contact met de definitieve afnemer of de consument. Dit zijn de reguliere dierenspecialzaken, meer gespecialiseerde dierenwinkels, maar ook tuincentra. De aankoopantallen liggen hier op het niveau van de tientallen en de consument kan dieren per stuk afnemen. In het traject dat bijzondere gezelschapsdieren afleggen staat de dierenspecialzaak dus het dichtst bij de consument. Over de aantallen dieren die er jaarlijks worden verhandeld op consumentenniveau is weinig bekend. In een onderzoek werd geschat dat er jaarlijks aan de consument ca. 20 miljoen vissen, 1 miljoen vogels, 200.000 reptielen en amfibieën en 200.000 "exotische" zoogdieren worden verkocht op detailhandelniveau¹²¹

Tussenhandel

Op het tweede distributieniveau vindt de verdere handel van dieren plaats, de tussenhandel waarbij de aantallen dieren per zending of transactie rond de tien- tot honderdtallen liggen. Er zijn ca. 200 tussenhandelaren actief¹²¹, maar deze aantallen wisselen sterk alsmede de personen. Over de organisatie van de tussenhandel is het minst bekend. Naast een aantal goed functionerende bedrijven met een tussenhandelspositie, kan het hier ook particulieren betreffen die bij vlagen in de dierenhandel actief zijn. Het betreft hier dan veelal tijdelijke, niet-stabiele individuele ondernemingen, meestal van personen die eerdere banden hebben gehad met de dierenhandel (bijv. transport of als houder). Hier kan ook illegaliteit plaatsvinden, bijvoorbeeld het bekende achterbakhandel fenomeen, waar dieren vanuit auto's op parkeerterreinen net over de grens (met of zonder papieren) worden verhandeld.

(zie ook hoofdstuk 6.3. Omzet dieren en dierbenodigdheden). Daarnaast worden ook dieren verkocht via verenigingen (advertenties in vakbladen, ruilhandel, etc.), internet (eigen website, www.facebook.nl, www.marktplaats.nl, etc.) en dierenbeurzen^{66,90}. Hobbymatige fokkers in Nederland verkopen soms hun dieren ook aan groothandelaren en detailhandelaren (m.n. vissen)⁹⁰.

4.1.2 Illegale en malafide dierenhandel

De gerapporteerde illegaliteit betreft met name de dierhandel en -houderij van beschermde uitheemse- en inheemse diersoorten (Flora- en Faunawet, EU-Verordeningen en CITES). In de wandelgangen blijkt er soms verwarring tussen de begrippen malafide en illegaal indien dierenhandel ter sprake komt.

Hiervoor zijn eerder de volgende definities opgesteld:

Van *illegale handel* is sprake indien deze in strijd met de gestelde verboden en geboden van de nationale en internationale (soort- en natuurbeschermings)wetten. Er is sprake van *malafide handel* indien een handelaar niet illegaal heeft gehandeld in strijd met de soort- en natuurbeschermingswetten, maar indien de handel uiteindelijk wel plaatsvindt door economische of fiscale delicten, bedreiging, afpersing, fraude, vervalsing, omkoping, heling, diefstal, overtredingen ten aanzien van gezondheid en welzijn van de dieren, enzovoorts, en waarbij deze rechtsschendingen opzettelijk zijn begaan om voor zichzelf concurrentievoordeel te behalen¹²⁰.

Malafide handel is heel lastig te traceren en het kost veel tijd voor handhavers om dergelijke netwerken bloot te leggen. Cijfers hiervan zijn dan ook niet beschikbaar.

Inbeslagnames van dieren kunnen plaatsvinden in het kader van een ter plekke geconstateerde overtreding ten aanzien van de Flora en Faunawet (soortbescherming) en/of de Wet Dieren. Laatste wetgeving betreft gezondheid- en welzijnsproblemen (verwaarlozing of mishandeling) of bijvoorbeeld een gevaarlijk dier onder zich hebben. Inbeslagname is de fase voordat een zaak onder de rechter is geweest en geeft nog geen inzicht in het daadwerkelijk schuldig bevonden zijn aan een overtreding of misdrijf in het kader van bovengenoemde wetten.

Aantallen inbeslagnames van enkele diergroepen zoogdieren, vogels, reptielen en amfibieën tussen 2008-2010 in het kader van de Flora- en Faunawet staan vermeld in de Tabellen 4.1 en 4.2

Tabel 4.1.: In beslag genomen levende dieren in 2008, 2009 en 2010^{97,104}

Totaal	2008	2009	2010
Zoogdieren	7	3	1
Vogels	65	51	133
Reptielen & amfibieën	413	392	309
Overige	1	0	0

In 2005 en 2006 werden in Nederland 523 zaken met betrekking tot illegale handel aan het OM voorgelegd, waarvan 30% (158 gevallen) leidde tot een rechtszaak. In 2005 werden 581 gehele of delen van dieren (specimens of exemplaren) in beslag genomen (zowel levend als dood) en in 2006 waren dat 571 exemplaren¹¹⁷. In 2007-2008 betroffen dit 1.074 zaken, waarvan 60% (639) voor de rechter kwam. In 2007 werden 722 specimens in beslag genomen (waarvan 101, of 14%, levend) en in 2008 waren dat er 671 (waarvan 112, of 17%, levend)¹¹⁷. Het betreft hier soortbeschermingswetgeving. Zaken met betrekking tot illegale handel zijn in 2007-2008 gestegen ten opzichte van 2005-2006.

Over de aard en omvang van dierenwelzijnszaken (geen diersoort-specifieke gegevens) en de handhaving van de regelgeving op het gebied van dierenwelzijn is recent een rapport verschenen¹⁰⁹. Politiecijfers tonen de registratie van 48.000 zaken in 2010 en 46.000 zaken in 2012; cijfers van het Openbaar Ministerie geven 2.000 (2007-2009), 1.500 (2010) en 3.000 (2011) zaken aan. Meldpunt 144 ontvangt gemiddeld tussen de 2.000 en 6.000 meldingen per maand. Bij de NVA zijn 196 inspecteurs en toezichthouders werkzaam zijn met een BOA-bevoegdheid (Buitengewoon Opsporingsambtenaar); bij de LID (Landelijke Inspectie Dierenbescherming) 14 inspecteurs met BOA-bevoegdheid en er zijn ca. 130 dierenagenten actief.

Aantallen in beslag genomen dieren en diersoorten zijn ook bruikbaar om inzicht te krijgen in overtredingen in het kader van de Wet Dieren. Ook zijn deze bruikbaar om bepaalde handelstrends te constateren op de vraag- en aanbodmarkt of om jaarlijkse handhavingsactiviteit en -succes te bepalen. Voor het constateren van handelstrends kan ook het aanbod bij opvangcentra heel nuttig zijn. Uit onderzoek blijkt dat bij opvangcentra en kinderboerderijen het konijn en de cavia als uitschieters naar voren kwamen, gekoppeld aan het seizoen (aankoop in het voorjaar, afstand voor de zomervakantie) (zie ook hoofdstuk 5.1.4. Opvang vogels en bijzondere gezelschapsdieren)¹¹⁷.

Het gebruik van verschillende bronnen en het vergelijken daarvan kan een beter totaalbeeld opleveren aan handelsbewegingen en -activiteiten, de vraag- en aanbodmarkt en het bezit van bepaalde diersoorten. In Tabel 4.2 wordt een overzicht gegeven van inbeslaggenomen dieren over de jaren 2008-2010. Het merendeel betreft hier overtredingen van de Wet Dieren. Dit kunnen kleine particuliere zaken betreffen, maar ook grotere zaken met een commercieel winstmerk.

levende dieren en 110 overige. In 2014 heeft de LID in 230 bestuursrechtelijke zaken dieren in beslag laten nemen, waarbij het in totaal om 1.678 dieren ging (zie Tabel 4.2)⁶⁴. Redenen voor inbeslagname waren verwaarlozing, mishandeling en ontbrekende vergunningen. RVO registreerde in 2014 700 in beslag genomen honden, 570 katten, 280 knaagdieren, 90 konijnen, 130 vissen en 40 vogels⁹⁷. Overlap met bovengenoemde gegevens is mogelijk. Gedurende de tijd verlopen steeds meer zaken via het bestuursrecht en minder via het strafrecht. Dit is een keuze die in het actuele convenant Handhaving is gemaakt. Men moet erop bedacht zijn dat door het ontbreken van een centrale administratie, het onmogelijk is om een volledig beeld te geven van inbeslagnames.

De balans waarbinnen keuzes worden gemaakt in het handelscircuit voor illegale of malafide handel of het organiseren en aangaan van illegale of malafide handelsbetrekkingen, moet altijd in het licht worden gezien van het geformuleerde in de wetgeving (duidelijkheid en strengheid) en handhaafbaarheid ('pakkans'). Rekening moet worden gehouden dat veel natuurbeschermingswetgeving is gekoppeld aan vergunningensystemen wat

Tabel 4.2.: Naar aanleiding van LID inspecties in beslag genomen gezelschapsdieren 2008, 2009, 2010 door de LID (veelal aan GWWD, Wet Dieren, gelieerde inbeslagnames)¹¹⁷

	2008		2009		2010			2014
	totaal	SI ¹	BI ²	Totaal	SI ¹	BI ²	Totaal	BI ²
Honden	135	10	392	402	32	311	343	312
Katten	56	5	41	46		17	17	464
Konijnen	42		12	12		16	16	56
Knaagdieren ³	164		19	19				195
Fretten	1					8	8	
Duiven						17	17	
Stinkdieren								10
Vogels ⁴	184	171	203	374	197	234	413	
(Land)schildpadden	2					6	6	
Vissen	51					5	5	146
Amfibieën								88
Overigen								407
Totaal	635	186	667	853	229	614	825	1.678

¹ SI = Strafrechtelijke inbeslagname, ² BI = Bestuursrechtelijke inbeslagname, ³ Cavia's, degoes, gerbils, hamsters, muizen en ratten, ⁴ Exclusief kippen, duiven, eenden, fazanten en ganzen

In 2013 zijn door de LID in totaal 7.835 inspecties verricht, waarvan 4.202 administratieve inspecties en 3.633 inspecties ter plaatse. Dit heeft geleid tot 2.383 dossiers (NB Niet alle inspecties leiden tot een dossier). In 2013 zijn er in totaal 1.648 dossiers aangemaakt over gezelschapsdieren (en 631 landbouwhuisdieren, 54 bijzondere gezelschapsdieren, 32 in het wild levende dieren en 18 overige)²². De percentages aangetroffen diergroepen zijn vergelijkbaar met voorgaande jaren. In 2014 is er door de districtsinspecteurs van de LID gewerkt in het totaal gewerkt aan 2.688 dossiers (2.376 nieuwe dossiers en 312 reeds bestaande dossiers). Van de nieuwe dossiers zijn er 1.674 dossiers aangemaakt op gezelschapsdieren, 506 op landbouwhuisdieren, 67 op bijzondere gezelschapsdieren, 19 op in het wild

kwetsbaar is voor fraude, valsheid in geschrifte en afhankelijk is van gebrekkige individuele identificatietechnieken (vergunningen, tatoeëren, oormerken, potringen, chippen, etc.) en daarmee de administratieve afhankelijkheid van strafbare feiten en de collectiviteit van het rechtsgoed waar het soortbescherming betreft.

In Nederland wordt door de sector vaak gewezen op het feit dat strengere wetgeving en verdergaande restricties voor het verhandelen en houden van dieren zal leiden tot meer illegale¹¹⁷ of malafide praktijken. Deze relatie is ook bekend in andere vormen van criminaliteit zoals de milieucriminaliteit. Vanuit economisch perspectief maakt schaarste de handel altijd lucratiever. Consequenties van strengere regelgeving (o.a. Huisdierenlijst zoogdieren, 2,2

Wet Dieren en de invulling Besluit houders van dieren) ten aanzien van de omvang en ontwikkelingen van illegale handelsactiviteiten in Nederland, zijn momenteel nog niet goed te overzien. Wel is te verwachten dat de illegale en malafide handel, zoals altijd, zijn weg wel zal vinden onder het motto "als het niet kan zoals het moet, dan moet het maar zoals het kan". Alleen al door het feit dat, conform de communautaire regelgeving met betrekking tot het vrije handelsverkeer, het verblijf van handelsdieren op handelsbedrijven op Nederlands grondgebied wordt toestaan, terwijl gelijktijdig nationale wetgeving op het gebied van particulier bezit van (bijzondere) dieren wordt aangescherpt en het bezit van bepaalde diersoorten wordt verboden, lijkt een onoverzichtelijke en moeilijk controleerbare constructie zijn intrede te doen.^{117,121}

dierbenodigdheden. Dit soort winkels neemt de laatste jaren juist toe. Ook steeds meer bouwmarkten begeven zich op deze markt.⁸⁴ Als dierenpeciaalzaken dieren verkopen, dan zijn dat vooral vissen, kleine zoogdieren (konijnen, knaagdieren) en vogels. Het aantal winkels met reptielen en/of amfibieën is beduidend lager. Het percentage dierenpeciaalzaken dat levende have verkoopt was in 2010 als volgt: 72% konijnen en knaagdieren, 71% vissen, 63% vogels, 16% terrariumdieren en 2% overig¹⁶. Van de vissen is het grootste gedeelte (90%) afkomstig van de groothandel. Bij reptielen en amfibieën geldt dit ook (61%). Bij de zoogdieren en de vogels is de herkomst meer verspreid over de verschillende alternatieven en een aanzienlijk deel afkomstig van Nederlandse kwekers/fokkers en nakweek van consumenten. Uit onderzoek blijkt dat met name verschillende soorten

4.1.3 Detailhandel en supermarkten

Onder de detailhandel worden dierenpeciaalzaken en tuincentra met een afdeling dieren gerekend met levende have, diervoeding, accessoires, diergeneesmiddelen, onderhoudsproducten en/of hobbyartikelen in het assortiment. Het merendeel van de dierenpeciaalzaken is aangesloten bij de brancheorganisatie Dibevo in Amersfoort. Het aantal dierenpeciaalzaken laat de laatste jaren een lichte daling zien (Tabel 4.3). Verder telt Nederland ruim 550 tuincentra waar vaak ook dieren en/of dierbenodigdheden worden verkocht. Welk deel van de tuincentra dieren verkoopt is niet bekend. Tuincentra met een afdeling dier zijn vrijwel altijd aangesloten bij de brancheorganisatie Dibevo. Het aantal tuincentra is de laatste jaren ook aan het afnemen. Daarnaast zijn er ongeveer 600 winkels met tuinartikelen en

knaagdieren (o.a. hamsters, cavia's), konijnen en goudvissen als impuls worden aangekocht. Dit blijkt ook uit het terugbrengen van dieren aan de dierenpeciaalzaken. Dit zijn vaak knaagdieren en konijnen.¹¹⁷

4.1.4 Internethandel van dieren

Hond en kat

In het eerste rapport 'Feiten & Cijfers in de Gezelschapsdierensector' uit 2006 werden grote aantallen dieren gerapporteerd die werden verhandeld via het internet. Gedurende twee weken in de zomerperiode werden meer dan 25.000 advertenties geteld waarin 86.000 dieren werden verhandeld, waarvan 18.227 honden (16.409 pups en 1.818 volwassen dieren). Sinds-

dien heeft er geen nieuw onderzoek plaatsgevonden tot juli 2014, toen Stray-AFP de internethandel van honden onderzocht door middel van een dagtelling op Marktplaats⁸⁵. In dit onderzoek werden op 1 dag in totaal 12.635 honden geteld, aangeboden door zowel particulieren, commerciële handelaren, fokkers (81%) en zwerfdierstichtingen (19%). Van de dieren was 21,5% volwassen (2.720) en 78,5% pup (9.915) jonger dan een jaar. Het betroffen 9.501 (75%) ras- of look-a-like honden en 3.134 (25%) kruisingen. Een kleine 19% (2.358 dieren) was afkomstig uit het buitenland. Het is echter niet makkelijk om de verschillende aanbieders van elkaar te onderscheiden. Een voorbeeld hiervan is dat buitenlandse zwerfhonden die via ideële stichtingen worden aangeboden vaak over één kam worden geschoren met uit het buitenland afkomstige commerciële handelshonden. Als Marktplaats, evenals in 2006, verantwoordelijk was voor 85% van de dierenadvertenties, dan betekent dat er op één moment in juli ca. 15.000 honden via het internet werden aangeboden. Dat is echter vergelijkbaar met het cijfer uit 2006,

toen gedurende 14 dagen in de maand juli 18.000 honden werden geteld die nieuw op de verschillende websites te koop werden aangeboden¹⁰. Een recente ontwikkeling zijn de advertenties van het LICG en de Landelijke Dierenbescherming die bij aangeboden dieren in beeld verschijnen op bijvoorbeeld Marktplaats. Verder is er vanaf 2014 een samenwerking van de Koninklijke Hondenbescherming en Marktplaats om potentiële kopers van honden voor te lichten bij het herkennen van goede fokkers. Marktplaats plaatst bij de vijf meest aangeboden hondensorten of typen (Chihuahua, Bulldog, American Staffordshire terriër, Labrador Retriever en Jack Russell terriër) zogenaamde 'Fairpup' banners met informatie over de aanschaf van een hond. Bovendien wordt op de advertentiesite de voorlichting aangepast op advies van de Koninklijke Hondenbescherming.

Bijzondere gezelschapsdieren

In 2009 vond in de maand maart gedurende 7 dagen een inventarisatie plaats naar de internethandel van bijzondere gezelschapsdieren⁴¹. Gezocht werd op de sites www.marktplaats.nl, www.speurders.nl, www.2dehands.nl en www.marktplaza.nl. Meer dan 99% van het aanbod op deze verkoopsites was afkomstig van particulieren, terwijl commerciële handelaren zich vooral profileerden door dagelijks zakelijke advertenties te plaatsen met een verwij-

zing naar hun eigen website. Een indruk over de aantallen advertenties op de genoemde websites wordt gegeven in Tabel 4.4.

Tabel 4.4.: Aantal aangetroffen advertenties met bijzondere gezelschapsdieren op Marktplaats⁴¹

Diergroep	Aantal advertenties
Knaagdieren	1.992
Vogels	5.955
Reptielen & Amfibieën	1.429
Vissen	5.506

Als naar de meest gebruikte zoektermen wordt gekeken, kan een indruk worden verkregen welke diersoorten bij de bezoekers van www.marktplaats.nl het meest populair zijn, dus waarnaar het meest wordt gezocht (Tabel 4.5).

Tabel 4.5.: Aantal zoekopdrachten naar dieren op Marktplaats⁴¹

Diersoorten	Aantal zoekopdrachten
Vissen	
Koi	984
Discus	101
Steur	37
Goudvissen	28
Vogels	
Duiven	1.003
Kanarie	338
Agapomis	157
Valkparkiet	75
Grasparkiet	45
Ara	41
Reptielen & Amfibieën	
Baardagaam	114
Boa	86
Python	46
Leguaan	21
Schildpad	18
Knaagdieren	
Cavia	530
Chinchilla	150
Hamster	67
Rat	66

Laatste onderzoek naar internethandel van gezelschapsdieren

Ten behoeve van huidig rapport heeft er in de periode van 24 april tot en met 1 mei 2015 opnieuw een steekproef plaatsgevonden waarbij geteld is welke dieren online werden aangeboden op de websites www.marktplaats.nl, www.marktplaza.nl en www.speurders.nl⁵¹. In Tabel 4.6 staan de gevonden aantallen weergegeven. De diercategorie 'vissen' zijn in het onderzoek niet meegenomen.

In totaal werden in 8.346 advertenties 20.500 dieren in één week tijd aangeboden op drie grotere Nederlandse websites, waarbij Marktplaats met

Tabel 4.3.: Aantal vestigingen (totaal aantal verkooppunten) van dierenpeciaalzaken, tuincentra en ambulante ondernemers^{16,84}

	2011	2012	2013
Aantal dierenpeciaalzaken (vestigingen)	1.620	1.587	1.559
Aantal tuincentra (vestigingen) ¹	585	575	565
Welkoop/Boerenbondwinkels			230
Ambulante ondernemers		130	130 ²
Totaal aantal verkooppunten (excl. 4.500 supermarkten)			2.484

¹Dit cijfer geeft alle tuincentra weer, ²Cijfer uit 2012.

Tabel 4.6.: Online aangeboden dieren per diersoort, geteld gedurende één week in april 2015 op Markplaats + Marktplaza + Speurders⁵¹

Diersoort/Diergroep	Gemiddeld aantal dieren per advertentie	Totaal aantal aangeboden dieren
Hond volwassen	1,0	1.277
Pup (tot 6 maanden)	2,6	5.018
Kat volwassen	1,2	471
Kitten (tot 6 maanden)	2,4	1.760
Konijn	2,3	2.418
Cavia	2,4	662
Overige knaagdieren	4,3	1.064
Parkieten	2,8	1.884
Kanaries	5,0	1.971
Papegaaien	2,3	1.177
Overige vogels	3,1	1.984
Amfibieën en reptielen	2,9	845

meer dan 8.000 advertenties het meest populair is. Vogels werden het vaakst geteld (samen meer dan 7.000 stuks), op de tweede plaats direct gevolgd door ruim 5.000 pups en bijna 2.500 konijnen op de derde plek. Tijdens het onderzoek voor het rapport 'Feiten & Cijfers in de Gezelschapsdierensector' uit 2006 werd het konijn nog in slechts 7% van de advertenties aangeboden. De cijfers kunnen niet eenvoudig geëxtrapoleerd worden naar een heel jaar. De steekproef is namelijk uitgevoerd in een periode van het jaar waarin veel jonge dieren worden geboren. Daarnaast kan het voorkomen dat dieren op meerdere websites werden aangeboden. Dergelijke dubbele advertenties konden niet verwijderd worden uit de steekproef. De indruk bestaat dat het aantal advertenties in dieren aangeboden op Internet is afgenomen ten opzichte van 2006, maar gezien het feit dat in twee verschillende periodes is gemeten kunnen daaraan geen harde conclusies worden verbonden.

4.2. Dierenbeurzen en tentoonstellingen

Dierenbeurzen en tentoonstellingen betreffende bijzondere gezelschapsdieren staan genoemd in bijlage 5. Veelal worden deze beurzen en tentoonstel-

lingen georganiseerd door het Facilitair Bureau KLN-NBS (Kleindier Liefhebbers Nederland en Nederlandse Bond van Sierdierenliefhebbers) of VHM-events. In de periode van augustus 2014 tot april 2015 zijn er 7 nationale tentoonstellingen georganiseerd door het Facilitair Bureau KLN-NBS en 241 lokale shows⁴⁶. Bij de nationale tentoonstellingen gaat het om grotere aantallen dieren (minimaal 2.500 dieren bij één diergroep of 2.500 dieren bij meerdere diergroepen). De overige tentoonstellingen kunnen open of gesloten zijn voor bepaalde (gecombineerde) verenigingen, kampioendieren of bepaalde rassen. Het komt voor dat dieren op tentoonstellingen te koop worden aangeboden (ca. 5%)⁴⁷. Op de tentoonstellingen worden konijnen, knaagdieren en siervogels (m.n. hoenderachtigen) gepresenteerd⁴⁸. VHM-events organiseert dierevenementen met name gericht op kleindieren, vissen, reptielen en amfibieën. Bijzondere zoogdieren zoals fretten worden vaak op 'algemene' dierenbeurzen (en tentoonstellingen) gepresenteerd, zoals op VHM-events 'Dierenpret'¹¹⁵. Ook worden er kleinschalig frettendagen georganiseerd door frettenorganisaties.

In Tabel 4.7 staan enkele van de grotere beurzen en evenementen vermeld op het gebied van gezelschapsdieren in Nederland (zie ook bijlage 5).

Tabel 4.7.: Enkele grote beurzen en evenementen gezelschapsdieren in Nederland^{1,79,115}

Naam	Locatie	Doel	#Bezoekers	Organisatie
Animal Event	Beekse Bergen	Educatie	30.000	Academy Events
Gallinova	Barneveld	Showen kleindieren	20.000	Gallinova
Huisdierdagen	Assen	Educatie / Commercieel	4.000	TT hal Assen
Hondenshows	Nederland	Showen rashonden	Wisselend	Raad van Beheer op Kynologisch gebied
Kattenshows	Nederland	Showen raskatten	Wisselend	Felikat en Mundikat
Huishondbeurs	Beekbergen	Educatie	Wisselend	Stichting alert
Megahonden weekend		Fun met honden	Wisselend	Hondenschool Zwolle
Terraria	Houten, Zwolle, Hasselt, Gent	Educatie en showen reptielen, amfibieën, herpeten, vissen, knaagdieren	Wisselend	TER i.s.m. VHM-Events
Exoknaag	Houten, Gent	Educatie en showen knaagdieren, fretten, exotische dieren	Wisselend	TER i.s.m. VHM-Events

4.3. Dierenverhuur

Naast optredens in circussen worden in Nederland ook dieren ingezet voor optredens op feesten, in shows/demonstraties of (reclame) films. Deze verhuur geschiedt via particuliere dierverhuurbedrijven, dierbemiddelingsbureaus, evenementenbureaus of circussen. Hierbij kan sprake zijn van optredens die vergelijkbaar zijn met optredens in het circus, optredens waarbij dieren worden ingezet voor activiteiten zoals het trekken van een ruit of puur het tentoonstellen van het dier tijdens het een evenement (bijv. een kerststal). Het is niet eenvoudig exacte aantallen verhuurbedrijven en bemiddelingsbureaus te bepalen omdat deze bedrijven verschillend geregistreerd staan bij de kamer van koophandel, bijvoorbeeld als kermisattractie of "groothandel in levend vee". Uit gegevens van de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) blijkt dat de verhuur van exotische "wilde" dieren (bijv. olifant, kameel, leeuw) echter nog nauwelijks aan de orde is in Nederland. De aangeboden wilde dieren zijn voorts bijna allemaal afkomstig uit circussen. Gezien het feit dat er per 15 september 2015 een verbod van kracht wordt op het deelnemen aan en vervoeren van wilde dieren voor circussen, zal deze groep dieren binnenkort geen rol meer spelen⁷³.

In het rapport uit 2011 werden nog een kleine 200 bedrijven vermeld die dieren verhuurden die gedurende twee maanden ruim 2.000 dieren aanboden bestaande uit 149 diersoorten, vooral (roof)vogels voor shows³⁸. Er zijn ook beroepsmatige valkeniers (beroepsvalkeniers) in Nederland die niet in het bezit zijn van een jachtakte, maar die wel andere diensten aanbieden passend onder de definitie dierenverhuur¹⁰⁰. Deze diensten zijn weergegeven in Tabel 4.8.

Tabel 4.8.: Overzicht van diensten die door 51 valkeniersbedrijven in Nederland worden gegeven¹⁰⁰

Dienst	Aantal bedrijven
Workshops en arrangementen	34
Demo's en educatie	43
Aanvliegen van trouwringen, sleutels, e.d.	23
Kinderfeesten	19
Overlastbestrijding	24
Broeden van roofvogels	4
Cursussen film en fotografie	9
Handel	4
Professionele educatie	2
Uitvaartceremoniën	2
Openingen van o.a. bedrijven	3

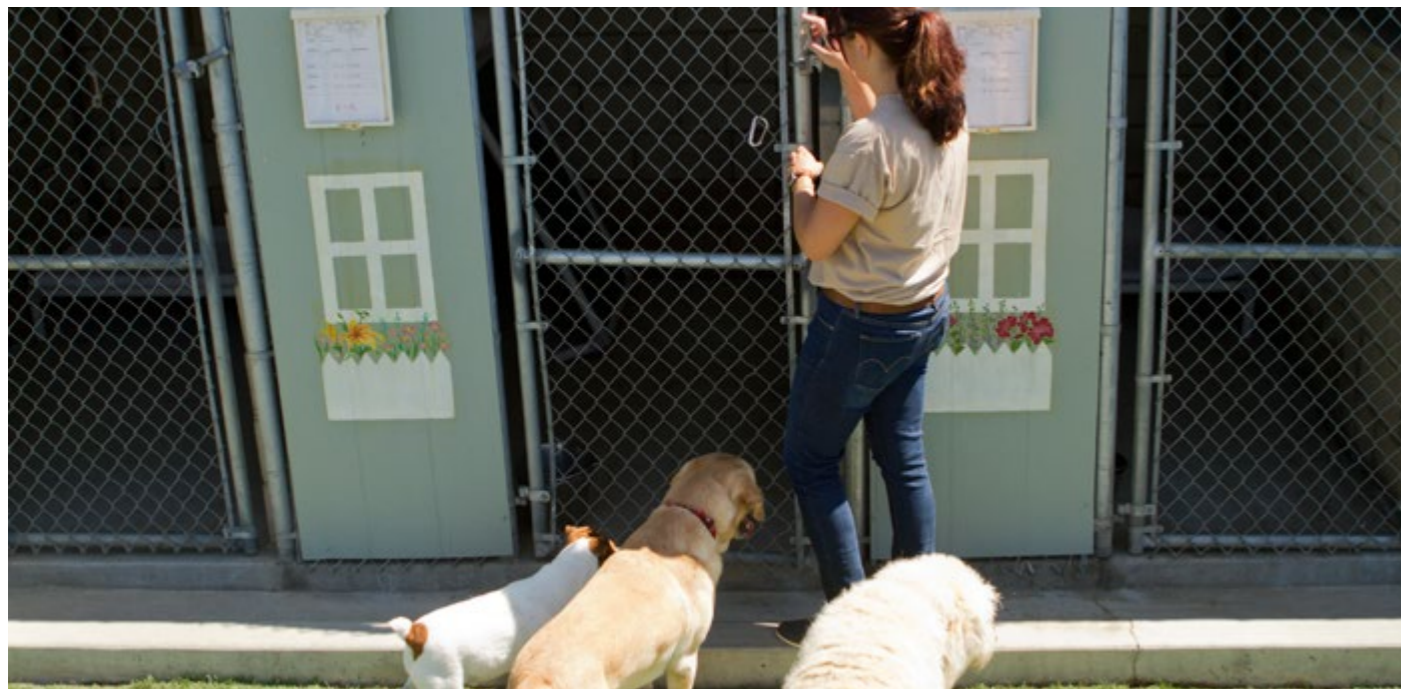
4.4. Werkgelegenheid sector dieren en dierbenodigdheden

De meest recente schatting is dat de werkgelegenheid in de branche in totaal ca. 4.100 fte is (op basis van ca. 5.500 werkzame personen)^{16,40}. In 2006 waren dit ca. 4.200 fte en in 2010 ca. 5.200 fte. Na de toename van bijna 24% tussen 2006 en 2010 vindt er nu een daling plaats in de werkgelegenheid van deze sector.

In ongeveer een derde (36%) van de dierspecialzaken is de ondernemer de enige werkzame persoon in de winkel. Bij 33% van de winkels zijn twee of drie personen werkzaam. Slechts bij 1% van de dierspecialzaken zijn 10 of meer personen werkzaam.^{16,40}

Diensten

Binnen de gezelschapsdierensector kan onderscheid gemaakt worden tussen maatschappelijke (ideële grondslag) en zakelijke dienstverlening (ten behoeve van de verzorging en het houden van gezelschapsdieren of het ondersteunen daarvan).

5.1. Maatschappelijke dienstverlening

5.1.1 Verenigingen en organisaties van gezelschapsdieren

In Bijlage 1 is een overzicht opgenomen van ras- en liefhebbersverenigingen, uitgesplitst per diersoort en inclusief bijzondere gezelschapsdieren. Waar bekend is het ledenaantal vermeld. In Bijlage 2 zijn de grotere Nederlandse verenigingen of organisaties voor gezelschapsdieren vermeld.

5.1.2 Dierenbeschermingorganisaties

Bijlage 3 geeft een overzicht van het aantal dierenbeschermingsorganisaties die het meest relevant zijn voor de gezelschapsdierensector. In Nederland zijn ongeveer twaalf grotere dierenbeschermingsorganisaties actief. Het merendeel richt zich op één bepaalde diersoort, zoals vogels, vissen of papagaaien.

5.1.3 Opvang en herplaatsing gezelschapsdieren

In Nederland zijn naar schatting 200 opvangcentra (inclusief asielen en centra voor bijzondere gezelschapsdieren, wildlife en dierenambulances) actief. De meeste richten zich op één of twee diersoorten, meestal hond en kat. Er worden zowel zwefdieren als afstandsdieren opgevangen. In bijlage 4 zijn een aantal algemene organisaties voor dierenopvang en -herplaatsing opgenomen. Van deze ca. 200 opvangcentra zijn 33 centra onderdeel van en 37 centra erkend door de Landelijke Dierenbescherming²⁴. De Nederlandse

Federatie Dierenopvang Organisaties (NFDO) is een nieuw overkoepelend orgaan (sinds november 2013) dat zich richt op het versterken en in stand houden van onafhankelijke dierenasielen en andere dierenopvangcentra. Met onafhankelijke dierenasielen worden organisaties bedoeld die niet onder de Landelijke Dierenbescherming vallen of hieraan gelieerd zijn. Naar schatting betreft dit ongeveer 50% van de dierenopvangcentra in Nederland. Momenteel zijn er 26 leden (opvangcentra) aangesloten bij het NFDO en naar verwachting zal dit toenemen. In zijn totaliteit zijn bij de opvangcentra die aangesloten zijn bij NFDO 1.545 vrijwilligers en 153 betaalde krachten betrokken.^{64,65}

In Tabel 5.1 tot en met 5.3 worden de aantallen honden, katten en konijnen respectievelijk vermeld die de asielen gelieerd aan en erkend door de Landelijke Dierenbescherming jaarlijks opvangen. Opvallend is de gestage afname van ruim 20% van opgevangen honden en katten de laatste vier jaar. Sinds een aantal jaren heeft de Landelijke Dierenbescherming geen relatie meer met asielen die niet samenwerken met deze organisatie. Aangezien het niet wettelijk verplicht is om de gegevens over opgevangen dieren centraal te melden, zijn deze niet bekend.²⁴

In Tabel 5.4 wordt het totaal aantal honden, katten, konijnen en knaagdieren en overige dieren vermeld die door leden van het NFDO opgevangen en geretourneerd zijn. Mogelijk is er een kleine overlap in de cijfers met opvang-

centra die (nog) gelieerd zijn aan de Landelijke Dierenbescherming. De NFDO beschikt momenteel alleen over cijfers van de dieren die retour eigenaar zijn gegaan. Zij streven er naar om in de toekomst ook de overige cijfers te kunnen leveren (bijv. geplaatst bij andere eigenaar, euthanasie).⁶⁴

Tabel 5.1.: Aantal honden in asielen 2011-2014 (n= 51)²⁴

Honden	2011	2012	2013	2014
Zwerfdieren	7.642	7.129	6.369	6.569
Afstandsdieren	3.550	2.729	2.338	2.149
Diversen ¹	1.938	1.821	1.854	1.754
Totaal in	13.130	11.679	10.561	10.472
Retour eigenaar	5.754	5.444	5.008	4.938
Geplaatst	6.566	5.240	4.589	4.983
Euthanasie	518	476	424	395
Diversen ²	332	469	622	577
Totaal uit	13.170	11.629	10.643	10.893

¹Retour na plaatsing, uitwisseling, in beslag genomen, huisuitzetting, geboren ²Uitwisseling, overleden, overige redenen

Tabel 5.2.: Aantal katten in asielen (n=51)²⁴

Katten	2011	2012	2013	2014
Zwerfdieren	24.107	21.661	19.881	19.597
Afstandsdieren	5.592	4.511	4.152	3.802
Verwilderd	1.156	959	842	1.028
Diversen ¹	3.627	3.474	3.206	2.683
Totaal in	34.482	30.605	28.081	27.110
Retour eigenaar	3.373	2.947	2.937	3.229
Geplaatst	25.519	23.075	20.747	19.891
Verwilderd	907	1.019	1.057	1.223
Diversen ²	4.467	3.734	3.855	4.156
Totaal uit	34.266	30.775	28.596	28.499

¹Retour na plaatsing, uitwisseling, in beslag genomen, huisuitzetting, geboren ²Uitwisseling, overleden, overige redenen

Tabel 5.3.: Aantal konijnen en knaagdieren in asielen (n=25)²⁴

Katten	2014
Zwerfdieren	2.343
Afstandsdieren	1.023
Verwilderd	17
Diversen ¹	678
Totaal in	4.061
Retour eigenaar	239
Geplaatst	3.027
Verwilderd	0
Diversen ²	689
Totaal uit	3.955

¹ Retour na plaatsing, uitwisseling, in beslag genomen, huisuitzetting, geboren

² Uitwisseling, overleden, overige redenen

Tabel 5.4.: Aantal dieren in asielen die aangesloten zijn bij het NFDO in 2014 (n=26)²⁴

	Hond	Kat	Konijnen & knaagdieren	Overige dieren
Zwerfdieren	2.319	9.171	1.199	251
Afstandsdieren	1.011	2.149	493	39
Totaal in	3.330	11.320	1.692	290
Retour eigenaar	595	743	74	8
Totaal uit	n.b. *	n.b.	n.b.	n.b.

* Niet bekend: Van 'uit'-cijfers is alleen 'retour eigenaar' bekend; zie tekst.

Stichting 'Dierenasiels en internet' (www.dierenasiels.com) herplaatst honden, katten, konijnen en knaagdieren die in asielen verblijven via het internet. In 2013 zijn op deze wijze 22.608 dieren (honden, katten, konijnen en overige dieren) herplaatst. Sinds de oprichting in 2000 bedraagt dit aantal bijna 290.000. Naar schatting wordt in Nederland zo'n 20-50% van de asieliëren geplaatst via vermelding op het internet. De toenemende ontwikkeling van social media speelt hierbij een belangrijke rol.⁹³

Stichting Amivedi is een van de landelijke vrijwilligersorganisatie die zorgt voor de registratie van vermiste en gevonden huisdieren in Nederland. Er zijn zo'n 155 vrijwilligers actief voor de stichting en er zijn ongeveer 110 meldpunten verspreid over Nederland waar dagelijks in totaal meer dan 200 meldingen worden afgehandeld. In 2014 zijn er ruim 76.000 meldingen bij Amivedi binnengekomen van vermiste of gevonden huisdieren. Ruim 39.000 van deze meldingen zijn opgelost. In de zomermaanden worden er meer vermiste en gevonden huisdieren geregistreerd dan in de winter. In Tabel 5.5 is per diersoort een overzicht weergegeven van het aantal meldingen over vermiste en gevonden huisdieren in 2014 met daarbij het aantal opgeloste meldingen⁵. Daarnaast zijn er nog diversen andere initiatieven die zich richten op registratie van vermiste en gevonden huisdieren. Stichting hulp en herplaatsing huisdieren (Shhh) is een organisatie die zich richt op opvang en herplaatsing van ex-proefdieren (zie 5.1.6. Proefdierherplaatsing).

Tabel 5.5.: Vermiste en gevonden huisdieren 2014 bij Amivedi⁵

	Meldingen	Waarvan opgelost
Vermist	41.408	28.824
Gevonden	34.390	10.827
Totaal	76.331	39.651 (52%)
Hond	9.716	
Kat	59.370	
Knaagdieren/haasachtigen	3.326	
Vogels	3.434	
Reptielen	267	
Kleine Roofdieren	125	

5.1.4 Opvang bijzondere gezelschapsdieren

Bijzondere gezelschapsdieren worden regelmatig ter afstand aangeboden aan (gespecialiseerde) opvangcentra, dierenasielen, kinderboerderijen en zelfs bij dierenartsenpraktijken. In dit onderdeel worden de opvangcentra en asielen behandeld. Opvang op kinderboerderijen worden behandeld in hoofdstuk 5.1.8. Dierenartsenpraktijken krijgen ook met regelmaat dieren aangeboden (94,3% van de respondenten gaf aan dit wel eens meegeemaakt te hebben, n=366)¹¹⁷, maar omvatten een zeer gering deel van de actieve opvang en zullen in huidig rapport buiten beschouwing gelaten worden. Onderzoek onder 68 opvangcentra in Nederland toonde aan dat minder dan de helft van de opvangcentra dieren in meerdere diergroepen opvangt (i.e. er is specialisatie in een diergroep), maar soms worden er ook dieren opgevangen die buiten hun "specialisme" vallen. Van de responde-

rende opvangcentra vingen 71% zoogdieren op, 36% vogels, 24% reptielen, 17% amfibieën en 12% vissen.¹¹⁷

Met name particulieren bieden bijzondere gezelschapsdieren aan bij opvangcentra. Hoewel bijna de helft van de opvangcentra ook dieren uit de handel en geconfisqueerde dieren (wegens verwaarlozing) aanneemt, komt dit relatief minder vaak voor. De vijf meest genoemde redenen voor afstand door de consument waren: gezondheidsoverwegingen (m.n. allergieën), interessegebrek, tijdsgebrek, verandering in gezinssamenstelling en welzijnsverbetering. Andere redenen waren o.a. verhuizing en spijt van een impuls-aankoop.¹¹⁷

Het geschatte aantal bijzondere gezelschapsdieren dat jaarlijks wordt opgevangen is 282 dieren per jaar per opvangcentrum¹¹⁷. Op basis van gegevens van meerdere jaren is geschat dat opvangcentra jaarlijks in totaal 19.212 bijzondere gezelschapsdieren opvangen. Het ruime merendeel hiervan waren zoogdieren (zie Tabel 5.6), waarvan konijnen en knaagdieren 95% uitmaken. De overige 5% zoogdieren zijn o.a. fretten (383) en landbouwhuisdieren (134), maar ook egels, vossen, stinkdieren, katachtigen, vleermuizen, apensoorten en berensoorten werden genoemd. Na de zoogdieren werden reptielen en vogels respectievelijk het vaakst opgevangen. Van de reptielen was ongeveer 31% schildpad en 4% slang, maar van meer dan de helft van de reptielen werd niet aangegeven om welke orde of soort het ging. Van de vogels was ongeveer 51% een papegaaiachtige. Verder bestond 32% van de opgevangen vogels uit pluimvee of inheemse wilde vogels. Bij amfibieën en vissen werd geen onderscheid gemaakt in subgroepen¹¹⁷. In een eerder onderzoek naar opvangcentra voor herpeten en geleedpotigen werd geschat dat er in totaal ongeveer 2.650 herpeten werden opgevangen door Nederlandse opvangcentra voor herpeten (dus exclusief geleedpotigen)⁵⁵. Schildpadden, hagedissen en slangen werden het meest opgevangen (resp. 57%, 19% en 17%). Amfibieën besloegen slechts 4% van het totale aantal opvangen dieren in 2009. Een zeer klein aandeel betrof andere reptielachtigen (0,6% brughagedissen en krokodilachtigen) en de rest behoorde tot de geleedpotigen (3%). In beide onderzoeken komt duidelijk naar voren dat van de herpeten met name schildpadden worden afgestaan aan opvangcentra^{117, 55}.

Tabel 5.6.: Schattingen van het totaal aantal opgevangen bijzondere gezelschapsdieren dat gemiddeld per jaar wordt opgevangen¹¹⁷

Dierklasse	Totaal		
zoogdieren	Totaal	15.531	80,8%
	waarvan konijnen en knaagdieren	14.776	
vogels	Totaal	1.210	6,3%
	waarvan papegaaiachtigen	612	
	waarvan pluimvee en/of wilde vogels	385	
reptielen	Totaal	2.300	12%
	waarvan schildpadden	709	
	waarvan slangen	85	
	niet aangegeven	1.400	
vissen	Totaal	50	0,3%
amfibieën	Totaal	121	0,6%
Totaal aantal dieren		19.212	100%

De meeste opvangcentra van vogels en bijzondere gezelschapsdieren (>70%) gaf aan dat herplaatsing bij de consument het uiteindelijke doel is van de opvang. Andere doelstellingen zijn permanent verblijf (<30%), herplaatsing in een dierentuin of gespecialiseerde opvang (~10%) en overige (20%; bijvoorbeeld observatie en oplossing van gedragsproblemen, tijdelijk verblijf voor behandeling van ziekte, noodopvang).¹¹⁷

Vogelopvangcentra

Opvallend is dat er weinig opvangcentra zijn gespecialiseerd in de opvang van sier- en zangvogels. De enkele gespecialiseerde opvangcentra zijn gericht op opvang van (grote) papegaaien. De meeste vogelopvangcentra in Nederland zijn gespecialiseerd in revalidatie en uitplaatsing van wilde,

inheemse vogels. Zij nemen echter ook wel eens niet-inheemse vogels aan, waarvan een deel onder sier- en zangvogels vallen. Peiling bij Stichting Vogelopvang Utrecht (onafhankelijke opvang) en Vogelopvang Soest (gelieerd aan Landelijke Dierenbescherming) laat zien dat het percentage sier- en zangvogels ten opzichte van alle aangenomen vogels slechts zo'n 0 tot 3% bedraagt, dit is inclusief hoenders. De rest van de opgevangen vogels is wild inheems. Deze vogels worden aangebracht door particulieren (afstandsdieren of vondelingen) of door de dierenambulance. De dierenambulance brengt de dieren naar een opvangadres binnen de regio waar zij zelf afspraken mee hebben gemaakt; dat kunnen ook particuliere opvangadressen zijn (onafhankelijk van de Landelijke Dierenbescherming)^{21, 97, 123}. Voor de opvang van wilde, inheemse vogelsoorten is een ontheffing van de Flora- en Faunawet nodig, terwijl dit voor de opvang van uitheemse vogels niet zo is (met uitzondering van CITES-plichtige soorten). Dit betekent dat particulieren op eigen initiatief een opvang voor sier- en zangvogels kunnen beginnen¹¹⁷. Het gevolg is dat kleine opvangcentra soms als paddenstoelen uit de grond schieten en net zo snel weer verdwijnen; vergelijkbaar met de opvang van konijnen en cavia's. Hier komt waarschijnlijk verandering in met de intrede van Besluit houders van dieren, waarbij gesteld wordt dat ook opvangcentra voor bijzondere gezelschapsdieren een bewijs van vakbekwaamheid moeten halen voor de diergroepen waarmee zij werken.

Opvangcentra overige bijzondere gezelschapsdieren

Er zijn slechts vier kleinschalige frettenopvangcentra in Nederland (noodopvang niet meegerekend). Zij nemen met name zwerfdieren aan (vondelingen). Twee andere opvangcentra hebben nadrukkelijk alleen noodopvang. Van drie van de vier actieve frettenopvangcentra is bekend dat zij in 2014 in totaal 110 fretten hebben opgevangen en 101 fretten hebben herplaatst (4 van de 110 waren overleden)⁹⁶. Meer bijzondere gezelschapsdieren zoals primaten en andere kleine zoogdieren komen bij de Stichting AAP in Almere terecht. Stichting AAP richt zich primair op primaten en kleine exotische zoogdieren en heeft 279 nieuwe dieren opgevangen in 2014 en 172 dieren herplaatst (in 2013 bedroeg dit 281 respectievelijk 215 dieren)⁹².

5.1.5 Zwerfdieren uit het buitenland

Stray Animal Foundation Platform (Stray-AFP) ondersteunt stichtingen en organisaties die zich inzetten voor zwerfdieren. Daarnaast wordt informatie gegeven aan mensen die een buitenlandse hond of kat willen adopteren waarbij verwezen wordt naar een betrouwbare stichting die volgens een gedragscode werkt. In 2013 heeft Stray-AFP in totaal 8.670 zwerfhonden geteld die vanuit het buitenland naar Nederland zijn geïmigreerd via zwerfdierstichtingen en –organisaties⁸⁵. Dit aantal is ruim 500 honden (6,3%) meer dan de telling 2012 toen er 8.159 honden binnenkwamen. Het aantal honden dat naar Nederland komt per organisatie verschilt enorm. Driekwart van de adopterende zwerfdierstichtingen (80) heeft in 2013 tussen de 1-99 honden naar Nederland gehaald en 14 organisaties (13%) tussen de 100-199 honden. Vier stichtingen (4%) importeerden tussen de 200-299 en de overige 8 tussen de 300-800 honden. Dat betekent dat er 12 organisaties verantwoordelijk zijn voor 4.833 (57%) van het totaal van 8.670 geïmporteerde zwerfhonden. Er worden ook katten geadopteerd, maar deze zijn (nog) niet meegenomen in het onderzoek. De eerste resultaten uit lopend onderzoek laten zien dat het er relatief weinig zijn⁸⁶. Buiten deze inventarisatie vallen de honden die via particulieren naar Nederland komen, bijvoorbeeld na een vakantie worden meegenomen en dieren die zonder organisatie of stichting aan particulieren worden aangeboden (vooral uit Oost-Europese landen, vooral Roemenië).⁸⁵

5.1.6 Proefdierherplaatsing

In Nederland werden tussen 2010 en 2013 jaarlijks meer dan 500.000 dierproeven uitgevoerd (Tabel 5.7). Het totaal aantal proefdieren dat gebruikt werd is lager omdat een klein aandeel (<2%) van de dieren opnieuw worden gebruikt. Het aandeel proefdieren dat na de proef in leven blijft schommelt rond de 10%⁷⁰. Er zit een grote discrepantie tussen het aantal in leven gelaten dieren en aantal hergebruikte dieren. Het is niet altijd duidelijk wat de uiteindelijke bestemming is van de in leven gelaten dieren maar herplaatsing als huisdier bij particulieren is mogelijk. Herplaatsing kan via het instituut zelf gaan (intern netwerk) of via externe organisaties zoals de Stichting hulp en herplaatsing huisdieren (Shhh). De Shhh is een organisatie die sinds 15 jaar probeert ex-proefdieren (m.n. honden en katten) te herplaatsen bij gezinnen. In de afgelopen 15 jaar waren dat in totaal 700 honden en 200 katten (gemiddeld 60 dieren/jaar)⁹⁴.

Vermoedelijk zal onder de nieuwe Wet op de proefdieren de registratie van herplaatsingen van ex-proefdieren nauwkeuriger bijgehouden gaan worden, aangezien het einddoel van een proefdier aan het einde van een experiment moet gaan worden beschreven. Vooral bij grote zoogdieren zal hiervoor zorgvuldiger geregistreerd gaan worden en ook nagedacht gaan worden over herplaatsingsmogelijkheden.

5.1.7 Dierenambulance-organisaties

In Nederland zijn naar schatting zo'n 90 organisaties actief als het gaat om dierenambulances en vergelijkbaar dierenvervoer (het gaat hier dus niet om de voertuigen maar om de organisaties daarachter). Aannee is dat verreweg de meesten van deze organisaties een rechtspersoon is (stichting e.v.). Gemiddeld genomen staat 1 organisatie ook gelijk aan 1 fysieke locatie/meldkamer. Soms hebben organisaties echter meerdere fysieke locaties. Dierenambulance-organisaties kunnen meerdere ambulances (voertuigen) in bezit hebben.

Kijkend naar de organisatiegraad kan er een bruikbaar onderscheid gemaakt worden in: 1) onderdeel van de Landelijke Dierenbescherming (werkorganisatie van de Landelijke Dierenbescherming, verder niet georganiseerd), 2) lid van een branche-organisatie (FDN of EFD), 3) op zichzelf staand (niet georganiseerd, geen onderdeel Landelijke Dierenbescherming). Dit onderscheid zegt niets over de omvang van de organisatie, het is slechts een begripsvorming. Het aandeel van de laatste categorie, op zichzelf staand, omvat naar schatting ca. 10% van alle dierenambulance-organisatie in Nederland. Relevant onderscheid ten aanzien van dierenhulpverlening is het rijden op meldingen van zieke, gewonde, zwervende gezelschapsdieren en het rijden op meldingen van zieke of gewonde in het wild levende dieren. Het is niet bekend wat de verdeling is op dit punt. Wel valt met zekerheid te zeggen dat niet alle dierenambulance-organisaties rijden voor alle twee de diergroepen.

Om meer duidelijkheid en eenduidigheid binnen dierenambulance-organisaties aan te brengen, is vanuit het project Dierenpolitie/144 Stichting Dierkeur met het keurmerk Diervoer geïntroduceerd. Dit keurmerk beoogt ook voor gemeentes, de politie en meldpunt 144 een maatstaaf voor kwaliteit en betrouwbaarheid. Naast dit keurmerk is er ook een keurmerk dat kwaliteitscontroles van voertuigen aanbiedt. Dit betreft het Nationaal Keur-

merk Dierenambulances (NKD). Het NKD biedt aan alle dierenambulance- en dierenhulporganisaties in Nederland kosteloos kwaliteitscontroles van hun voertuigen aan.

De Federatie Dierenambulances Nederland (FDN) geeft aan dat het een koepelorganisatie is en in algemene zin belangen behartigt van aangesloten dierenambulance-organisaties. Bij de FDN zijn 42 dierenambulance-organisaties aangesloten, verdeeld over heel Nederland. In totaal hebben deze organisaties ca. 135 dierenambulances op de weg³². De Europese Federatie Dierenambulances (EFD) geeft aan dat zij de belangen behartigen van alle onafhankelijke dierenambulances in Nederland en Europa. Het orgaan ziet toe op de kwaliteitszorg van de dierenambulancebranche²⁹. De Landelijke Dierenbescherming vertegenwoordigt 35 dierenambulance-organisaties. In Tabel 5.8 wordt informatie vermeld over 29 ambulance-organisaties die zijn aangesloten bij de Landelijke Dierenbescherming in 2013²⁴. Als deze getallen worden geëxtrapoleerd naar alle dierenambulance-organisaties, dan betekent dat er ruwweg 2.500 vrijwilligers actief zijn, die ca. 194.000 (gecombineerde) ritten maken op basis van ca. 465.500 meldingen. Daarbij worden ca. 177.000 dieren geholpen. Aangezien niet alle dierenambulance-organisaties de cijfers registreren, zijn de aantallen in Tabel 5.8 waarschijnlijk nog een onderschatting van de werkelijkheid.

Stichting DierenLot geeft ambulances (voertuigen) in bruikleen aan diverse dierenhulporganisaties in Nederland. Al deze voertuigen voldoen aan het Nationaal Keurmerk Dierenambulances (NKD)²⁵. Organisaties met DierenLot-ambulances kunnen aangesloten zijn bij de FDN maar vrijwel nooit bij de Landelijke Dierenbescherming.

Nederland (SKBN) maakt een onderscheid op basis van de toegankelijkheid. Dierenweides bieden geen toegankelijkheid voor het publiek en hanteren beperkte openingstijden.

De SKBN houdt de registratie van kinderboerderijen bij. Geschat wordt dat er ca. 550 tot 600 publieksboerderijen in Nederland zijn, waarvan 70% kinderboerderij en 30% een dierenweide. Ze worden vooral gevonden in dichtbevolkte gebieden en het grootste aantal is aanwezig in de provincie Zuid-Holland (22%) gevolgd door Noord-Holland (16%) en Noord-Brabant (15%). Bijna de helft van de publieksboerderijen is georganiseerd als een stichting of vereniging. Van 530 boerderijen is bekend dat er 1.258 fte's betaalde werknemers en 8.191 vrijwilligers werkzaam zijn. Daarnaast zijn er ook op campings en recreatieparken publieksboerderijen te vinden.¹¹² Bij de Gezondheidsdienst voor Dieren (GD) is bekend waar er geiten/schapen worden gehouden, bij RVO wie er een uniek bedrijfsnummer (UBN) heeft en bij de NVA waar verplicht gevaccineerd moet worden tegen Q-koorts, dus welke boerderij een publieksfunctie heeft.

De gemiddelde bezoeker van de kinderboerderij is vrouwelijk, tussen de 30 en 39 jaar oud, heeft twee kinderen in de leeftijd van 1 tot 5 jaar en woont in de directe omgeving, zo blijkt uit een uitgebreide bezoekersenquête van twee kinderboerderijen. Ook andere boerderijen geven aan dat kinderen tussen de 0 en 12 jaar (83%) de belangrijkste doelgroep zijn. Dit werd in 2012 onderzocht onder 55 kinderboerderijen. Het totaal aantal bezoekers van publieksboerderijen wordt geschat op 25-30 miljoen per jaar.¹⁰⁷

Tabel 5.8.: Cijfers van 29 bij de Landelijke Dierenbescherming aangesloten dierenambulances (2013)²⁴

	Gem. aantal meldingen/jaar	Aantal ritten per jaar	Aantal geholpen dieren	Gem. aantal vrijwilligers
Midden Nederland	7.000	4.017	2.927	65
Groningen	5.340			31
Drenthe	11.000	5.000	4.933	120
Noord Holland Zuid	n.b.*	6.858	6.399	50
Rijnmond	59.358	15.586	17.006	150
Limburg	18.750	7.500	1.200	35
Zuidwest Friesland				25
Zeeland	n.b.*	1862	2181	35
Twente	13.800	6.000	7.300	125
Brabant Zuid Oost	10.000	5.500	3.750	90
Noord Overijssel	3.240			40
West en Midden Brabant	4.500	2.750	2.615	20
Overgelder	12.000	4.800	5.700	18
Nijmegen - Den Bosch	5.000	2.549	3.015	40

*Het totaal aantal meldingen wordt in deze centrales niet geregistreerd maar alleen de meldingen waarop daadwerkelijk wordt gereden.

5.1.8 Publieksboerderijen

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen kinderboerderijen en dierenweides, daarom wordt als overkoepelende term 'publieksboerderij' gebruikt. De branche-organisatie Vereniging Samenwerkende Kinderboerderijen

Publieksboerderijen houden een variëteit aan diersoorten. In 2014 bestond de top drie van gehouden dieren op een publieksboerderij uit: geiten (97% van de publieksboerderijen), kippen en pluimvee (95%) en schapen (88%). In Tabel 5.9 is te zien welk percentage kinderboerderijen in Nederland in de

Tabel 5.7.: Totaal aantal dierproeven en proefdieren, aandeel proefdieren die na de proeven in leven zijn gelaten (totaal en percentage) en aandeel proefdieren die zijn hergebruikt bij andere dierproeven⁷⁰

	2010	2011	2012	2013
Totaal aantal dierproeven	575.278	589.853	589.056	526.593
Totaal aantal dierproeven waarin dieren zijn hergebruikt (eerste keer plus meer dan een keer)	11.489	8.077	9.718	9.412
Totaal aantal proefdieren	563.789	581.776	580.135	517.181
Percentage proeven met hergebruikte dieren (%)	2	1,4	1,6	1,8
Totaal aantal dierproeven waarna dieren in leven werden gelaten	56.207	65.156	69.237	55.888
Percentage in leven gelaten na dierproef (%)	9,8	11,0	11,8	10,6

laatste 10 jaar diersoorten houden die in het kader van huidig rapport vallen (gezelschapsdieren).

Tabel 5.9.: Overzicht van welke gezelschapsdieren worden gehouden op Nederlandse kinderboerderijen¹¹²

	2005	2013	2014
Konijnen	96%	88%	86%
Cavia's en knaagdieren	zie konijn	73%	70%
Siervogels/papegaaien	n.b.	n.b.	17%

Bij kinderboerderijen worden regelmatig bijzondere gezelschapsdieren door eigenaren aangeboden als afstandsdieren. In een enquête in 2010 bleek dat 92% van de responderende kinderboerderijen (n=161) hiermee te maken had¹¹⁷. In 61% van de gevallen werd toestemming gevraagd door de eigenaar om het dier achter te laten, terwijl in 38% van de gevallen het dier werd achtergelaten zonder toestemming van de kinderboerderij (c.q. over het hek gegooid). Redenen voor afstand van het dier komen overeen met die bij opvangcentra, namelijk gezondheid (m.n. allergieën), gebrek aan interesse en/of tijd. Overlast werd vaker als reden opgegeven bij hoenders. Van de responderende kinderboerderijen gaf 81% in de enquête aan dat het aanbod van dieren per seizoen verschilt: in de zomer (vakantieperiode) is vooral het aanbod van konijnen en cavia's hoger. Dit was ook bij de opvangcentra het geval.

In Tabel 5.10 wordt een overzicht gegeven van de diergroepen die werden achtergelaten op publieksboerderijen. Bij het interpreteren moet rekening worden gehouden met het feit dat ongeveer 30 tot 40% van de opgevangen dieren bij kinderboerderijen vervolgens weer naar een opvangcentrum gaat. Hier kan dus een grote overlap zitten. Als men corrigeert met deze 40% en extrapoleert naar het totaal aantal kinderboerderijen in Nederland (ca. 500), dan worden er jaarlijks zo'n 23.147 zoogdieren, 12.251 vogels, 278 vissen en 578 herpeten opgevangen (aangenomen of achtergelaten) door kinderboerderijen¹¹⁷.

Tabel 5.10.: Geschatte aantallen aangenomen en achtergelaten dieren op 161 kinderboerderijen en dierweides per jaar, onderverdeeld in diersklassen*¹¹⁷

	Geschatte aantallen afstandsdieren per jaar	Aantal kinderboerderijen (n= 161)
Zoogdieren	12.422	157
Vogels	6.575	146
Vissen	149	23
Reptielen	274	79
Amfibieën	36	8

*NB. exclusief 9.277 dieren die jaarlijks bij kinderboerderijen worden aangeboden, maar niet worden aangenomen of slechts onder bepaalde voorwaarden.

Uit eerder onderzoek van de sector zelf naar dit fenomeen kwamen aantallen naar voren van 200 à 300 opgevangen dieren op jaarbasis per kinderboerderij; het betrof voornamelijk konijnen en cavia's¹¹³. (Men moet er op bedacht zijn dat een kinderboerderij in feite geen opvangfunctie heeft).

5.1.9 Blindengeleide- en hulphonden

In Nederland zijn momenteel vijf erkende geleidehondenscholen actief (Bijlage 2). Het Koninklijke Nederlandse Geleidehonden Fonds (KNGF) bezit een CBF-keurmerk en werkt nauw samen met geleidehondenopleiding Ans L'Abée. Geleidehondenschool Herman Jansen is een commerciële aanbieder en daarmee niet afhankelijk van donaties. Geleidehondenschool Martin Gaus is een combinatie: zij wordt ondersteund door de stichting Gaus Geleide- en Hulphonden Benelux. In 2013 heeft het KNGF 106 honden afgeleverd in verschillende combinaties: 75 blindengeleidehonden, 13 autismegeleidehonden, 7 assistentiehonden, 2 buddyhonden PTSS (posttraumatische stressstoornis) en 9 overige buddyhonden⁴⁸. De overige scholen leveren per school jaarlijks ca. 20 à 25 honden af. In Nederland werden in 2013 gemiddeld 150 honden beschikbaar gesteld aan mensen met een visuele beperking.

Naast de geleidehondenscholen zijn er een aantal organisaties die zich richten op het opleiden van hulphonden. Dit zijn Hulphond Nederland, Stichting Assistentiehond, Martin Gaus geleide- en hulphondenschool, Stichting Personal Service Dogs en Stichting bulters mekke assistance dogs. Hulphond Nederland heeft het keurmerk Goede Doelen en leverde in 2013 52 ADL-hulphonden (Activiteiten in het Dagelijks Leven) en 8 PTSS-hulphonden honden af⁹⁶. Van de andere organisaties is niet bekend hoeveel honden zij hebben afgeleverd. Naast bovengenoemde functies worden honden nog op diverse andere manieren ingezet voor de zorg van mensen, bijvoorbeeld om zorginstellingen te bezoeken of scholen. Dit wordt ook wel AAI (Animal Assisted Interventions) genoemd. Aangezien dit een relatief nieuwe werkwijze is, ontbreken de exacte cijfers hiervan.

5.2. Zakelijke dienstverlening

5.2.1 Dierenartspraktijken

De beroepsorganisatie voor dierenartsen in Nederland is de Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMvD) in Houten. De KNMvD bevordert de professionele ontplooiing van de dierenarts op het terrein van dierenwelzijn, diergezondheid, volksgezondheid en voedselveiligheid.⁵⁰ In Nederland zijn ruim 4.400 dierenartsen werkzaam waarvan 47% vrouwe-

lijk. Hiervan zijn 3.225 dierenartsen (73%) werkzaam in de praktijk, waarvan 57% zelfstandig (in 2006 was dit laatste nog 67%). Van de practici is 45% uitsluitend werkzaam in de gezelschapsdieren- (GD) en 42% in de gemengde praktijk. Bijna 5% combineert gezelschapsdieren en paard. In totaal zijn er in Nederland 1.204 dierenartspraktijken, waarvan 752 GD (63%), 274 gemengd (23%) en 45 GD-paard (4%). Als uitgegaan wordt dat in een gemengde praktijk en gecombineerde paardenpraktijk gemiddeld 1,5 dierenartsen verantwoordelijk is voor gezelschapsdieren, dan zijn er in Nederland 1.930 dierenartsen (fulltime of parttime) voor gezelschapsdieren werkzaam.⁴⁹ Het aantal paraveterinair en dierenartsassistenten dat werkzaam is in dierenartspraktijken is onbekend. De indruk is dat de laatste groep kleiner wordt. Bij de Vereniging van Dieren-artsassistenten (Vedias) zijn al enkele jaren circa 2000 leden aangesloten.¹¹¹

Tweede lijn specialistenpraktijken

Wat betreft de tweede lijn zijn in Nederland 26 specialistencentra of- klinieken waar 44 verschillende dierenarts-specialisten werkzaam zijn binnen negen disciplines (orthopedie, weke delen chirurgie, radiologie, interne geneeskunde, oogheelkunde, dermatologie, gedrag, pathologie en vogelgeneeskunde)⁵⁰. Het aantal dieren dat jaarlijks naar deze klinieken wordt verwezen is onbekend.

Derde lijn Universiteitskliniek

De Universiteitskliniek voor Gezelschapsdieren omvat een volledig Academisch Dierenziekenhuis. Er werken 35 dierenarts-specialisten, die als Europees en/of Amerikaans specialist (diplomate) zijn erkend in 15 verschillende specialisaties, en er worden 21 specialisten (CIO's) opgeleid. Op verwijzing worden jaarlijks meer dan 10.000 gezelschapsdieren behandeld voor specialistische zorg (in 2013 waren dat 8.759 honden, 2.860 katten en 432 vogels⁹¹).

Daarnaast verzorgt de Spoedkliniek voor Gezelschapsdieren van de UKG spoedzorg (24/7) voor meer dan 4.000 patiënten per jaar voor tientallen dierenartspraktijken en klinieken in de regio rondom Utrecht.¹⁰⁶

Diergeneesmiddelen

In 2012 werd er voor ca. 250 miljoen aan diergeneesmiddelen door de farmaceutische industrie aan dierenartsen, apotheken (receptplichtig) en de- tailhandel (vrij) geleverd. De verdeling over de verschillende categorieën was als volgt: vaccins 40%, antimicrobiële middelen 20%, antiparasitaire midde- len 18% en overige 22%.³⁰

5.2.2 Dierfysiotherapie

Behandeling van een dier bij een dierfysiotherapeut vindt plaats in samen- spraak met en/of op doorverwijzing van een dierenarts. De Nederlandse Vereniging voor Fysiotherapie bij Dieren (NVFD) is de belangenvereniging. Om als dierfysiotherapeut te kunnen werken dient men eerst de humane opleiding fysiotherapie te volgen en zich daarna tot dierfysiotherapeut te specialiseren. Titel en handelen zijn in de Wet Dieren wettelijk beschermd. Niet alle dierfysiotherapeuten zijn aangemeld bij de NVFD. Praktiserende leden moeten zich accrediteren volgens het accreditatiereglement van de NVFD. Dat zijn er 62 voor de praktiserende behandeling hond/paard, 38 alleen paard; 18 alleen hond en 46 als standaard lid. Het CDB (Cursus- centrum Dierverzorging Barneveld) is de enige opleiding in Nederland die de tweejarige specialisatie tot dierfysiotherapeut verzorgt. Ongeveer 80% van de dierfysiotherapeuten werkt nog in combinatie met de humane prak- tijk. Gemiddelde omzetcijfers zijn onbekend.

5.2.3 Dierenverzekeringen

De markt van dierenverzekeringen lijkt in Nederland na ca. 15 jaar in de stabilisatie fase gekomen. Het aantal actieve aanbieders wordt eerder min- der dan meer. Groei is nog wel te realiseren door productinnovaties. Er zijn vier grote aanbieders, te weten Proteq Dier & zorg (marktleider), PetPlan, OHRA en Inshard/HEMA. Samen hebben zij ca. 170.000 honden en kat- ten verzekerd. Hiernaast zijn er nog enkele honderden konijnen en pape- gaaien verzekerd bij PetPlan.^{74,77} De indruk bestaat dat de medische kosten voor verzekerde dieren ongeveer het dubbele bedragen in vergelijking met onverzekerde dieren. Gemiddeld betreft het grootste deel van deze kosten consult en diagnostiek.⁷⁴

5.2.4 Dierenpensions

In 2014 werd het aantal dierenpensions in Nederland geschat op 750. Ten opzichte van 2010 (500) is dit aantal fors toegenomen, een stijging van 50%. Geschat wordt dat ongeveer de helft van het totaal aantal pensions geregistreerd is bij de fiscus en daarmee professioneel handelt. De overige pensions beslaan veelal particulieren die in de zomermaanden enkele gezelschapsdieren opvangen. Gemiddeld heeft een dierenpension 137 dierplaatsen, waarbij er gemiddeld meer plaatsen voor honden dan voor katten zijn. De gemiddelde prijs per nacht voor een hond bedraagt in de zomer ongeveer € 13,00, voor een kat ongeveer € 9,00 per nacht.^{20,42} Prijzen voor andere diersoorten zoals vogels en knaagdieren zijn niet bekend.

5.2.5 Trimsalons

In april 2015 stonden er 1.050 trimsalons geregistreerd bij de Kamer van Koophandel⁴⁴. Bij de brancheorganisatie Dibevo zijn ca. 40 professionele trimsalons rechtstreeks aangesloten. Daarnaast zijn er ca. 825 professionele trimsalons aangesloten bij de Algemene Belangenvereniging voor het Honden- en Katten- en Vogelbedrijf (ABHB). De ABHB is de Nederlandse vakvereniging van gediplomeerde hondentrimmers en aangesloten bij Dibevo. Deze vereniging behartigt de belangen van de officieel gevestigde en gediplomeerde trimmers en van aankomende gediplomeerde trimmers in opleiding. De ABHB schat, gebaseerd op sociale media e.d., dat een dubbel aantal trimmers in Nederland actief is. Het aantal trimmers dat ongediplomeerd aan de slag gaat stijgt snel, aldus de ABHB.²

5.2.6 Hondenuitlaat services

De overkoepelende organisatie voor hondenuitlaatservices is opgeheven. Om die reden zijn de gegevens voor het aantal uitlaatservices gehaald uit het handelsregister van de Kamer van Koophandel. In mei 2015 waren hier 764 hondenuitlaatservices ingeschreven onder de naam "Hondenuitlaatservice"⁴⁴. Mogelijk zijn er meer uitlaatservices actief onder een andere naam. Ook kunnen hondenuitlaatservices honden uitlaten als bijverdiensten voor derden. Zij genereren geen hoofdkomen van hun activiteiten en kunnen derhalve niet als bedrijfsmatig worden beschouwd.

5.2.7 Gedragstherapie en training

In Nederland is het beroep van gedragstherapeut voor dieren (hond, kat, konijn, papegaai) geen beschermd beroep. Om de consument de mogelijkheid te geven kwaliteit te onderscheiden, zijn er in Nederland drie organisaties die o.a. therapeuten erkennen op basis van door hun vastgestelde

eisen op het gebied van opleiding en bijscholing. Deze zijn:

1. Stichting Certipet, keurmerk voor diergedragsprofessionals¹⁴
2. Alpha, Nederlandse vereniging van gedragstherapeuten voor honden⁴
3. Stichting Kwalitatieve Gedragstherapie voor katten SKGK⁹⁶

Bij Certipet zijn er 10 diergedragstherapeuten geregistreerd (8 hond en 2 kat) en 2 klinisch gedragstherapeuten (beide hond en kat). Alpha telt 108 leden en bij SKGK zijn 13 kattengedragstherapeuten aangesloten. Naast bovengenoemde organisaties is er een Platform van Professionele Diergedragsdeskundigen (SPDD) waar consumenten in contact kunnen komen met diergedragsdeskundigen waarvan de behandeling door de zorgverzekeraar wordt vergoed⁷⁵. Aangezien er geen centrale controle of erkenning is, kunnen er in bovenstaande overzichten dubbelstellingen voorkomen. Een gedragstherapeut mag zich bij meerdere organisaties aansluiten. De kosten van één gedragstherapieconsult voor een hond of kat varieert tussen de € 100 tot € 225. (eerste sessie en inclusief of exclusief intake gesprek; varieert per diergedragstherapeut). Vaak komen hier kosten bij, aangezien een probleem meestal niet met één sessie verholpen is.¹⁰²

5.2.8 Hondensport

In Nederland wordt een diversiteit aan hondensporten beoefend. Particulieren beoefenen zo'n sport met hun hond veelal bij verenigingen of particuliere instellingen. Deze instellingen kunnen zich aansluiten bij de Federatie Hondensport Nederland (FHN). Dit overkoepelend orgaan faciliteert examens en wedstrijden voor leden van de bij de FHN aangesloten hondenscholen. In 2014 waren er ca. 104 instellingen aangesloten bij de FHN, waaronder 24 verenigingen, 9 stichtingen en 71 particuliere instellingen. Dit ledenbestand is al zo'n 6 jaar stabiel. Er zijn geen cijfers bekend over het ledenaantal van deze instellingen. Bij de FHN worden 6 verschillende hondensporten beoefend. Jaarlijks organiseert de FHN ca. 66 wedstrijden en ca. 80 examens verspreid door het hele land. Aan de wedstrijden nemen bijna 7.000 particulieren met hond deel. Het lijkt er op dat de laatste jaren ook in de hondensport meer en meer rekening gehouden wordt met het welzijn van de honden. Zo is er bij de FHN sinds 5 jaar een verbod op corrigerende halsbanden en tuigen tijdens evenementen die onder FHN vlag gehouden worden. Ook ziet men een toename in het aantal eigenaren dat met een pup naar een cursus gaat.³³

5.2.9 Hondenscholen

Nederland telt naar schatting 611 hondenscholen²⁶ die verdeeld kunnen worden in verenigingen en commerciële scholen. Het overgrote deel van de scholen werkt zelfstandig, een klein aantal is aangesloten bij een organisatie (Tabel 5.11).

Tabel 5.11.: Georganiseerde hondenscholen in Nederland^{6, 26, 37, 59, 78, 81}

Naam organisatie	Aantal aangesloten scholen, leden, licentiehouders	Gemiddeld aantal cursisten/school/ jaar
Association of Pet Dog Trainers (APDT)	36	n.b.
Landelijke Dierenbescherming	14	n.b.
Raad van Beheer – Kynologenclubs	68	323 (22.000 leden)
Martin Gaus	15	364
Quibus	30	n.b.
Het Gilde van Hondentrainers	4	n.b.

5.2.10 Elektronische registratie van dieren en databanken

In en buiten Nederland zijn er diverse databanken waarin gegevens van de unieke nummers van chips bij diverse diersoorten zijn geregistreerd. Om eenvoudig de eigenaar van een huisdier terug te vinden is de website www.chipnummer.nl opgezet. Hiermee is het mogelijk om in zoveel mogelijk databanken te zoeken en de website probeert daarin zo compleet mogelijk te zijn. De grootste databanken in Nederland staan vermeld in Bijlage 6. Hier van is de NDG de grootste met een geschat marktaandeel van 60%. Geschat wordt dat er jaarlijks 122.000 honden en 138.000 katten worden gechipt en geregistreerd. Daarnaast naar schatting ook ca. 465 konijnen, 320 vogels, 30 schildpadden, 120 fretten en ruim 200 overige dieren (waaronder bijzondere gezelschapsdieren).^{87,122}

5.2.11 Dierencrematoria

In Nederland zijn 33 dierencrematoria actief, verdeeld over ca. 40 locaties (Bijlage 7). Geschat wordt dat jaarlijks 75.000 à 100.000 gezelschapsdieren worden gecremeerd. Het betreft hier veelal honden en katten. De helft daarvan wordt door Majesta Dierencrematoria Nederland en SHCN Dierenuitvaart BV (voorheen Stichting Huisdieren Crematorium Nederland) verzorgd. Een zelfde aantal gezelschapsdieren wordt aangeboden voor destructie. De gemiddelde prijs voor een crematie bedraagt ca. € 120 en de omzet bedraagt jaarlijks dus ruim **€ 10 miljoen** (9-12 miljoen euro).^{56,91}

Economische kengetallen

Economische kengetallen geven een waarde van de diverse gezelschapsdierensectoren in Nederland. In dit hoofdstuk wordt een onderverdeling gemaakt in kosten en omzet.

6.1. Kosten gezelschapsdieren (aanschaf, verzorging, dierenarts)

In Tabel 6.1 staan voor een aantal veel gehouden huisdieren een schatting van de aanschaf- en jaarlijkse verzorgingskosten vermeld. Deze kosten zijn geschat en samengesteld door het LICG; Landelijk Informatiecentrum Gezelschapsdieren. Er wordt onderscheid gemaakt voor honden en katten met of zonder stamboom. Voor konijnen, zebrevinken en goudvissen wordt uitgegaan van twee gehouden dieren, omdat dit wordt geadviseerd door de LICG. Bijlage 8 geeft weer wat er is meegenomen in de berekening van de kosten voor aanschaf en jaarlijkse verzorging van een huisdier⁹⁸. Na de aanschaf komen de gemiddelde jaarlijkse onderhoudskosten redelijk overeen tussen de verschillende diersoorten. Bedacht moet worden dat dit gemiddelden zijn en dat bijvoorbeeld de (voedings)kosten voor een grote hond aanzienlijk hoger liggen dan voor een kleine hond. Ook hangen de kosten deels af van de keuzes die men maakt, bijvoorbeeld voor voeding (type en merk) en huisvesting.

Tabel 6.1.: Aanschaf- en jaarlijkse verzorgingskosten voor huisdieren⁹⁸

	Aanschafkosten (+ huisvesting en benodigdheden)	Kosten verzorging/jaar (voeding, verzorging, dierenarts)
Zoogdieren		
Hond met stamboom (pup)	€ 1.250 + € 170 = € 1.420	€ 580
Hond zonder stamboom (pup)	€ 450 + € 170 = € 620	€ 580
Asielhond (volwassen)	€ 140 + € 170 = € 310	€ 580
Kat met stamboom	€ 750 + € 250 = € 1.000	€ 550
Kat zonder stamboom	€ 100 + € 250 = € 350	€ 550
2 Konijnen	€ 100 + € 150 = € 250	€ 530
Knaagdieren bv. 1 goudhamster	€ 10 + € 120 = € 130	€ 300
Terrariumdieren		
Voorbeeldsoort: 1 baardgame	€ 60 + € 500 = € 560	€ 850
Buitenvissen		
2 Goudvissen (1000 liter vijver)	€ 10 + € 410 = € 420	€ 70
Binnenvissen		
Bv. 15 tetra's, platy's	€ 25 + € 175 = € 200	€ 240
Vogels		
Bv. 2 zebrevinken	€ 15 + € 95 = € 110	€ 190
Bv. 1 amazonepapegaai	€ 650 + € 360 = € 1.010	€ 580

Overige zoogdieren

De aanschafkosten voor een fret variëren afhankelijk waar het dier wordt gekocht; via de dierenwinkel: jonge dieren gemiddeld € 50; via de fretteur: jachtfret gemiddeld € 20. Deze dieren zijn meestal niet gecastreerd, gechipt

of gevaccineerd. Via de Frettenopvang: jong en oud gemiddeld € 85. Via de fokker; jonge dieren gemiddeld € 150. Hier zijn de dieren wel gechipt en gevaccineerd en eventueel ook gecastreerd. De kosten voor de verzorging van één fret per jaar ligt tussen de € 450-500 per jaar.⁹⁹

Vogels

De aanschafkosten voor vogels lopen uiteen van ca. € 10 - 15 (bijv. Europese kanaries, grasparkieten) tot honderden euro's per vogel (bijv. amazonepapegaai) (Tabel 6.1). Prijzen kunnen tevens variëren binnen bepaalde vogelgroepen (bijv. kleurmutaties, tentoonstellingsvogels, bijzondere (onder) soort, etc.).⁹⁸ Voor uilen worden prijzen gerekend vanaf € 25 tot 150 (bijv. kerkuil) tot € 1.000-1.500 voor de duurste soorten (bijv. Verreaux' oehoe). Voor dagroofvogels lopen de prijzen sterker uiteen. De aanschafkosten voor een dagroofvogel beginnen bij ca. € 100 - 200 (bijv. Amerikaanse torenvalk). Voor de duurste dagroofvogels starten de prijzen vanaf € 10.000 en kunnen oplopen tot € 30.000 (bijv. zwarte arend). Van de roofvogels (inclusief uilen) zijn de kosten voor de verzorging op jaarbasis niet bekend.¹⁰⁰

Reptielen, amfibieën en vissen

De kosten voor de aanschaf van koudbloedigen lopen sterk uiteen. Vissen kan men kopen voor zeer kleine bedragen (minder dan € 1) tot duizenden euro's per stuk (koikarpers). Van koikarpers is bekend dat de aanschafkos-

Tabel 6.2.: Schatting aanschafkosten voor koudbloedige dieren⁹⁰

	Range aanschafkosten per dier	Schatting gemiddelde aanschafkosten per dier	Kosten huisvesting (geschat)
Vissen	€ 0,50 - 15.000		€ 50 - > € 10.000
Schildpadden	€ 6,50 - meer dan 100	€ 60	€ 100 - > € 1.000
Slangen	€ 10 - 10.000	€ 100	€ 100 - > € 1.000
Amfibieën	€ 5 - meer dan 250	€ 30	€ 100 - > € 1.000

ten tevens sterk variëren afhankelijk van de leeftijd en kleurtekening. Gemiddeld bedragen deze € 75 voor eenjarige dieren tot € 5.000 voor vijfjarigen⁷². Voor deze laatste groep kunnen de prijzen ook enkele tienduizenden euro's bedragen⁷². Kosten voor de verzorging van koikarpers op jaarbasis zijn niet bekend. Een aquarium kost € 50 (nano-aquarium) tot meer dan € 10.000 (inclusief complexe technische installatie). De aanleg van een vijver kost ongeveer tussen de € 100 en € 400 voor een standaardvorm, maar is duurder voor maatwerk inclusief technische installatie(s) (vanaf ca. € 1.000 tot meer dan € 10.000).⁹⁰ Reptielen en amfibieën kan men kopen vanaf ongeveer € 5 tot € 10.000 of duurder. De kosten voor een geschikt vivarium lopen sterk uiteen, maar zijn veelal vanaf € 100 tot € 250 tot meer dan € 1.000. Dit is sterk afhankelijk van de grootte van het vivarium, technische installaties en inrichting (bijvoorbeeld het plantenassortiment van aquaria kan duurder zijn dan de vissen zelf). Tabel 6.2 geeft een overzicht van de range in aanschafkosten voor vissen, reptielen en amfibieën. Tevens is in de tabel een schatting van de gemiddelde aanschafkosten opgenomen.⁹⁰

6.2. Kosten opvang gezelschapsdieren

Tabel 6.3 geeft de kosten weer voor de opvang van een hond en kat in een opvangcentrum gedurende een periode van 28 dagen. Er is gerekend met kosten van 30 minuten diervoorzorging per dag door een betaalde medewerker. Deze 30 minuten per dier per dag is een norm in de proefdierwereld. Omdat het een norm betreft, kan het zijn dat de daadwerkelijke tijdsduur afwijkt. Deze kostenpost is daarom variabel te noemen. Daarnaast worden veel opvangcentra geholpen door een groot aantal vrijwilligers.²⁴

Gemiddeld verblijven honden en katten 28 dagen in een opvang (Tabel 6.4). Bij honden gaat een groot deel binnen enkele dagen terug naar de eigenaar. Ongeveer 20% van alle dieren zit langer dan een maand in de opvang, som-

migen tot wel een jaar.²⁴

Als de aantallen honden (10.500) en katten (27.100) die in de 51 asielen van de Landelijke Dierenbescherming in 2014 worden opgevangen ruwweg worden geëxtrapoleerd naar de 200 aanwezige opvangcentra in Nederland, dan komt dat neer op een totale geschatte kostenpost voor de opvang van meer dan € 59 miljoen. Hierin zijn geen overige diersoorten inbegrepen, dus zal dit geen overschatting zijn.

Tabel 6.3.: Kosten opvang hond en kat per 28 dagen²⁴

	Hond	Kat
Dierkosten		
Voeding per dag		
50 gram (à € 0,25)		€ 7,00
250 gram (à € 1,65)	€ 46,20	
Identificatie en Registratie	€ 15,00	€ 15,00
Vaccinaties	€ 82,50	€ 87,50
Vaccinatieboekje (blauw) EU	€ 5,95	€ 5,95
Ontwormen	€ 25,00	€ 15,00
Ontvlooiën	€ 10,00	€ 5,00
Kattengrit (à € 0,25)		€ 7,00
Personeelskosten		
Diervoorzorging 30 min per/dag (à € 8,33)	€ 233,24	€ 233,24
Veterinaire kosten 30 min per dier	€ 14,85	€ 14,85
Totaal	€ 433	€ 391

Tabel 6.4.: Overzicht van de gemiddelde verblijfsduur van honden en katten in opvangcentra²⁴

Gem. verblijfsduur	Honden	Katten
0-4 weken	49%	34%
4-12 weken	30%	43%
> 12 weken	18%	22%

6.3. Omzet fokkers hond en kat

In Hoofdstuk 1 (Tabel 1.3) wordt vermeld dat er in 2014 in Nederland zo'n 141.000 pups nodig zijn voor de vervanging van de populatie. Daarvan zijn 36.000 pups met een stamboom gefokt. Een steekproef onder dierenartsen gaf als indicatie dat 10.000 pups van particulieren (al of niet gewenst) afkomstig zijn. Dat betekent dat ruim 96.000 pups commercieel worden ge-

fokt. In Hoofdstuk 1 (Tabel 1.4) wordt verder aangegeven dat er in 2014 in Nederland 255.000 kittens zijn geboren, waarvan ca. 7.000 katten met een stamboom. Als voor de commercieel gefokte honden en katten de aanschafkosten, zoals vermeld in Tabel 6.1 worden berekend, betekent dit dat fokkers van honden en katten een totale jaarlijkse omzet van **€ 93 miljoen** genereren.

6.4. Omzet dieren, dierbenodigdheden en diervoeding

Onder dierbenodigdheden vallen 'eenmalige' uitgaven zoals hokken, kooien, manden, speelmateriaal (verrijking), krabpalen, voedsel- en waterbakken, maar ook terugkerende kosten zoals medicijnen en verzorgingsmiddelen.

Dierenspecialzaken

De product- en bedrijfsschappen zijn opgeheven en de brancheorganisatie Hoofdbedrijfshandelaar Detailhandel (HBD) heeft haar activiteiten eind 2013 gestaakt. De laatste cijfers van de deze sector dateren dan ook uit dit jaar. Er waren toen 1.559 dierenspecialzaken. Het aantal dierenspecialzaken was met 14% afgenomen. De drie jaren daarvoor was het aantal dierenspecialzaken ook met 13% afgenomen⁴⁰. Dierenspecialzaken in Nederland hebben een marktaandeel van 36%²⁸. De totale omzet (inclusief diervoeding) bedroeg hier **€ 779 miljoen** in 2013 en was daarmee ruim 12% gedaald ten opzichte van de € 512 miljoen in 2012. Bij deze gegevens kan geen onderscheid worden gemaakt tussen dieren en dierbenodigdheden. Een indruk hiervan kan verkregen worden met de omzetverdeling van dierenspecialzaken in 2009: 42% diervoeding, 26% dierbenodigdheden, 7% geneesmiddelen, 5% levende dieren en de overige 20% aan aquaristiek, hengelsport, tuinartikelen en 'overig'¹⁶. In de jaren 2012 en 2013 was het aandeel dieren-

specialzaken dat een omzetzijging noteerde groter dan het aandeel dat een omzetplus wist te realiseren. In het jaar 2014 waren er bijna evenveel winkels met een omzetzijging (36%) als met een daling (38%). Tussen de formule- en ketenwinkels en de geheel zelfstandig opererende dierenspecialzaken waren geen significante verschillen. Voor 2015 verwacht 39% van de ondernemers een stijging van de omzet en 28% een daling. Van de zelfstandige winkeliers verwacht 42% een omzetzijging tegenover 16% van de formule- en ketenwinkels. Redenen zijn onder andere de sterke toename van internet als verkoopkanaal en concurrentie met bouwmarkten, tuincentra en supermarkten.¹⁰⁸

Supermarkten

Het aantal supermarkten steeg van 4.417 in 2013 naar 4.500 in 2014¹²⁵. De omzet aan dierbenodigdheden en diervoeding in supermarkten, discounters en hypermarkets bedraagt ca. **€ 420 miljoen**. Supermarkten in Nederland hebben hiermee een marktaandeel van 34%²⁸.

Tuincentra

In tuincentra wordt jaarlijks ruim **€ 162 miljoen** besteed aan dierbenodigdheden en voeding. Tuincentra beslaan hiermee 13% van de markt²⁸.

Overige

In 2014 werd ongeveer 5% van de dierbenodigdheden en voeding via het internet aangeschaft (**€ 61 miljoen**) en 12% via dierenklinieken²⁸.

Totale omzet

De totale omzet van de dierverzorgingsmarkt excl. dierenklinieken (opgenomen in Hoofdstuk 6.5.4 Gemiddeld aantal dieren en behandelingen bij de dierenarts) bedraagt daarmee ca. **€ 1.095 miljoen**²⁸.

6.5. Omzet diensten gezelschapsdieren

6.5.1 Dierenverzekering

De dierenverzekeringen in Nederland hebben samen 170.000 dieren verzekerd, voornamelijk honden en katten. De gemiddelde jaarpremie bedraagt € 230 waarmee een totale jaarlijkse omzet van **€ 39 miljoen** wordt bereikt.^{74,77}

6.5.2 Hondentraining

Als gemiddeld 350 cursisten jaarlijks minimaal 1 cursus volgen bij één van de ca. 600 hondenscholen in Nederland voor een gemiddeld bedrag per cursus van € 100 dan gaat het hier om een omzet van **€ 21 miljoen** per jaar.

6.5.3 Dierenpensions

Er zijn ca. 750 dierenpensions in Nederland met gemiddeld 137 dierplaatsen (90 hond 47 kat). Als de tarieven voor een hond € 13 en voor de kat € 9 bedragen bij een gemiddelde bezetting van 30%, wordt een omzet bereikt van **€ 131 miljoen**.

6.5.4 Gemiddeld aantal dieren en behandelingen bij de dierenarts

Het aantal verschillende honden, katten en konijnen die 1 fte dierenarts per jaar behandelt, ligt rond de 2.400. Het aantal transacties (zoals consulten, operaties, verkoop van medicijnen en/of voer, doorberekende laboratoriumkosten) per 1 fte dierenarts per jaar bedraagt circa 5.300. De Average Transaction Fee (ATF) voor gezelschapsdieren bedraagt € 72 (incl. BTW) en gemiddeld heeft 1 fte dierenarts 1.200 vaste klanten die gemiddeld iets meer dan 4 keer per jaar de praktijk bezoeken. Daarnaast zijn er nog 300 tot 400 incidentele eigenaren die eenmalig of minder vaak naar de praktijk komen.⁷ Dat betekent dat 1 fte dierenarts jaarlijks € 382.000 (incl. BTW) omzet en een eigenaar gemiddeld € 159 per dier uitgeeft. Voor honden ligt dit bedrag hoger, voor katten en konijnen lager. Daarvan bestaat ca. € 120 uit directe medische kosten en € 39 uit preventieve gezondheidszorg (parasietenbestrijding, diëten, voedingssupplementen)⁷⁴. Het is onbekend hoeveel dierenartsen er parttime werken, maar als aangenomen wordt dat bij de praktijken die gezelschapsdieren behandelen 1,4 fte dierenartsen werken, dan betekent dat 1.407 fte dierenartsen verantwoordelijk zijn voor een jaarlijkse omzet van ca. **€ 537 miljoen** (incl. BTW).

6.6. Economische waarde gezelschapsdierensector

Veel kosten voor gezelschapsdieren zijn onbekend, zoals de aanschaf en verzorging van bijzondere gezelschapsdieren, trimsalons en hondenuitlaatservices. De totale uitgaven aan gezelschapsdieren die zijn berekend in dit rapport bedragen:

Omzet fokken/handel van hond en kat	€ 97 miljoen
Omzet dierbenodigdheden en voeding	€ 1.095 miljoen
Kosten opvang	€ 59 miljoen
Kosten dierenarts	€ 537 miljoen

Omzet dierenverzekering	€ 39 miljoen
Omzet hondentraining	€ 21 miljoen
Omzet dierenpensions	€ 131 miljoen
Omzet dierencrematoria	€ 10 miljoen
Totaal	€ 1,99 miljard

Fabrikanten van diervoeder en -benodigdheden alsmede de groothandel/ im-exporteurs van deze artikelengroepen maken ook deel uit van de sector.

In totaal wordt er jaarlijks minimaal S 1,99 miljard besteed aan de aanschaf en verzorging van gezelschapsdieren. Deze uitgaven zijn ten opzichte van het vorige rapport uit 2010 globaal met 6% gedaald. Mogelijk speelt de economische crisis van de laatste jaren daarbij een rol. De sector verschaft verder werkgelegenheid aan meer dan **80.000 fte** (onderwijs, onderzoek, handel, diensten). Samen met de export van in Nederland geproduceerde diervoeding en de niet-berekende omzetten vertegenwoordigt de sector gezelschapsdieren daarmee een waarde van ruim **€ 3 miljard**. Dit is in overeenstemming met de voorgaande rapporten 2011 en 2006.

Ontbrekende gegevens

Het is niet altijd mogelijk om alle gewenste gegevens over de gezelschapsdierensector te verzamelen of betrouwbaar in beeld te krijgen. Zoals in dit rapport gelezen kan worden variëren de redenen van het wegvallen of ontbreken van registratie, het niet willen of kunnen aanleveren, tot het niet tijdig beschikbaar hebben van de relevante informatie.

Onderwerpen die in de toekomst een vollediger beeld van de sector kunnen geven zijn onder andere:

- Fokkerij: gegevens raskatten (aantal geboren kittens, aantal fokkers)
- Dierverhuur: gemiddelde bedrijfsgrootte; omzet; locatie aanschaf dieren voor verhuurbedrijven; opleiding personeel; frequentie verhuur; duur gemiddelde verhuurperiode; grootte van het werkgebied (inzicht in afstanden die de dieren afleggen)
- Paraveterinair: aantallen, verdeling over praktijken
- Omzetgegevens van de dierensector. De verschillende rapporten die hierover zijn gevonden van diverse brancheorganisaties en banken vertonen zeer sterk uiteen lopende cijfers.

Referenties

01. Academy Bartels, Leeuwen M., pers. com., 2015
02. Algemene Belangenvereniging voor het Hondenliefhebber Bedrijf (ABHB), schriftelijke mededeling, april 2015
03. Algemene Nederlandse Bond van Vogelhouders (ANBV)
04. Alpha, www.honden-gedragstherapie.nl
05. Amivedi, schriftelijke mededeling, mei 2015
06. Association of Pet Dog Trainers (APDT)
07. AUV Advies, schriftelijke mededeling, mei 2015
08. Avionis, <http://www.avionis.nl/over-avionis/wat-is-avionis/onze-vogels/>, juni 2015
09. Belangenbehartiging Europese Cultuurvogel (BEC)
10. Brandt H. van den, Versteegh J., rapport Dieren geDownload, Hogeschool Van Hall Larenstein, 2006
11. Caneel M., Grondel M., Kramer A., Lammers J., rapport Vroegtijdige sterfte onder gezelschapsdieren, Hogeschool Van Hall Larenstein, 2000
12. Centraal Bureau voor Statistiek (CBS), Statistisch Jaarboek 2014
13. Centraal Bureau voor Statistiek (CBS), www.cbs.nl, mei 2015
14. Certipet, www.certipet.org, 2015
15. Cursuscentrum Diervoorzorging Barneveld, Emmerik B., schriftelijke mededeling, 2015
16. Detailhandel.info (detailhandel.info/index.cfm/branches/educatie-vrije-tijd/dierenspecialzaken/)
17. Dibevo en Nederlandse Voedingsindustrie Gezelschapsdieren, persbericht 'Trends binnen honden- en kattenpopulatie' in Nederland, februari 2015
18. Dibevo, Hofstra G. Dibevo, pers. com., 2015
19. Dibevo, Hofstra G., schriftelijke mededeling, 2015
20. Dibevo, Jongh, de J. schriftelijke mededeling, juni 2015
21. Dierenambulance Utrecht e.o., schriftelijke mededeling, maart 2015
22. Dierenbescherming, jaarverslag 2013
23. Dierenbescherming, pers. com., 2015
24. Dierenbescherming, schriftelijke mededeling, maart - juni 2015
25. DierenLot, schriftelijke mededeling, maart 2015
26. Doggo, www.doggo.nl
27. Dogvision, Kleve H., schriftelijke mededeling, 2015
28. Euromonitor International 2014/Pets International
29. Europese Federatie Dierenambulances, www.europesefederatie.nl
30. Fabrikanten en Importeurs van Diergeneesmiddelen in Nederland (FIDIN), schriftelijke mededeling, 2015
31. Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, Self-Study Report, juli 2014
32. Federatie Dierenambulances Nederland, www.fdn.nl, schriftelijke mededeling, juni 2015
33. Federatie Hondensport Nederland (FHN), schriftelijke mededeling, maart 2015
34. Fédération Internationale Féline (FIFé), http://fifeweb.org/wp/breeds/breeds_prf_stn.php
35. Fossa, S.A. et al, rapport International transport of live fish in the ornamental aquatic industry, OFI educational publication, Ornamental Fish International, ISBN: 978-90-75352-70-2, 2009
36. Frettsymposium, schriftelijke mededeling, april 2015
37. Gilde van Hondentrainers, www.hetgildevanhondentrainers.nl
38. HAS Kennistransfer & Bedrijfsopleidingen 's-Hertogenbosch, rapport Feiten & Cijfers van de Gezelschapsdierensector, 2011
39. HBO Raad, www.vereniginghogescholen.nl
40. Hoofdbedrijf Detailhandel (HBD), www.hbd.nl, dossier Dierenspecialzaken, Feiten & Cijfers voor de branche Dierenspecialzaken, 2015
41. Huikeshoven GM., rapport De internethandel in bijzondere dieren, Universiteit Utrecht,
42. Huisdier op Vakantie, www.huisdieropvakantie.nl
43. IJzer J., Kik M.J.L., Grone A., rapport Doodsoorzaken van vroegtijdig overleden kleine zoogdieren (konijn, cavia, fret en rat), Universiteit Utrecht, Faculteit Diergeneeskunde, 2013
44. Kamer van Koophandel, www.kvk.nl
45. Kleindierliefhebbers Nederland (KLN), bondsvergaderingen, <http://www.kleindierliefhebbers.nl/site/bondsvergadering.html>

46. Kleindierliefhebbers Nederland (KLN), <http://www.kleindierliefhebbers.nl/site/tentoonstellingsrooster.html>, mei 2015
47. Kleindierliefhebbers Nederland (KLN), schriftelijke mededeling, februari 2015
48. Koninklijk Nederlands Geleidehonden Fonds (KNGF), www.geleidehond.nl
49. Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMVD), schriftelijke mededeling, 2015
50. Koninklijke Nederlandse Maatschappij voor Diergeneeskunde (KNMVD), www.knmvd.nl, Diergeneeskundig Jaarboek 2015
51. Kort M., intern rapport Internethandel gezelschapsdieren, intern rapport HAS Hogeschool Den Bosch, 2015
52. Lacheretz A., Moreau D., Cathelain H., rapport Causes of death and life expectancy in carnivorous pets (I), Rev. Med. Vet. 153, 819-822, 2002
53. Landelijk Informatiecentrum Gezelschapsdieren (LICG), www.licg.nl, pers. com., 2015
54. Landelijke inspectiedienst (LID), Jaarverslag 2014
55. Langen A., rapport Opvangcentra voor reptielen, amfibieën en geleedpotigen, Hogeschool Van Hall Larenstein, 2010
56. Majesta Dierencrematoria Nederland, pers. com., 2015
57. Martin Gaus Academy, mw. Frederiksz, schriftelijke mededeling, 2015
58. Martin Gaus Academy, mw. Van het Wout, Schriftelijke mededeling, 2015
59. Martin Gaus, www.martingaus.nl
60. MBO Raad, www.mboraad.nl
61. Mundikat, schriftelijke mededeling, mei 2015
62. Nationaal Overleg Valkerij Organisaties (NOVO), schriftelijke mededeling, mei 2015
63. Nederlands-Belgische Schildpadden Vereniging (NBSV), overzicht kweekresultaten leden maart 2015, <http://www.trionyx.nl/index.php/kweekarchieef/overzicht-kweekresultaten>
64. Nederlandse Federatie Dierenopvang Organisaties (NFDO), schriftelijke mededeling, april 2015
65. Nederlandse Federatie Dierenopvang Organisaties (NFDO), www.nfdo.nl, mei 2015
66. Nederlandse Postduiven Organisatie, schriftelijke mededeling 2015
67. Nederlandse Raskatten Vereniging (NRKV), schriftelijke mededeling, 2015
68. Nederlandse Voedingsindustrie Gezelschapsdieren, pers. com., mei 2015
69. Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVA), <https://www.nva.nl/onderwerpen/regels-voor-ondernemers-dier/dossier/traces>, 2015
70. Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit, rapport Zo doende 2013, www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/jaarverslagen/2014/11/19/zo-doende-2013.html
71. Neijenhuis F, Niekerk T van., Wetenschapswinkel, rapport 316 Als de kat van huis is ... Zwerfkatten in Nederland: een inventarisatie, Wageningen UR, mei 2015
72. Nishikigoi Vereniging Nederland (NVN), schriftelijke mededeling, maart 2015
73. Nota van toelichting ontwerpbesluit verbod op deelname met wilde dieren aan circussen, december 2014
74. PetPlan, De Rijp. schriftelijke mededeling, 2015
75. Platform van Professionele Diergedragsdeskundigen (SPDD), www.spdd.nl
76. Ploeg A., rapport De handel in uitheemse Dieren in Nederland, Dibevo, 2005
77. Proteq Dier & Zorg, schriftelijke mededeling, 2015
78. Quibus, www.quibus.nl
79. Raad van Beheer, Peeters P., pers. com., 2015
80. Raad van Beheer, schriftelijke mededeling, mei 2015
81. Raad van Beheer, www.raadvanbeheer.nl
82. Raad van Beheer, www.raadvanbeheer.nl/rashonden/inschrijvingen-nhsb/totaal-nhsb-2014/
83. Raad voor Dierenaangelegenheden Den Haag, rapport Feiten & Cijfers van de Gezelschapsdierensector, 2006
84. Rabobank Cijfers & Trends, rapport Een visie op branches in het Nederlandse bedrijfsleven, 39e jaargang Ed., 2014/2015
85. Radstake C., rapport Emigratie van buitenlandse (zwerf)honden naar Nederland: de cijfers 2013, Animal Medical Care Foundation & Stray Animal Foundation Platform, augustus 2014
86. Radstake C., schriftelijke mededeling, 2015
87. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), schriftelijke mededeling 2015
88. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), www.mijn.rvo.nl/bedrijfsmatig-huisdieren-houden
89. Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM), PIENTER 2-project, Mollema L., 2009
90. Samenwerkende Aquarium- en Terrarium Organisaties (SATO), schriftelijke mededeling, april 2015
91. SHCN Dierenuitvaart BV, pers. com., 2015
92. Stichting AAP, www.aap.nl
93. Stichting Dierenasiels en Internet, Jaarverslag 2013

94. Stichting hulp en herplaatsing huisdieren (Shhh), Elsinga M., pers. com., 2015
95. Stichting Hulphond, www.hulphond.nl
96. Stichting Kwalitatieve Gedragstherapie voor katten (SKGK), www.kattengedragstherapeuten.nl
97. Stichting Vogelopvang Utrecht, schriftelijke mededeling, maart 2015
98. Stray Animal Foundation Platform, schriftelijke mededeling 2015
99. Tafo N., Stenvers O., rapport Risico's bij import van siervissen, Insleep van potentieel zoönotische en multiresistente bacteriën, Tijdschrift voor Diergeneeskunde 2, 41-43, 2015
100. Team Valkerij, schriftelijke mededeling, april 2015
101. The Cat Fanciers' Association, Announces Most Popular Cats for 2014, www.cfa.org
102. Tinley, www.tinleygedragstherapievoordieren.nl
103. TNS NIPO, rapport De staat van het dier, maart 2014
104. Uhm D., rapport Illegale dierenhandel en de rol van Nederland, Willem Pompe Instituut voor strafrechtwetenschappen, Universiteit Utrecht, 2009.
105. Universiteit Utrecht, www.uu.nl
106. Universiteitskliniek voor Gezelschapsdieren, Hesselink J.W., schriftelijke mededeling, 2015
107. Van der Laan I.M., Bezoekerstevredenheidsonderzoek: Bezoekerscentrum en kinderboerderij, Wolfslaar, 2013
108. Van Es Marketing Services, rapport Marketingrapport Dierenspecialzaken, 2015
109. Van Leiden I., Hardeman M., Bremmers B., van Ham T., van Wijk A., rapport Dierenwelzijn in het vizier, De aard en omvang van dierenwelzijnszaken en de stand van zaken van de handhaving van de regelgeving op dat gebied in Nederland, Beke reeks, 2014
110. Van Niekerk T., Potters P., Meeusen M., rapportage kwalitatief onderzoek 'Identificatie en Registratie van honden', Wageningen UR, november 2014
111. Vedias, schriftelijke mededeling, 2015
112. Vereniging Samenwerkende Kinderboerderijen Nederland (SKBN), Jaarverslag 2014 Branche Kinderboerderijen
113. Vereniging Samenwerkende Kinderboerderijen Nederland (SKBN), www.kinderboerderijen.nl
114. Vereniging van Beroepsmatige Kennelhouders (VBK), pers. com., maart 2015
115. VHM-Events, www.vhm-events.nl
116. Vinke C.M., Beekmans M.H.C., Universiteit Utrecht, Faculteit Diergeneeskunde, schriftelijke mededeling, 2015
117. Vinke C.M., Eijk I.A.M., Boissevain I., rapport Inventarisatie en prioritering van welzijnsproblemen binnen de sector bijzondere Dieren, Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, ISBN 978-90-393-5632-6, 2011
118. Vinke C.M., pers. com., 2015
119. Vinke C.M., rapport Handel in exotische dieren; organisatiestructuren en werkwijzen (trade in exotic animal species: its organisation structures), In: Dier en Recht (vol 9 01), Justitiële Verkenningen, Wetenschappelijk onderzoek- en documentatie centrum, Gouda Quint, 94-103, 2001
120. Vinke C.M., rapport Onderzoek naar de organisatiestructuren van de legale en illegale dierenhandel, afdeling Straf- en procesrecht, Rijksuniversiteit Leiden (i.o.v. Ministerie van Justitie), 1995
121. Vinke C.M., rapport Onderzoek naar de welzijnsomstandigheden van exotische Dieren in de dierenhandel, Interfacultair Centrum Welzijn Dieren (ICWD), Faculteit Diergeneeskunde, Universiteit Utrecht, 1998
122. Virbac Nederland BV, pers. com., 2015
123. Vogelopvang Soest, schriftelijke mededeling, maart 2015
124. Wageningen University, schriftelijke mededeling, mei 2015
125. ING Economisch Bureau, Detailhandel Kwartaalbericht, december 2014

Rasverenigingen en liefhebbersverenigingen per diersoort

Naam Organisatie	Leden	Website
Bijlage 1a. Honden		
Kon. Ned. Kennelclub KNK Cynophila		www.cynophilia.nl
Raad van Beheer op Kynologisch gebied	220 rasverenigingen (ca. 72.000 leden) 68 Kynogenclubs (ca. 22.000 leden) 14 Windhondenverenigingen (ca. 1.000 leden) 9 bijzondere verenigingen (ca. 25.000 leden)	www.kennelclub.nl
Bijlage 1b. Katten		
Bij Federatie Ned. Kattenverenigingen aangesloten:		www.f-n-k.nl
European Cat Fanciers (ECF)		www.ecf-nl.com
Limbra Cat Club		www.limbracat.nl
Ned. Kattenfokkers Ver. (NKFV)		www.nkfv.nl
Ned. Langhaarkatten Ver. (NLKV)		www.nlkv.nl
Ned. Perzen Ver. (NPV)		www.npv.org
Ned. Raskatten Ver. (NRKV)		www.nrkv.info
Ned. Ver. van Kattenvrienden (NVVK)		www.nvkv.net
SAINT pro Cat, Ned. Ver. van Kattenliefhebbers		www.saintprocat.nl
Sociëteit van kattenliefhebbers Neocat		www.neocat.nl
Bij FIFé aangesloten:		
Felikat		www.felikat.org
Mundikat		www.mundikat.nl
Bij TICA aangesloten:		
Cats and Tulips		www.catsandtulips.nl
Bij CFA aangesloten:		
Dutch Purpuss Club (DPC)		www.dpc.nl
Bijlage 1c. Kleine zoogdieren		
Frettenstichting		www.facebook.com/Frettenstichting
Frettenvereniging Frettig Gestoord	300 - 350 leden	www.frettiggestoord.nl
Frettig gestoord		www.frettiggestoord.nl
Kleindier Liefhebbers Nederland (KLN)	ca. 7.500 leden	www.kleindierliefhebbers.nl
Ned. Chinchilla Ver. Voor Liefhebbers		www.ter.nl/ncvl
Nederlandse Bond van Sierduiveliefhebbersverenigingen (NBS)		www.sierduif.nl
Nederlandse cavia fokkersclub		www.caviaclub.nl
Nederlandse Knaagdierfokkers Vereniging (NKV)		www.kleineknaagdieren.nl
St. "De Hoge Hoed" (ook opvang)		www.hetkonijn.nl
St. Bunnybin voor thuisloze konijnen (ook opvang)		www.bunnybin.nl
St. de Fret		www.fret.nl
St. Fret & Welzijn		www.fret-en-welzijn.nl
St. Frettenclub		www.facebook.com/Frettenclub
St. Het Fretten Symposium		www.fretten Symposium.nl
Vereniging van liefhebbers van Exotische Zoogdieren (VEZ)		www.vez.nl
Vereniging Frettenfokkers Nederland	4 leden (fokkers)	www.frettenfokkers.nl
World Rabbit Science Association		www.wrsa.nl/

Bijlage 1d. Vogels

Algemene Nederlandse Bond van Vogelhouders (ANBV)	140 verenigingen	www.anbv.nl
Archaeopteryx (veterinaire studievereniging, Universiteit Utrecht)		www.archaeopteryx-online.nl
Aviornis: park- en sierwatervogels	2.000 leden	www.aviornis.nl
Belangenbehartiging Europese Cultuurvogel (BEC)	1.600 leden	www.bec-info.com
Confédération Ornithologique Mondiale Ned.		www.nbv.nl
Kleindier Liefhebbers Nederland (KLN)	ca. 7.500 leden	www.kleindierliefhebbers.nl
Nationaal Overleg Valkerij Organisaties (NOVO)	ca. 300 leden	www.valkeniers.org
Orde der Nederlandse Valkeniers		www.ordedernederlandsevalkeniers.nl
Valkeniersverbond Adriaan Mollen		www.adriaanmollen.com
Valkerij Equipage Jacoba van Beieren		www.valkerij-equipage-jvb.nl
Ned. Bond van Hoender-, Dwerghoender, Sier- en Watervogelhouders (NBV)	29.000 leden, 447 verenigingen	www.nbv.nl
Ned. Bond van Sierduivenliefhebbers (NBS)	2.100 leden	www.sierduif.nl
Nederlandse Forpussen Club (NFC)		www.forpussenclub.nl
Nederlandse Postduivenorganisatie (NPO)	20.000 leden, 16 afdelingen	www.npoveenendaal.nl
Pakara (Papegaaien, Kakatoes, Ara's)	300 leden	www.pakara.nl
Parkietensociëteit (Alg. Bond Parkieten en Papegaaiachtigen) (PS)		www.parkietensocieteit.nl
Speciaalclub Europese Cultuurvogels		www.info-sec.nl
St. de Moderne Papegaaï		www.demodernepapegaaï.nl
St. Papegaaien en Parkieten Welzijn		www.stichtingpapegaaï.nl
St. Papegaaï		www.papegaaïenhulp.nl
St. Vrije Zeeuwse Papegaaï		www.vrijezeeuwsepapegaaï.nl
Valkerij Vereniging Koning Willem Alexander		www.koning-willem-alexander.eu
Vereniging Euro-PARROT International		www.euro-parrot.com

Bijlage 1e. Reptielen en amfibieën

Archaeopteryx (veterinaire studievereniging, Universiteit Utrecht)		www.archaeopteryx-online.nl
Delft Blue Azureus		www.dbazureus.nl
Kameleonvereniging Nederland (KVN)		www.de-kvn.nl
Samenwerkende Aquarium- en Terrarium Organisaties (SATO)	4850 leden	www.satonederland.nl
Dendrobatidae Nederland	1033 leden	www.gifkikkerportaal.nl
Europese Slangen Vereniging (ESV)	250 leden	www.snakesociety.nl
Herpetologische vereniging Lacerta	667 leden	www.lacerta.nl
Nederlands Belgische SchildpaddenVereniging (NBSV)	470 leden	www.trionyx.nl
Nederlandse Bond Aqua Terra (NBAT)	2200 leden	www.nbat.nl
Salamandervereniging	93 leden	www.salamanders.nl
St. Doelgroep Groene Leguanen		www.groeneleguanen.nl
St. Schildpaddencentrum Nederland		www.schildpaddencentrum.nl

Bijlage 1f. Vissen

Aquariumvereniging De Siervis		www.desiervis.nl
Cerianthus (zeewatervereniging)		www.cerianthus.nl
De Anemoon (zeewatervereniging)		www.zavdeanemoon.nl
De Veluwe Koivrienden		
Discusclub Holland		www.discusclub.nl
Internationale Regenbogenfisch Gesellschaft (Nederlandse tak)		www.irg-online.de
Koi Club Nederland [forum]		www.koiclubnederland.nl
Koi2000		www.koi2000.com
Ned. Ver. Voor labyrintvissen [internetforum]		www.labyrintvissenforum.nl

Nederlandse Vereniging van Cichlidenliefhebbers (NVC)		www.nvcweb.nl
Nishikigoi Vereniging Nederland (NVN)	4.000 leden	www.nvn-koi.nl/content
Ornamenthal Fish International Nederland		www.ornamental-fish-int.org
Samenwerkende Aquarium- en Terrarium Organisaties (SATO)	4850 leden	www.satonederland.nl
Nederlandse Bond Aqua Terra (NBAT)	2200 leden	www.nbat.nl
Poecilia (Werkgroep Levendbarende tandkarpers NL)	71 leden	www.Poecilia.nl
Vereniging Killifish Nederland (KFN)	116 leden	www.killifishnederland.nl
Veni Vidi Vissie [internetforum]		www.venividivissie.org

Verenigingen en organisaties in de gezelschapsdierensector

Naam Organisatie	Leden	Website		
(Geleide)hondenschool Herman Jansen		www.geleidehondentrainer.nl	St. Dierbaar	www.dierbaar.nl
Agility BAND		www.agilityclub.nl	St. European Studbook Foundation	www.studbooks.org
Alg. Belangenvereniging Hondentolieteerbedrijf		www.abhb.nl	St. FelCan	www.felcan.nl
Chipnummers		www.chipnummer.nl	St. Felissana	www.felissana.nl
Cursuscentrum Dierverzorging Barneveld		www.cursuscentrum.nl	St. Het Fretten Symposium	www.fretten Symposium.nl
Davalon (The petcoach company)		www.davalon.nl	St. Hulphond Nederland (SHN)	www.hulphond.nl
DiBeVo (Dierbenodigdheden en -voeding)		www.dibevo.nl	St. Kwalitatieve Gedragstherapie voor katten	www.kattengedragstherapeuten.nl
Federatie Hondensport Nederland (FHIN)		www.fhn.nl	St. Personal Service Dogs	www.personalservicedogs.nl
Federatie Nederlandse Dierenambulances		www.fdn.nl	St. Reddingshonden RHWW	www.reddingshonden.nl
FIDIN; Ver. Fabrikanten Imp. Diergeneesm. Ned.		www.fidin.nl	St. Zinloos Geweld tegen dieren	www.zinloosgewelddieren.nl
GCS Genetic Counselling Services		www.gencouns.nl	St. Zorgdier Nederland	www.zorgdier.nl
Geleidehondenopleiding Ans Labee		www.geleidehondenopleiding.nl	Team Valkerij	www.valkerij.nl
Geleidehondenschool Herman Jansen		www.geleidehondentrainer.nl	Themagroep Geleidehondengebruikers	www.oogvereniging.nl
Huisdier Kennis Instituut (HKI)		www.huisdierkennis.nl	Tinley Kynologisch Adviesbureau	www.tinley.nl
K9 dog centre		www.k9dogcentre.nl	VEDIAS Vereniging van Dierenartsassistenten	www.vedias.nl
KNGF Kon. Ned. Geleidehonden Fonds		www.geleidehond.nl	Ver. Keurmeesters Kynologisch gebied in Ned.	www.keurmeesters.nl
KNMVD: Kon. Ned. Mij. voor Diergeneesk.		www.knmvd.nl	Vereniging Hondenuitlaatservices Nederland	www.hondenuitlaatservices.org
KNPV Kon. Ned. Politiehonden Ver.	6.000 leden	www.knpv.nl	VvBK Ver. Van Beroepsmatige Kennelhouders	www.kennelhouders.nl
KVN: Kynologen Verbond Nederland		www.kynologenverbondnederland.nl		
Kynologisch adviesbureau Dogvision		www.dogvision.nl		
Kynotrain Nederland		www.kynotrain.nl		
Leidse Onderwijsinstellingen (LOI)		www.loi.nl		
LSOH Landelijke St. Ouderen en Gezelschapsdieren		www.stichtingdierenzorg.nl		
Martin Gaus Gedragscentrum Nederland		www.martingaus.nl		
Martin Gaus Geleide- en hulphondenschool		www.martingausgeleidehonden.nl		
Ned. Bond Gebruikshondensportvereniging		www.nbg-hondensport.nl		
Ned. Instructeurs Opvoeding en -Opleiding		www.hondenopvoeding.nl		
Ned. Onafh. Kattenkeurmeestersgilde (NOK)		www.nokk.nl		
Ned. Ver. Gedragstherapeuten honden Alpha		www.honden-gedragstherapie.nl		
Ned. Ver. instructeurs Hondenopvoeding en -opleiding		www.hondenopvoeding.nl		
Ned. Voedingsindustrie Gezelschapsdieren (NVG)		www.nvg-diervoeding.nl		
NRHB Ned. Reddingshonden Bond		www.nrhb.nl		
NVFD; Ned. Ver. Voor Fysiotherapie bij dieren		www.nvfd.nl		
Platform van Professionele Diergedragstherapeuten (SPDD)		www.diergedragstherapeuten.nl		
Platform Verantwoord Huisdierbezit PVH		www.huisdieren.nu		
Quiibus Kynologisch Centrum		www.quiebus.nl		
Sledehondensport Club Nederland		www.ssc-nl.info		
St. Assistentiehond Nederland		www.assistentiehond.nl		
St. Breitensport Nederland		www.breitensport.nl		
St. Bultersmekke assistance dogs		www.bultersmekke.nl		
St. Certipet		www.certipet.org		
St. De hond kan de was doen		www.dehondkandewasdoen.nl		
St. De Koraalduivel		www.stichtingdekoraalduivel.nl		

Dierenbeschermingsorganisaties

Naam Organisatie	Website
Bond tot bescherming van honden (Hondenbescherming)	www.hondenbescherming.nl
IFAW Internationaal dierenfonds	www.ifaw.org
Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren (Landelijke Dierenbescherming: DB)	www.dierenbescherming.nl
Sophia Vereniging (tot bescherming van dieren)	www.sophia-vereeniging.nl
St. Dierenlot	www.dier.nu
St. hulp en herplaatsing huisdieren	www.shhh.nl
St. KonijnenBelangen	www.konijnenbelangen.nl
St. Papegaaien en Parkieten Welzijn	www.stichtingpapegaaai.nl
St. Papegaaienhulp	www.papegaaienhulp.nl
Vissenbescherming	www.vissenbescherming.nl
World Animal Protection (voorheen WSPA)	www.worldanimalprotection.nl
World Parrot Trust	www.parrots.org

Overkoepelende organisaties voor dierenopvang en -herplaatsing

Naam Organisatie	Leden	Website
Dierenhulpcentrum		www.dierenhulpcentrum.nl
Mijn dier is zoek (Dierenbescherming)		www.mijndieriszoek.dierenbescherming.nl/
St. AAP		www.aap.nl
St. Amivedi		www.amivedi.nl
St. Dierenasiels en internet		www.dierenasiels.com
St. DierenVangnet		www.dierenvangnet.nl/
St. Hulp en herplaatsing gezelschapsdieren (Shhh)		www.shhh.nl
St. Landelijke herplaatsing huisdieren		www.slh.nl
Ver. Opvangcentra Niet-Gedomesticeerde Dieren (VOND)	12 leden	www.vond.org

Dierenbeurzen, tentoonstellingen en wedstrijden

Naam Organisatie	Verdere gegevens	Website
Bijlage 5a. Diverse diersoorten		
Animal event		www.animal-event.nl
Gallinova	Hoenders, watervogels, duiven, konijnen, cavia's en kleine knaagdieren	www.gallinova.nl
Huisdierdagen	Huisdieren	www.huisdierdagen.nl
VHM-events	Dierenshows en -tentoonstellingen	www.vhm-events.com
Bijlage 5b. Honden		
Federatie Hondensport Nederland	Gedrags- en gehoorzaamheidswedstrijden	www.fhn.nl
Huishondbeurs		www.hondenzaken.nl
Megahonden weekend		www.megahondenweekend.nl
Raad van Beheer op Kynologisch Gebied		www.raadvanbeheer.nl
Bijlage 5c. Katten		
Felikat		www.felikat.nl
Mundikat		www.mundikat.nl
Bijlage 5d. Overige zoogdieren		
Facilitair Bureau (KLN en NBS)	Tentoonstellingen van kleindieren, Clubmatches (4.500 inschrijvingen)	www.kleindierliefhebbers.nl/site/tentoonstellingsrooster.html
St. Fret & Welzijn i.s.m. Frettenvraagbak	Fretten dag	www.fret-en-welzijn.nl/fretten dag/ algemene-informatie
Exoknaag	Tentoonstellingen knaagdieren	www.ter.nl/www.vhm-events.com
Bijlage 5e. Vogels		
Algemene Nederlandse Bond van Vogelhouders (ANBV)	Regionale tentoonstellingen, districttentoonstellingen, bondstentoonstelling, vogelmarkt	www.anbv.nl
Aviornis (park- en sierwatervogels)	(Ruil)beurzen; soms met Ned. Kleindierbond	www.aviornis.nl
COM (Confédération Ornithologique Mondiale)	Wereldshow zang- en siervogels	www.mondialcom2015.com
Europarrot & Parkieten Sociëteit (PS)	Enkele grote shows van parkieten en papegaaien	www.parkietensociëteit.nl
Gallinova	Kleindierenshow	www.gallinova.nl
Ned. Bond van Vogelliefhebbers (NBV)	Regionale tentoonstellingen, districttentoonstellingen, bondstentoonstelling, vogelmarkten	www.nbv.nl
Vereniging Pels en Pluim (lid van KLN)	Beurs voor kleindieren	www.pelsenpluim.nl/index.php
Vereniging voor Belangenbehartiging Europese Cultuurvogel (BEC)	Europese kampioenschappen van Europese zang- en siervogels	www.bec-info.com/Publiek/Tentoonstelling/Tentoonstelling
Bijlage 5f. Herpeten en vissen		
Aquariumlease.com BV	Aquarium verhuur	www.aquariumlease.com
Aquariumvereniging "De Siervis"	Beurs voor vissen	www.desiervis.nl/beurs.html
Aquariumvereniging Daphnia; Discus Club Holland; Nederlandse Bond Aqua Terra (NBAT); Nederlandse Cichliden Vereniging (NVC)	Beurs voor vissen	www.aquavaria.nl
Aquatalie	Aquarium verhuur	www.aquatalie.be

Bureau VIEW	Beurs voor reptielen en amfibieën	www.reptilica.nl
Dendrobatidae Nederland	Beurs voor kikkers en padden	www.gifkikkerportaal.nl
Dierenpark de Oliemeulen	Beurs voor reptielen en amfibieën	www.oliemeulen.nl/oliemeulen.nl/index.php/tilburg-se-terrarium-dagen
Europese Slangenvereniging (European Snake Society)	Beurs voor slangen	www.snakesociety.nl/slangendag.htm
Gifkikkers.nl	Beurs voor amfibieën	www.aquaterre-event-2015.webnode.nl
KFN; Poecilia Nederland	Tentoonstellingen Poecilia	www.killifishnederland.nl/kfn
Koi Club Nederland	Expositie en kampioenschappen koikarpers	www.euregiokoishow.nl
Koi2000	Kampioenschappen koikarpers	www.europeanshinkokai.com
LATV De Natuurvriend, Delft Blue Azureus en de Hortus	Tentoonstellingen van aquaria en terraria	www.aquahortus2015.nl
Botanicus Leiden		
Nishikigoi Vereniging Nederland	Expositie van koi	www.hollandkoishow.nl/content
Paqua	Aquarium verhuur	www.paqua.nl
Terraria	Beurs voor reptielen en amfibieën	www.ter.nl/www.vhm-events.com
Utopica	Aquarium verhuur	www.utopica.nl
Vivarium	Beurs voor koudbloedigen	www.vivariumbeurs.nl
Zoo-logisch	Beurs voor reptielen en amfibieën	www.zoo-logisch.com

Databanken voor registratie gezelschapsdieren

Naam Organisatie	Website
Backhome Club	www.backhomeclub.nl
Backhome-asiel	www.backhome-asiel.nl
Databankhonden.nl	www.databankhonden.nl
Huisdierregistratie.nl	www.huisdier-registratie.nl
Nederlandse Databank Gezelschapsdieren	www.ndg.nl
Pet Base (Daisyweb)	www.petbase.nl
Petlook	www.petlook.nl
Registration Companion Animals (RCA)	www.rca-databank.nl
St. CHIP	www.stichtingchip.nl
Vereniging voor Beroepsmatige Kennelhouders (VBK)	www.kennelhouders.nl

Nederlandse dierencrematoria en begraafplaatsen

Naam Organisatie	Website
De Breborgh (Dierenhotel en Uitvaart)	www.debreborgh.nl
Dierenbegraafplaats Viviana	www.viviana.nl
Dierenbegraafplaats Zevenhoven	www.dierenbegraafplaats.com
Dierencentrum Grebbehof	www.grebbehof.nl
Dierencrematorium Amsterdam (DUC)	www.ducamsterdam.nl
Dierencrematorium Den Haag	www.dierencrematoriumdenhaag.eu
Dierencrematorium Heerhugowaard	www.dierencrematoriumheerhugowaard.nl
Dierencrematorium Maashorst Uden	www.dierencrematorium-maashorst.nl
Dierencrematorium Majesta Jori	www.dierencrematorium-roosendaal.nl
Dierencrematorium Majesta Utrecht	www.utrecht-dierencrematorium.nl
Dierencrematorium Majesta Rotterdam	www.dierencrematorium-rotterdam.nl
Dierencrematorium Majesta Smilde	www.dierencrematorium-smilde.nl
Dierencrematorium Midden Brabant	www.dierencrematorium-mb.nl

Meegenomen kosten voor berekening aanschaf en jaarlijkse verzorging van huisdieren

	Meegenomen aanschafkosten	Meegenomen jaarlijkse kosten	Niet meegenomen kosten
Zoogdieren			
Hond	Aanschaf, chipregistratie, mand, kleedje, halsband, riem, eetbak, drinkbak, borstel, 2 speeltjes; Cursus	Hondenbelasting, voer, reguliere dierenartskosten (vaccinaties, ontwormen, ontvlooiën), speelgoed	Vervolgcurcus, verzekering trimsalon, pension, uitlaatdienst, onverwachte dierenartskosten, Castratie reu 130-330, Castratie teef 250-500
Kat	Aanschaf kat, castratie, huisvesting (krabpaal, mand, kattenbak, etc.)	Voer, kattenbakgrit, reguliere dierenartskosten (vaccinaties, ontwormen, ontvlooiën)	Onvoorziene dierenartskosten, verzekering, vakantieopvang, chippen, vachtverzorging langharige katten
2 Konijnen	Aanschaf en castratie ram: winkel 130 euro, asiel 70 euro, hok, ren, voerbakjes, drinkfles, wc-bakken, ruif, vloerbedekking ren	Voer (brokken, hooi, groenvoer), bodembedekking hok/wc-bakken, vaccinatie	Castratie voedster gem 160, verzekering, chip, pension, onverwachte dierenartskosten
Knaagdieren, voorbeeldsoort: 1 goudhamster	Aanschaf hamster, hok, voerbak, drinkfles, slaaphuisje, speelhuisje, looprad, zandbakje	Voer (brokken hooi groenvoer extraatjes(eiwitten)), bodembedekking	Pension, onvoorziene dierenartskosten
Terrariumdieren			
Voorbeeldsoort: 1 baardagame	Aanschaf baardagame, terrarium, inrichting (lampen, achterwand, takken, thermo- en hygrometer, etc.)	Terrariumonderhoud (lampen, bodembedekking, stroom, voer)	Onvoorziene dierenartskosten
Buitenvissen			
2 Goudvissen (1000 liter vijver)	Vijver, pomp en filter, planten, mineralen, testset	Stroom, mineralen, voer, testset	Onvoorziene dierenartskosten, reparaties, onderhoud aan vijver
Binnenvissen			
Voorbeeld 15 beginnersvissen tetra's platy's	15 vissen, aquarium, pomp/filter, verlichting, verwarming, beluchting, bodem, plantjes, kienhout, stenen, thermometer, schepnet, emmer, slang, krabber	Voer (droogvoer + diepvries/levend voer), onderhoud (teststrips waterverbeteraar, filterinhoud), energie	Voerautomaat, onvoorziene kosten bij ziekte
Vogels			
Voorbeeldsoort: 2 zebravinken (binnen)	2 vogels, kooi, voerbak, drinkbak, zitstok, badje	Voer (zaad/pellets, grit, maagkiezel, groenvoer, sepi, trosgierst), bodembedekking	Pension, onvoorziene dierenartskosten
Voorbeeldsoort: 1 amazonepapegaai (binnen)	1 papegaai incl. gezondheidstest, kooi, voerbak, drinkbak, zitstok, speelgoed, speelboom, cursus of boeken papegaaiengedrag	Voer (pellets, groenvoer en extra's), bodembedekking, jaarlijkse gezondheidscheck, speelgoed	Chip, verzekering, pension, onvoorziene dierenartskosten